

Արկադի Իվանյան
Տիգրան Եսայան

ՔԱՆԿԱՅԻՆ
ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՎ ԱՌԴԻՏԻՑ

ՖԻՆԱՆՍԱԲԱՆԿԱՅԻՆ ՔՈԼԵՋ

ԵՐԵՎԱՆ
2003

Ֆինանսաբանկային քոլեջի հիմնադիրներ

ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն
ՀՀ կենտրոնական բանկ
Հայաստանի բանկերի միություն

Հայաստանի Հանրապետություն
ք. Երևան 2, Ամիրյան 26

Հեռ. (3 741) 537788
Հեռ./ֆաք (3 741) 537767
Web-site: <http://www.fbc-edu.am>
E-mail: staff@fbc-edu.am

Զեռնարկի տպագրությունն իրականացվել է «Բանկ և ոչ բանկ ֆինանսական հաստատությունների ուսուցանում և բրեյնինգ» ծրագրի շրջանակներում, «Շորբանկ» խորհրդատվական ծառայություններ կորպորացիայի դրամաշնորհի միջոցներով՝ ԱՄՆ միջազգային զարգացման գործակալության (USAID) ֆինանսավորմամբ:

The publication of the manual is done within the “Bank and Non Bank Financial Institutions Mentoring and Training” program supported by Shorebank Advisory Services Inc. grant funded by United States Agency for International Development (USAID)

Հրատարակչի գրանցման համարանիշ

© Ֆինանսաբանկային քոլեջ

Հարգարժան ընթերցող

Հայաստանի Հանրապետությունում գործող բանկերի մրցունակությունը բարձրացնելու, դրանք ժամանակակից գիտելիքներով զիմված մասնագետներով համարելու նպատակով ստեղծվեց Ֆինանսարանկային բոլցը:

Առաջնորդվելով ուսումնական գործընթացի կազմակերպման միջազգային փորձով՝ Ֆինանսարանկային բոլցը կիրառում է ուսուցման ժամանակակից մեթոդներ, այդ թվում՝ քոլեջի դասախոսների կողմից ստեղծված ուսումնական նյութեր, որոնք ստացել են Հայաստանի Հանրապետության ֆինանսարանկային ոլորտի մասնագետների հավանությունը և արժանի են համարվել որպես դասագիրք տպագրվելու: Դասագրքերի առավելություններից մեկն այն է, որ դրանց հեղինակները հանրապետության բանկային ոլորտի լավագույն մասնագետներ են:

Ողջունում ենք Ֆինանսարանկային քոլեջի ուսումնական նյութերի տպագրությունը և հուսով ենք, որ դրանք լայն օգտագործման նյութ կրառնան ոչ միայն քոլեջի ուսանողների, Հայաստանի Հանրապետությունում բանկային գործի մասնագետներ պատրաստող մյուս ուսումնական հաստատությունների, այլև ֆինանսարանկային ոլորտի մասնագետների համար:

Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի խորհուրդ

Ֆինանսարանկային քոլեջի դասախոսների կողմից ստեղծված ուսումնական նյութերը համահումը են ժամանակի պահանջներին և լիովին համապատասխանում են բանկային մասնագետների պատրաստման միջազգային չափանիշներին: Դրանք արդիական են և ներառում են իրավիճակային օրինակներ ֆինանսարանկային ոլորտի առօրյայից, որոնց ուսումնասիրությունն էլ ավելի է նպաստում մատուցվող նյութի ընկալմանը:

Ֆինանսարանկային քոլեջի դասախոսությունների տպագրությունն առաջընթաց քայլ է հանրապետության կրթական ոլորտի բարեփոխումների գործընթացում:

Կարծում ենք, դրանք սեղանի գիրք կրառնան և բանկային գործն ուսումնասիրողների և ընթերցողների ավելի լայն շրջանակի համար:

Հայաստանի բանկերի միություն

Քարի երք

Գ Ր Ա Խ Ո Ս Ա Կ Ա Ն

**Ա. Ի Վ Ա Բ Ա Ն Ի և Տ. Ե Ս Ա Յ Ա Ն Ի «Բ Ա Բ Ա Կ Ա Յ Ի Ա Վ Ե Բ Ր Ա Հ Ա Կ Ո Ւ Թ Ե Պ Յ Ո Ւ Ն
և առողջություն մատուցման ական նյութի պահպանությունը»**

Յեղինակները վեց բաժնով ներկայացնում են «Բանկային վերահսկողություն և առողջություն» առարկան:

Առաջին բաժնում ներկայացված են բանկային գործի առանձնահատկությունները, բանկային վերահսկողության հիմունքները, ինչպես նաև համառոտ բերված է այն միջավայրը, որի վրա է հիմնվում բանկային վերահսկողության աշխատանքում: Այդ ամենը թույլ է տալիս հեղինակներին հաջորդ բաժիններում նատչելի ներկայացնել բանկային վերահսկողության, անկախ առողջություն, ինչպես նաև ներքին հսկողության կարգավորման և իրագործման իրավական հիմքերը: Առանձնահատուկ նույնացման է արժանացել Դայաստանի Դանուապետությունում կիրառվող վերահսկման ռեժիմը: Յեղինակների փորձը առավել ցայտուն արտացոլված է վերահսկողական աշխատանքների (տեխնիկայի) նկարագրությունում: Նյութում նաև հանգամանորեն ներկայացվել են այնպիսի կարևոր ասպեկտներ, ինչպիսիք են՝ կենտրոնական բանկ - առևտուրային բանկ, կենտրոնական բանկ - առողջությունը, առևտուրային բանկ - առողջությունը:

Յուրաքանչյուր գլուխ վերջում բերվող ինքնաստուգման հարցերը գործնական բնույթ են հաղորդում ուսումնական նյութին:

Ուսումնական նյութը նաև պարունակում է հետագա զարգացման գգալի հնարավորություններ, ինչպես մատչելիության, այնպես էլ ուսանողների մասնագիտական գիտելիքների կիրառելիության աստիճանների հետագա բարձրացման առունուկ:

Ընդհանուր առնամբ, ուսումնական նյութի մատուցումը կնպաստի քոլեջի շոշանավարտների տեսական պատրաստվածության և մասնագիտական գիտելիքների խորացմանը: Գիրքը կարող է օգտակար լինել նաև այն անձանց համար, ովքեր հետաքրքրություն են ցուցաբերում բանկային գործի նկատմամբ:

ՀՀ կենտրոնական բանկի
բանկային աղմինիստրատոր

Ռ. Պետրոսյան

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ֆինանսարանկային քուեզի իմանալիքներ	2
Հարգարժան ընթերցող	3
Կենտրոնական բանկի խորհուրդ	3
ԳՐԱԽՈՍՏԱԿԱՆ	4
ԳԼՈՒԽ 1. ԲԱՆԿԱՅԻՆ ԳՈՐԾՈՒԵՈՒԹՅԱՆ ՆԿԱՏՄԱՄՔ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ	
ԱՆՐԱԺԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ	7
1.1. Ներածություն	7
1.2. Բանկային գործի անկայուն բնույթը	7
1.3. Բանկային վերահսկողության ընդհանուր դրույթները	8
1.4. Իրավական և հաշվառման միջավայրեր	8
Ինքնաստուգման հարցեր	10
ԳԼՈՒԽ 2. ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ ՎԵՐԱՀՍԿՄԱՆ ՌԵԺԻՄ	11
2.1. Վերահսկողությունը ՀՀ բանկերի նկատմամբ	11
2.1.1. Տեղերթմ իրականացվող և ոչ երային վերահսկողություն	11
2.1.2. Բանկերում համային վերահսկությունների իրականացման ռազմավարությունը	13
2.1.3. Վերահսկությունների տեսակները	14
2.1.4. Վերահսկության արդյունքների ամփոփումը	15
2.2. Բանկային իրավախախումների արձանագրումը, պատժամիջոցների կիրառումը և վարույթների ընթացակարգը	16
2.3. Բանկային վերահսկողի խնդիրները	16
Ինքնաստուգման հարցեր	17
ԳԼՈՒԽ 3. ԲԱՆԿԱՅԻՆ ԱՆԿԱՆ ԱՌԱՋԱԿԱՆ ԱՌԵԴՐԱ	18
3.1. Առողիտորական գործունեության կարգավորման իրավական հիմքերը ՀՀ-ում	18
3.2. Առողիտորի որակավորման վկայականի տրամադրումը	19
3.3. Առողիտորական ծառայությունների իրականացման լիցենզավորումը	20
3.4. Առողիտի փաստաթղթավորումը	20
3.5. Առողիտորական եղրակացության տեսակները	21
3.6. Բանկային անկախ առողիտը և նրա նապատակը	22
3.7. Բանկերի և առողիտորների իրավունքներն ու պարտականությունները	23
3.8. Առողիտոր-Կենտրոնական բանկ փոխհարաբերությունները	24
Ինքնաստուգման հարցեր	24
ԳԼՈՒԽ 4. ԲԱՆԿԵՐԻ ՆԵՐՁԻՆ ՀՄԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆ (ՆԵՐՁԻՆ ԱՌԵԴՐԱ)	25
4.1. Ներքին հակողության հիմնական սկզբունքները	26
4.2. Ներքին հակողության հիմնական խնդիրները	26
4.3. Ներքին հակողության հիմնական նպատակները	26
4.4. Ներքին հակողության երեք հիմնական հասկացությունները	26
4.5. Ներքին հակողության համակարգը և մերողները	28
4.6. Ներքին հակողության արդյունավետ համակարգի ստեղծման հիմքը	29
4.6.1. Կապիտալի բավարար նակարակը	30
4.6.2. Իրացվելիություն	30
4.6.3. Ակտիվների որակը	30
4.6.4. Ոլոկերի կենտրոնացում	30
4.6.5. Կառավարում	31
4.7. Ներքին հակողության պրակտիկ դրույթները	31
4.8. Ներքին հակողության ծառայության աշխատակիցների (առողիտորների) վարքագծի կանոնները	32
4.9. Ներքին հակողության հիմնական տարրերը	32
4.10. Ներքին հակողության համակարգ	33
4.11. Ներքին հակողության ծառայության աշխատակիցների իրավունքները և պարտականությունները	34
Ինքնաստուգման հարցեր	35
ԳԼՈՒԽ 5. ՆԵՐՁԻՆ ՀՄԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ՏԵԽՆԻԿԱ	36
5.1. Տեղեկատվություն	36
5.2. Բանկի գնահատման հիմնական չափանիշները և իրականացման մեխանիզմները	38
5.3. Բանկի ակտիվների նկատմամբ հակողությունը և իրականացման մեխանիզմը	39
5.4. Ակտիվների դասակարգում	41
Ինքնաստուգման հարցեր	43
ԳԼՈՒԽ 6. ՎԵՐԱՀՍԿՈՂԱԿԱՆ (ՍՏՈՒԳԱՄ) ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐ	44

6.1. Բանկի դրամական ակտիվների ստուգումը, դասակարգումը և գնահատումը	44
6.2. Վարկային պորտֆելի ստուգումը և գնահատումը	47
6.3. Բանկի սեփական կապիտալի առողջիւթյունը	55
6.4. Ավանդային գործառնությունների ստուգում	56
6.5. Բանկի արժեքորդերի պորտֆելի և արտարժութային գործառնությունների ստուգում.....	56
6.6. Բանկի հիմնական միջոցների ստուգում.....	57
6.7. Բանկի հաշվետվությունների կազմման և տնտեսական նորմատիվների հաշվարկման ստուգում	57
<i>Ինքնաստուգման հարցեր.....</i>	<i>57</i>
ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԴԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ	58
ՀԱՆԳՈՒՅԱՅԻՆ ԲԱՌԵՐԻ ՑՈՒՑԻՉԾ	58

ԳԼՈՒԽ 1. ԲԱՆԿԱՅԻՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՆԿԱՏՄԱՍՐ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Թեմայի ճպատակն է՝ պարզաբանել բանկերի դերը ֆինանսական և տնտեսական կյանքում, բանկային գործի անկայուն բնույթը, ամփոփ ներկայացնել բանկային վերահսկողության ընդհանուր դրույթները և Դայաստանի Դանարակետությունուն բանկային գործունեության կարգավորման ու վերահսկման իրավական դաշտը և հաշվառման նիջավայրը:

Ունակությունների և հմտությունների նկարագիրը: Թեմայի ավարտից հետո ուսանողները կկարողանան.

- բնութագրել բանկերի ակտիվ դերը երկրի ֆինանսական և տնտեսական կյանքում, դրանով պայմանավորված հիմնավորել բանկերի գործունեության նկատմամբ պաշտոնական վերահսկողության ամիրաժեշտությունը
- ներկայացնել բանկային գործի առանձնահատկությունները, որոնք կարող են հանդիսանալ բանկի հնարավոր կորուստների աղյուր և խախտել կայունությունը
- թվարկել բանկային վերահսկողության հիմքում ընկած ընդհանուր նպատակները և դատողությունները
- ամփոփ բնութագրել վերահսկողների իրավասությունը
- թվարկել իրավական կառուցվածքով կարգավորվող հարցերը, ՀՀ տարածքում բանկերի գործունեությունը կարգավորող հիմնական օրենքները և այլ նորմատիվ ակտերը, ներկայացնել, թե դրանցից յուրաքանչյուրն ինչ է սահմանում
- թվարկել հաշվառման համակարգերում ընդգրկվող հարցերը, հաշվառմական հաշվառումը կարգավորող պետական մարմնի իրավասության սահմաններուն հաստատման և կազմակերպությունների համար պարտադիր կատարման ենթակա հարցերը:

1.1. Ներածություն

Վերահսկողությունը տնտեսական այս կամ այն գործունեության նկատմամբ տնտեսագիտության առավել գործնական և ժամանակակից ուղղություններից մեկն է:

Բանկերը և նրանց գործունեությունը, որպես կանոն, հանդիսանում են պաշտոնական վերահսկողության առավել խիստ ուշադրության առարկա, քան ծեռնարկատիրական գործունեության որևէ այլ բնագավառ: Նրանց նկատմամբ նման առանձնահատուկ նոտեցումը պայմանավորվում է ֆինանսական և տնտեսական կյանքում բանկերի ունեցած ակտիվ դերով:

Երկրի ֆինանսական և տնտեսական կյանքը երեք կարևոր կողմերով կախված է բանկերից:

- Վճարային մեխանիզմում, որը սպասարկում է տնային տնտեսություններին, կառավարությանը և ձեռներեցության ոլորտը, բանկերը զբաղեցնում են կենտրոնական տեղ: Ժամանակակից որևէ տնտեսական գործունեություն դժվար է պատեսերացնել առանց բանկի միջնորդ գործունեության: Դատկանշական է այն համեմատությունը, որ բանկային համակարգը տնտեսության մեջ ունի նույն դերը, ինչպիսին արյունատար համակարգը օրգանիզմում:

▪ Բանկերն ընդունում են ավանդներ, որոնք դիտվում են լայն իմաստով, որպես «փող» և կազմում են հասարակական հարստության մի մասը: Արյունքում ակնկալվում է, որ նրանք ամրողությամբ կվերադարձվեն առաջին պահանջի դեպքում, կամ ավանդի ժամկետի ավարտից հետո:

- Շուկայական հարաբերությունների պայմաններում ֆինանսական ռեսուրսների բաշխման մեջ բանկերն առաջատար դեր են խաղում, իրականացնելով միջնորդական գործառույթ ավելցուկային միջոցների դեպնենտների և հավանական վարկառուների միջև, որի հիմքն է հանդիսանում վարկառուների վերցրած միջոցների վերադարձման արդյունավետ գնահատականը:

Բանկային հսկողության հրավասության հիմնական արդարացումը ավանդատունների կորուստների [ոհսկի](#) կրծատումն է և դրա միջոցով հասարակության վստահության ապահովումը բանկերի նկատմամբ: Զնայած հսկողությունը կենտրոնանում է կոնկրետ բանկի վրա, վերահսկողները պետք է հաշվի առնեն այն հնարավորությունը, որ նի կազմակերպության խնդիրները կարող են ավելի լայն համակարգային հետևանքներ ունենալ նյոււնների վրա, կամ ազդել վճարային համակարգի ամրողականության վրա:

1.2. Բանկային գործի անկայուն բնույթը

Բանկային գործն ունի մի շարք առանձնահատկություններ, որոնք կարող են հանդիսանալ բանկի հնարավոր կորուստների աղբյուր և խախտել վերջինիս կայունությունը:

- Եկանուտների մեջ կախվառությունը ավանդատունների և վարկառուների միջև բանկերի միջնորդային գործաքններից: Դա նշանակում է, որ բանկերի կայունությունը կարող է լինել խոցելի, ինչպես առանձին վերցված վարկառուների և ավանդատունների տնտեսական անբարենպաստ վիճակների այնպես էլ ընդհանուր համակարգային փոփոխությունների պարագայում:

▪ Դամեմատած շատ արտադրական և առևտրական կազմակերպությունների հետ, բանկի սեփական կապիտալը ունի հարաբերականորեն փոքր տեսակարար կշիռ նրա ներգրաված միջոցներում: Դրանով հանդերձ, բանկային գործունեության բնույթը բույլ է տալիս վերջններիս, իրականացնել սեփական կապիտալը բազմից գերազանցող ներդրումներ և դրամական հոսքեր: Բանկային գործի այս և այլ առանձնահատկություններով են պայմանավորված բանկային համակարգի ավելի լուրջ հակվածությունը ֆինանսական ռիսկերին:

- Որպես կանոն, ակտիվների և պահիվների մարման ժամկետների կառուցվածքներն եականորեն տարբերում են, ընդ որում՝ հաճախ ակտիվների մարման ժամկետները լինում են ավելի երկար, քան պահիվներին, ինչը նույնական է բանկերի միջնորդային դերի անխուսափելի հետևանքը:

▪ Երեքման ֆինանսական հաշվետվությունների հրավարակայնության պակասը խանգարում է, նույնիսկ որոշ դեպքերում չի թողնում շահագրգիռ կողմերին ռացիոնալ ուսումնասիրել բանկի ուժեղ և բույլ կողմերը: Բանկի

հաշվեկշռային և արտահաշվեկշռային դիրքերը կարող են ավելի արագ փոփոխվել, քան արտադրական և առևտրական կազմակերպություններում: Արդյունքում հաճախորդները բանկի մասին թերի տեղեկատվություն են ստանում, որն իր հերթին կարող է բացասարար անդրադառնալ բանկի ֆինանսական վիճակի վրա:

Ելենով տվյալ հետազոտություններից, բանկի վճարունակությունը մեծապես կախված է ավանդատունների վստահությունը ոչ միայն առանձին բանկերի, այլև բանկային համակարգի և ֆինանսական շուկաների ընառնությամբ պահպանելու հնարավորությունից:

Ինչպես նշվեց, բանկային վերահսկողության ուշադրության կենտրոնում գտնվում է կոնկրետ բանկը, սակայն ավանդատունների համար օհսիկը նվազեցնելու, ինչպես նաև բանկային համակարգի անվտանգության և հուսալիության համար վերաստուգողները նաև պետք է հաշվի առնեն խնդիրների ավելի լայն, համակարգային հետևանքները, այդ թվում՝ կոնկրետ բանկերի սնանկությունը:

Համակարգային հետևանքները կարող են կապված լինել մեկ կրոնկրետ բանկի հետ, որը հիմնական կամ գլխավոր է խաղում ազգային տնտեսական կյանքում: Սակայն հնարավոր է, որ ոչ մեծ բանկի դժվարություններն առաջ բերեն համակարգային խնդիրներ, եթե օրինակ, ավանդատունները սկսեն անհանգստանալ այլ բանկերի ապահով լինելու մասին և զանգվածարար հանեն իրենց ավանդներն այդ բանկերից: Արդյունքում բանկերի գգալ մասը կարող է հայտնվել անվճարունակության խնդրի առջև: Նման իրավիճակները, որպես կանոն, կործանարար հետևանքներ են ունենում նույնիսկ կայուն տնտեսությունների համար:

Վերահսկողները պետք է հաշվի առնեն բոլոր նման հնարավորությունները: Եթենու առկա նտահոգությունը կարող է բավարար հիմք հանդիսանալ բանկային համակարգի վերահսկողության ռեժիմը վերահսկողներուն համար:

Կարելի է փաստել, որ բանկային վերահսկողությունը ունի նաև արտահայտված մակրոտնտեսական նշանակություն:

1.3. Բանկային վերահսկողության ընդհանուր դրույթները

Տարեր երկրներում գոյություն ունեցող բանկային վերահսկողության ռեժիմների և փորձի բազմազանության հիմքում ընկած են ընդհանուր նպատակներ և դատողություններ: Վերահսկողները հիմնականում ձգուում են, որպեսզի բանկերը լինեն:

- ֆինանսական տեսակետից ապահով
- բարձրակարգ դեկավարվող
- ավանդատունների շահերին չսպառնացող:

Տվյալ նպատակներին հասնելու համար վերահսկողները ձգտում են ձևավորել լիարժեք դատողություններ հետևյալ հարցերի վերաբերյալ:

- հ՞նչ աստիճանի դիմում է աշխատում բանկը (օհսկերի գնահատական):
- հ՞նչ ռեսուրսներ ունի բանկը տվյալ օհսիկը դեկավարելու համար: Ռեսուրսները կարող են լինել նյութական (օրինակ կապիտալ, բավարար ներգրաված միջոցներ) կամ ոչ նյութական (կառավարման որակ և հսկողության համակարգ):

▪ Բավարար է արդյո՞ք հայտնաբերած ռեսուրսների ծավալը՝ օհսիկ հավասարակշռելու համար: Թեև վերաստուգողներին անհրաժեշտ է ունենալ համապատասխան գիտելիքներ շուկայի և գործնական միջավայրի մասին, սակայն չի կարելի սպասել, որ նրանք բանկային գործի առևտրային շրջանում այնքան իրազեկ լինեն, որքան բանկի դեկավարները: Ամեն դեպքում, առևտրային որոշում ընդունելը բանկի դեկավարների բացառիկ իրավունքն է, այլ ոչ թե վերահսկողի պարտականությունը: Վերահսկողը պետք է վերաստուգի և գնահատի բանկի գործունեությունը, քաղաքականությունը և ռազմավարությունը ամբողջությամբ: Անհրաժեշտության դեպքում, հիմնվելով կոնկրետ իրավական կամ տնտեսական չափանիշների վրա, նա պետք է կարծիք ձևավորի բանկի ապահովության և նրա դեկավարության համապատասխանության մասին:

1.4. Իրավական և հաշվառման միջավայրեր

Որպես տնտեսվարող սուրբեկտներ, բանկերը գործում են տնտեսական ընդհանուր և բանկային առանձնահատկություններին բնորոշ իրավական և հաշվառման միջավայրերում: Յամապատասխան իրավական և հաշվառման կառուցվածքները անհրաժեշտ են ոչ միայն շուկայական տնտեսությունում բանկային վերահսկողության արդյունավետ կազմակերպման, այլ նաև բանկերի համար՝ իրենց տնտեսական խնդիրները լուծելու առումով:

Իրավական կառուցվածքը պետք է կարգավորի հետևյալ հարցերը.

- բիզնեսի կազմակերպում՝ սեփականության իրավունքի, տնտեսավարող սուրբեկտների իրավունքների և պարտավորությունների ստեղծում
- բանկերի հարաբերությունների իրավական կարգավորում հասարակայնության, տնտեսական կազմակերպությունների, պետական և վերահսկող մարմնների հետ
- սեփականությունը տնօրինելու իրավունք՝ որոնց օգնությամբ այն բանկերը, որոնք վարկառուից գրավ են վերցրել տրամադրված վարկի դիմաց, կարող են գրանցել այդ իրավունքը, իսկ ծայրահեղ դեպքում իրացնեն գրավադրված գույքը և բավարարեն իրենց պահանջները
- անվճարունակություն՝ պայմաններ և արարողակարգեր, որոնց օգնությամբ վարկառու բանկը կազմակերպությունից պարտքը չստանալու դեպքում կարգավորվում են ՀՀ օրենքներով, ՀՀ կենտրոնական բանկի կամ կառավարության լիազորած պետական մարմնի հետ համատեղ հաստատված ենթաօրենսդրական ակտերով: Առաջինները բնութագրում են գործունեության ընդհանուր իրավական դաշտը, իսկ վերջինները՝ ավելի կոնկրետացնում են այդ դաշտը:

Հաշվառման համակարգերը պետք է ներառեն հետևյալ հարցերը.

- հաշվառման բնագավառում ստանդարտների համապատասխանեցված հավաքածու, որով պետք է առաջնորդվեն բոլոր կազմակերպությունները ֆինանսական հաշվետվություններ պատրաստելիս, որը հեշտացնում է ռեսուրսների բաժանման գործընթացը
- կազմակերպությունների ֆինանսական հաշվետվությունների անկախ ստուգումը և սերտիֆիկացիան, որն իրականացնում է արտարին առևիտորների միջոցով
- ֆինանսական գործունեության առևիտորական ստուգման արդյունքների հրապարակումը:

Բանկերի գործունեությունը կարգավորող իմանական օրենքներն են.

- «Դաշտավայրի Հանրապետության կենտրոնական բանկի մասին» ՀՀ օրենքը, որը սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի խնդիրները, իրավունքները և պարտավորությունները:
- «Բանկերի և բանկային գործունեության մասին» ՀՀ օրենքը, որը սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության տարածքում ստեղծվող և գործող բանկերի, նրանց և օտարերկրյա բանկերի մասնաճյուղերի, ներկայացուցչությունների, գրանցման, լիցենզավորման, գործունեության կարգավորման և դադարեցման, ինչպես նաև բանկային գործունեության վերահսկողության կարգը և պայմանները:
- «Բանկերի և վարկային կազմակերպությունների սնանկության մասին» ՀՀ օրենքը, որը սահմանում է բանկերն անվճարունակ ճանաչելու իմբերը և սնանկացման ընթացակարգը, բանկերի ավանդառուների և վարկատունների, սնանկացման այլ մասնակիցների իրավունքներն ու պարտականություններն այդ ընթացակարգում:
- «Բանկային գաղտնիքի մասին» ՀՀ օրենքը, որը սահմանում է բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկությունները, այդ տեղեկությունների հրապարակման, պահպանման և տրամադրման իրավական իմբերը և կարգը, բանկային գաղտնիքի շուրջ ծագող հարաբերությունների մասնակիցների իրավունքները և պարտականությունները, ինչպես նաև տվյալ օրենքի պահանջները խախտելու համար պատասխանատվությունը: Բանկային գաղտնիքը են հաճարվում բանկի հաճախորդին սպասարկելու կապակցությամբ տվյալ բանկին հայտնի դարձած հաճախորդի հաշվիների վերաբերյալ տեղեկությունները, հաճախորդի հանձնարարությամբ կամ հօգուտ հաճախորդի կատարված գործառնությունների վերաբերյալ տեղեկությունները, ինչպես նաև նրա առևտորյան գաղտնիքը և նրա վերաբերյալ ցանկացած այլ տեղեկություն, որը հաճախորդը մտադիր է գաղտնիք պահել և բանկը տեղյակ է կամ կարող էր տեղյակ լինել այդ մտադրության վերաբերյալ:

- «Հաշվապահական հաշվառման մասին» ՀՀ օրենքը՝ կարգավորում է բանկերի հաշվապահական հաշվառմանը վերաբերող հարաբերությունները: ՀՀ բանկերում այն կարգավորվում է կենտրոնական բանկի կողմից՝ կառավարության լիազորաց պետական մարմնին հետ համատեղ:

- «Արժութային կարգավորման և արժութային վերահսկողության մասին» ՀՀ օրենքը՝ սահմանում է ՀՀ-ում արժութային գործառնությունների իրավանացման ընդհանուր սկզբունքները, արժութային վերահսկողության մարմնների լիազորությունները, արժութային արժեքների տիրապետման, օգտագործման և տնօրինման բնագավառում իրավաբանական և ֆիզիկական անձանց իրավունքներն ու պարտականությունները, պատասխանատվությունը արժութային օրենսդրությունը խախտելու համար:

Հաշվապահական հաշվառմանը կարգավորող պետական մարմնին իր հրապարակության սահմաններում հաստատում է կազմակերպությունների համար պարտադիր կատարման ենթակա.

ա) հաշվապահական հաշվառման ստանդարտները

բ) հաշվապահական հաշվառման հաշվային պահանջները և դրանց կիրառման մասին հրահանգները

գ) հաշվապահական հաշվառմանը կարգավորող իրավական այլ ակտեր:

ՀՀ կենտրոնական բանկի խորհրդի կողմից հաստատված կանոնակարգեր:

- «Բանկերի և օտարերկրյա բանկերի մասնաճյուղերի գրանցումը և լիցենզավորումը, մասնաճյուղերի և ներկայացուցչությունների գրանցումը» կանոնակարգ 1-ը սահմանում է ՀՀ տարածքում ստեղծվող և գործող բանկերի, օտարերկրյա բանկերի մասնաճյուղերի գրանցման և լիցենզավորման, մասնաճյուղերի, գործառնական գրանցման ընթացակարգերի մասով ՀՀ օրենքների համապատասխան դրույթների կիրառումն ապահովելու համար անհրաժեշտ կարգերն ու պայմանները:
- «Բանկերի գործունեության կարգավորումը, բանկային գործունեության տնտեսական նորմատիվները» կանոնակարգ 2-ը սահմանում է ՀՀ տարածքում գործող բանկերի և օտարերկրյա բանկերի մասնաճյուղերի համար ՀՀ կենտրոնական բանկի կողմից սահմանված հիմնական տնտեսական նորմատիվները:
- «Բանկերի հաշվետվությունները, դրանց ներկայացվող հաշվետվությունները և նրանց ներկայացման ժամկետները» կանոնակարգ 3-ը սահմանվում է ՀՀ կենտրոնական բանկ ներկայացվող հաշվետվությունների և նրանց ներկայացման ժամկետները:
- «Բանկերում վերաբերությունների իրավանացումը» կանոնակարգ 4-ը սահմանում է բանկերում, դրանց ինչպես նաև օտարերկրյա բանկերի մասնաճյուղերում, գործառնական գրանցման կամ հաշվառմանը ՀՀ կենտրոնական բանկի ծառայողների կողմից վերահսկությունների անցկացման կանոնները:
- «Բանկերում և վարկային կազմակերպություններում հանցավոր ճանապարհով ծեռք բերված միջոցների շրջանառության և տեղորիդզի ֆինանսավորման կանխարգելման մասին» կանոնակարգ 5-ը սահմանում է բանկերի և վարկային կազմակերպությունների կողմից իրականացվող պարտադիր միջոցառումներն ու ընթացակարգերը, որոնք ուղղված են հանցավոր ճանապարհով ծեռք բերված միջոցների շրջանառության և տեղորիդզի ֆինանսավորման կանխարգելմանը:
- «Բանկերի վերակազմակերպությունների լուծարման ընթացակարգը» կանոնակարգ 6-ը կարգավորում է բանկերի վերակազմակերպությունները և լուծարումը՝ այն մասով, որը մտնում է ՀՀ կենտրոնական բանկի հրապարակության մեջ:

- «Բանկերի սնանկացման ընթացակարգի մասին» կանոնակարգ 7-ը սահմանում և կարգավորում է բանկերի սնանկացման գործընթացը՝ այն մասով, որը մտնում է ՀՀ կենտրոնական բանկի իրավասության մեջ:
 - «Հայաստանի Հանրապետության տարածքում արտարժության կարգավորումը և վերահսկողությունը» կանոնակարգ 8-ը սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության տարածքում ընթացիկ հաշվի և կապիտալի շարժի հետ կապված գործարքների իրականացումը, արտարժույթը որպես վճարամիջոց օգտագործելու դեպքերը և վերահսկումը, արտարժույթի նկատմամբ հայկական դրամի փոխարժեքի որոշումը, արտարժույթի առք ու վաճառքի գործառնությունների լիցենզավորումը, կարգավորումը և վերահսկողությունը:
 - «Հայաստանի Հանրապետության տարածքում գործող բանկերում կանխիկ դրամով կատարվող գործառնությունները» կանոնակարգ 9-ը, որը կարգավորում է Հայաստանի Հանրապետության դրամի վճարունակության հատկանիշները, բանկերում ՀՀ դրամանիշների փոխանակումը, կենտրոնական բանկում դրամը փորձաքննության ընդունելը և փոխանակելը, ՀՀ բրադրամների և մետաղադրամների փաթեթավորումը, բանկերում կանխիկ դրամի վերահաշվման ժամանակ հայտնաբերված հաշվեխալների վերականգնման կանոնակարգումը, բանկերում կանխիկ դրամի և այլ արժեքների ինկասացիան, բանկերում դրամարկղային գործառնությունների իրականացումը:
- Բացի վերոհիշյալ կանոնակարգերից, ՀՀ կենտրոնական բանկի խորհրդի կողմից հաստատվել են.
- «Բանկային իրավախախտումների» կանոնագիրը, որը սահմանում է ՀՀ տարածքում գործող բանկերի, դրամց տարածքային ստորաբաժնումների, օտարերկրյա բանկերի մասնաճյուղերի (հետազյում՝ բանկ) կողմից վերջիններիս գործունեությունը կարգավորող օրենքների և այլ իրավական ակտերի պահանջների խախտումները, վարույների ընթացակարգը, պատժամիջոցները, դրամց կիրաօնման կարգը:
 - այլ նորմատիվ ակտեր և կանոնակարգեր, որոնցով կարգավորվում են վերը նշված կանոնակարգերով չսահմանվող և ՀՀ կենտրոնական բանկի իրավասությանը ենթակա այլ հարցերը:
 - ՀՀ կենտրոնական բանկի և Կառավարության լիազորած պետական մարմնի հետ համատեղ հաստատված կարգերի հիմնան վրա, մասնավորապես՝
 - «Հայաստանի Հանրապետության տարածքում գործող բանկերի վարկերի ու դեբիտորական պարտքերի դասակարգման և հնարավոր կորուստների պահուստների ծևավորնան» կարգով սահմանվում է հնարավոր կորուստների համար ընդհանուր և հատուկ պահուստավորումը, անհուսալի ծանաչված ակտիվների դուրսգրնան հարցերը:
 - «Հայաստանի Հանրապետության տարածքում գործող բանկերի ինվեստիցիոն արժեթղթերում ներդրումների դասակարգման, դրամց հնարավոր կորուստների պահուստի ծևավորումների հարցերը:

Ինքնաստուգման հարցեր

1. Ինչո՞վ է պայմանավորված բանկերի գործունեության կարգավորման և պաշտոնական վերահսկողության անհրաժեշտությունը:
2. Որո՞նք են բանկային գործի առանձնահատկությունները:
3. Որո՞նք են բանկային գործի անկայուն բնույթի հետևանքները (այդ թվում՝ համակարգային հետևանքները):
4. Որո՞նք են բանկային վերահսկողության հիմքում ընկած ընդհանուր նպատակները և դատողությունները:
5. Որո՞նք են վերահսկողների իրավասությունները:
6. Որո՞նք են իրավական կառուցվածքով կարգավորվող հարցերը:
7. Որո՞նք են հաշվառման համակարգերում ընդգրկվող հարցերը:
8. Որո՞նք են ՀՀ տարածքում բանկերի գործունեությունը կարգավորող հիմնական օրենքները, ներկայացնել թե դրանցից յուրաքանչյուրն ի՞նչ է սահմանում:
9. Որո՞նք են ՀՀ կենտրոնական բանկի կանոնակարգերը և դրամցով կարգավորվող հարաբերությունները (հարցերը):
10. Որո՞նք են ՀՀ կենտրոնական բանկի և կառավարության լիազորած պետական մարմնի հետ համատեղ հաստատված կարգերը և դրամց կարգավորման առարկան:

ԳԼՈՒԽ 2. ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ՌԵԺԻՄ

Թեմայի նպատակն է՝ պարզաբանել տեղերում և փաստաթրային վերահսկողությունը, ամփոփ ներկայացնել փաստաթրային վերահսկողությունը, ներկայացնել ՝ այսատանի ՝ անրապետության տարածքում գործող բանկերում, ինչպես նաև օտարերկրյա բանկերի մասնաճյուղերում վերստուգումների իրականացման կարգը:

Ուսակությունների և հմտությունների նկարագիրը. Թեման ուսումնասիրելուց հետո ուսանողները

կկարողանան

- տարրերել տեղերում և փաստաթրային վերահսկողությունը
- ամփոփ բնութագրել փաստաթրային վերահսկողությունը
- նկարագրել ՝ այսատանի ՝ անրապետության տարածքում գործող բանկերում, ինչպես նաև օտարերկրյա բանկերի մասնաճյուղերում վերստուգումների իրականացման ընթացակարգը, այդ թվում
- ⇒ հանալիք վերստուգումների ընթացակարգը
- ⇒ բանկերում համալիք վերստուգումների իրականացման ռազմավարությունը
- ⇒ նպատակային վերահստուգումների ընթացակարգը
- ⇒ թվարկել բանկերի իրավունքներն ու պարտականությունները
- ներկայացնել բանկային վերահսկողի խնդիրները:

Յուրաքանչյուր երկիր ինքն է որոշում լիցենզավորման և վերահսկողության գործառույթները կենտրոնական բանկին կամ մեկ այլ կազմակերպության տակու հարցը: Միջազգային պրակտիկայում ընդունված են տարրեր մոտեցումները, որոնք հաշվի են առնում տեղական առանձնահատկությունները, ինչպես նաև այն հանգանաքը, թե երկիր իշխանությունները որքանով են կարևորում բակային վերահսկողությունն ընդհանրապես:

Ամեն դեպքում, շատ կարևոր է, որ վերահսկողություն իրականացնող մարմինը անկախ լինի քաղաքական կամ այլ արտաքին ներգրծությունից, որպեսզի որոշումներն ընդունվեն բանկային վերահսկողության օբյեկտիվ սկզբունքներով: Ոչ պակաս կարևոր է այնպիսի նեխանիզմի գոյությունը, որի օգնությամբ վերահսկող նարմնները կարողանան հաշվետվություն տալ իրենց կատարած աշխատանքների նախնական կամ խորհրդարանին:

2.1. Վերահսկողությունը ՀՀ բանկերի նկատմամբ

՝ այսատանի ՝ անրապետությունում բանկային գործունեության նկատմամբ վերահսկողության բացառիկ իրավունքը պատկանում է Կենտրոնական բանկին:

Բանկային վերահսկողությունը սկսվում է լիցենզավորման գործընթացից: Համապատասխան օրենքով սահմանված դրույթներով լիցենզավորման գործընթացը պետք է լինի խիստ և մարտակրիտ: Բոլոր վերահսկողները համաձայն են այն բանի հետ, որ հապեճ լիցենզավորումը բերում է երկարատև հիասքանչության: Լեցենզավորման, ինչպես նաև լիցենզիան հետ կանչելու կամ նրա վրա սահմանափակումներ դնելու մասին որոշումները պետք է ընդունվեն այն հիմքերի վրա, որոնք, մի կողմից, կապահովեն արդարությունը և մյուս կողմից, թույլ կտան այդ որոշումների հետ առնչվող անձանց բացատրել և բոլորքարկել անբարենպաստ որոշումները:

2.1.1. Տեղերում իրականացվող և ոչ ելքային վերահսկողություն

Սի շարք երկուներում բանկային վերահսկողության մոտեցման հիմնական օղակ է հանդիսանում տեղերում (ելքային կամ on-site) վերստուգումներ անցկացնելը և դրա շնորհիվ սեփական տեղեկատվության ստացումը, այն ժամանակ, եթե այլ երկուներում նախապատվությունը տրվում է ոչ ելքային (փաստաթրային կամ off-site) ստուգումներին, այսինքն՝ ուսումնասիրվում է բանկերի կողմից ներկայացվող տեղեկատվությունը:

Տվյալ մոտեցումները հաճախ դիտվում են որպես միմյանց լրացնող, այլ ոչ թե այլընտրանքային, և եթե ստուգումներն անցկացվում են համատեղ, բանկային վերահսկողությունը դառնում է առավել արդյունավետ:

Փաստաթրային վերահսկողություն

Այսպիսի վերահսկողությունը ենթարկում է վերստուգող մարմիններին ներկայացված ֆինանսական հաշվետվությունների և վիճակագրական տվյալների ստուգում և վերլուծություն:

Տվյալ տեղեկատվության վերլուծությունը ենթարկում է վերահսկել յուրաքանչյուր բանկի գործունեությունը և վերահսկող մարմինների կողմից ներկայացվող պահանջների ժամանակին կատարումը, ինչպես նաև հայտնաբերում է առաջացած խնդիրները: Այսպիսով, տվյալ գործընթացը կառող է օգտակար լինել տեղերում իրականացվող վերստուգումներին հատկացված ռեսուրսների ավելի առյունավետ օգտագործնան համար: Բանկի կողմից տրամադրված տվյալների և նրա գործունեության արդյունքների համեմատումը մեկ այլ բանկի համանման ցուցանիշների հետ նույնականացնելու համար կարող է մեծ նշանակություն ունենալ: Բանկերի գործունեության արդյունքների համեմատական վերլուծությունները (UBPR) նույնպես հիմնված են բանկերից ստացված հաշվետվությունների և այլ տեղեկատվության վրա:

Այս կարգով իրականացվող վերստուգումները կախված են բանկերի կողմից ժամանակին և ծցգրիտ տեղեկատվության ներկայացումից, առանց որի ստուգման ամբողջ ընթացքը հենց ի սկզբանե կունենա լուրջ թերություններ:

Ինչպես արդեն նշել ենք, ՀՀ տարածքում գործող բանկերի կողմից Կենտրոնական բանկ ներկայացվող հաշվետվությունները և դրանց ներկայացման ժամեւնությունը սահմանվում են «Բանկերի հաշվետվություններ», դրանց ներկայացումը և իրապարակումը» կանոնակարգ 3-ով, իսկ բանկերի և օտարերկրյա բանկերի մասնաճյուղերի համար ՀՀ կենտրոնական բանկի կողմից սահմանված հիմնական տնտեսական նորմատիվները՝

«Բանկերի գործունեության կարգավորումը, բանկային գործունեության տնտեսական նորմատիվները» կանոնակարգ 2-ով:

Տեղերում իրականացվող (ելքային) վերատուգումներ

Այսպիսի վերահսկողությունը հնարավորություն է տալիս անցկացնել բանկի գործունեության և վիճակի մասին անկախ ստուգում, ինչպես նաև ստուգել բանկի կողմից ներկայացվող տվյալների արժանահավատությունը: Օգտվելով ընդուրական մեթոդից, վերատուգողները հիմնականում ուշադրություն են դարձնում բանկի հաշվառման և վերահսկման համակարգերին և նրան, թե որքանով է այն համապատասխանում ընդուրված չափանիշներին, ինչպես նաև բանկի քաղաքականությանը և գործառնական արարողակարգերին, որից ելնելով տալիս են հիմնավորված գնահատականներ բանկի գործունեության այս կամ այն ուղղության նախն:

Դայաստանի Դամուապետության տարածքում գործող բանկերում, դրանց, ինչպես նաև օտարերկրյա բանկերի տարածքային ստորաբաժանումներում գործունեության նկատմամբ վերահսկողության բացառիկ իրավունքը պատկանում է ՀՀ կենտրոնական բանկին: Տեղերում վերատուգումներն իրականացվում են ՀՀ կենտրոնական բանկի բանկային վերահսկողության ծառայության աշխատակիցների կողմից:

Բանկերում վերատուգումներն անցկացվում են ՀՀ կենտրոնական բանկի նախագահի հրամանի կամ ՀՀ կենտրոնական բանկի խորհրդի որոշման և դրանց հիմնա վրա բանկային վերահսկողության ծառայության դեկավարի կողմից տրված լիազորագրով:

Վերատուգում իրականացնելու մասին ՀՀ կենտրոնական բանկի նախագահի հրամանում կամ ՀՀ կենտրոնական բանկի խորհրդի որոշման մեջ նշվում են վերատուգուղ բանկի անվանումը, վերատուգման տեսակը և նպատակը, իսկ լիազորագրում՝ վերատուգող խմբի կազմը, այդ թվում՝ դեկավարը, վերատուգում անցկացնելու սկիզբը և ավարտը:

Վերատուգող խմբում, որպես կանոն, ընդգրկվում են բանկային վերահսկողության ծառայության աշխատակիցները, իսկ անհրաժեշտության դեպքում՝ նաև ՀՀ կենտրոնական բանկի կառուցվածքային այլ ստորաբաժանումների աշխատակիցները: Այլ ստորաբաժանումների կողմից վերատուգմանը մասնակցելու կապակցությամբ առաջացած տարածայնությունները լուծում է ՀՀ կենտրոնական բանկի նախագահը:

Վերատուգող խմբի անդամների թիվը չի կարող 2-ից պակաս լինել:

Վերատուգումներն անցկացվում են բանկի հիմնադիր փաստաթղթերի, դրանցում կատարված փոփոխությունների, կառավարման մարմինների որոշումների, բանկի դեկավար մարմինների հրամանների, կարգադրությունների, կատարված գործառնությունների արդյունքում կազմված հաշվապահական հաշվառման փաստաթղթերի, ֆինանսական հաշվետվությունների, պայմանագրերի (ակտերի, արձանագրությունների և այլն) ինչպես նաև համակարգիչներում և էլեկտրոնային կրիչների վրա պահպանվող տեղեկատվության ուսումնասիրության և վերլուծության միջոցով:

Կողմների իրավունքներն ու պարտականությունները.

Վերատուգող բանկի դեկավարությունը պարտավոր է ընդունել և աջակցել վերատուգող խմբին, մասնավորապես՝

ա) ապահովել վերատուգման ընթացքում վերատուգող խմբի անդամների անարգել մուտքը և ելքը բանկի շենք կամ նրա առանձին ծառայողական տարածքներ ամրող աշխատանքային օրվա ընթացքում, իսկ ոչ աշխատանքային օրերին և ժամերին՝ ըստ փոփոխարձ պայմանավորվածության

բ) վերատուգման առաջին օրը կազմակերպել վերատուգող խմբի անդամների հանդիպումը բանկի գործադիր մարմնի դեկավարի (դեկավարների) և վերատուգմանն աջակցող հրավասու անձանց հետ

գ) վերատուգող խմբին համար աշխատանքային տարածք, որն ապահովված է աշխատելու համար բավարար պայմաններու, ինչպես նաև տեխնիկական և կապի միջոցներով:

Վերատուգող խմբը վերատուգումներ իրականացնելու նպատակով իրավասու է.

ա) անարգել մուտքը գործել բանկի բոլոր տարածքները, բացառությամբ դրանապահոցի, որտեղ մուտքը կատարվում է միայն բանկի համապատասխան աշխատակիցների ուղեկցությամբ

բ) օգտվել վերատուգման համար անհրաժեշտ, բանկում առկա կազմակերպարտեխնիկական միջոցներից, ինչպես նաև վերատուգուղ բանկ բերել և տանել համակարգիչ, մագնիսական կրիչներ (դիսկետներ), հաշվիչներ և այլն

գ) վերատուգուղ բանկի դեկավարներից և իրավասու աշխատակիցներից պահանջել վերատուգման համար անհրաժեշտ փաստաթղթեր կնքված բանկի կնքիով և ստորագրված իրավասու անձանց կողմից, այդ թվում՝

- բանկի հիմնադիր փաստաթղթեր, դրանցում կատարված փոփոխություններ, բանկի կառավարման մարմինների որոշումներ, բանկի դեկավար մարմինների հրամաններ և կարգադրություններ, ներքին վերահսկողության ակտեր

- պայմանագրեր, գրագրություններ, դրամարկղահաշվարկային փաստաթղթեր, ֆինանսական հաշվետվություններ, սկզբնական և այլ հաշվապահական փաստաթղթեր

- տեղեկություններ կատարված գործառնությունների վերաբերյալ, մերժված վարկային հայտեր, հաճախորդների բողոք-դիմումներ

- բանկի գործունեությունն ապահովող համակարգչային համակարգի հետ կապված փաստաթղթեր

- անկախ առւղիւտային կազմակերպության հետ ունեցած հարաբերություններին առնչվող բոլոր փաստաթղթերը, ինչպես նաև բանկի վերատուգիշ հանձնաժողովի հաշվետվությունը, բանկի գործունեության ծրագրի կատարման ընթացքի և ախտորդ վերատուգման արդյունքներով հայտնաբերված խախտումների ու թերությունների վերացման ուղղությամբ բանկի ծեռակարգչային միջոցառումների մասին տեղեկատվություն և այլ անհրաժեշտ փաստաթղթեր՝ վերատուգումները ժամանակակին և սպառի իրականացնելու համար

դ) անհրաժեշտության դեպքում ինքնուրույն կամ վերստուգվող բանկի օգնությամբ պատճենահանել անհրաժեշտ փաստաթղթեր, ֆայլեր, հաշվողական ցանցում կամ առանձին համակարգչային համակարգում պահպող գրառումներ

Ե) վերստուգվող բանկի դեկավարությամբ և իրավասու աշխատակիցներին իրենց իրավասության սահմաններում ներկայացնել իհմնավոր այլ պահանջներ, եթե դրանք բխում են վերստուգման անհրաժեշտությունից և նպատակից:

Գ) հաճախորդների համաձայնությամբ վերջիններից ստանալ իրավական ակտերի պահանջների պահպանան վերաբերյալ գրավոր տեղեկատվություն, որն անհրաժեշտ է փաստացի հանգանաքները, այդ թվում՝ վերստուգվող բանկի ստացված փաստաթղթերում պարունակվող տվյալների հավաստիությունը և հաստատելու համար:

Վերստուգման ամբողջ ընթացքում, առանց վերստուգող խմբի անդամների բոլոր վերաբերյան, կողմնակի անձանց մուտքը վերստուգող խմբին հատկացված տարածք արգելվում է: Վերստուգող խմբին հատկացված տարածքն աշխատանքային օրվա ավարտին կարող է կնքել և հանձնվել վերստուգվող բանկի պահպանությամբ:

Անհրաժեշտության դեպքում, վերստուգող խմբի դեկավարն իրավասու է կնքել բանկի առանձին ծառայության տարածքները, եթե տվյալ պահին այլ կերպ հնարավոր չէ ապահովել դրանցում պահպող փաստաթղթերի, կանխիկ դրամի և այլ արժեքների վերստուգումը, հաշվառումը կամ գույքագրումը: Այս դեպքում կազմվում է համապատասխան ակտ, որը ստորագրվում է վերստուգող խմբի դեկավարի և բանկի համապատասխան աշխատակիցների կողմից:

Բանկերում վերստուգումներ իրականացնելիս արգելվում է ՀՀ կենտրոնական բանկի վերստուգող խմբի օրինական գործողություններին խոչընդոտել կամ միջամտել: Վերստուգվող բանկի դեկավարների և իրավասու աշխատակիցների կողմից վերստուգման ընթացքում վերստուգումների օրինական պահանջները չկատարելու կամ ոչ պատշաճ կատարելու, այդ թվում՝ ուշացնելու, ինչպես նաև կեղծ կամ անարժանահավատ տվյալներ ներկայացնելու համարվում է վերստուգումների խոչընդոտում:

Վերստուգող խմբի անդամների պարտավորությունները:

- Վերստուգող խմբի անդամները պատասխանատվություն են կրում ժամանակավորապես իրենց տրամադրված փաստաթղթերի ապահովության և վերադարձնելիության համար
- Վերստուգող խմբի անդամներն իրենց ստուգումների ընթացքում չպետք է խանգարեն բանկի բնականոն աշխատանքին
- Վերստուգող խմբի անդամները պարտավոր են պահպանել ստուգման ընթացքում իրենց հայտնի դարձած տեղեկատվության գաղտնիությունը:

Բանկերում վերստուգումների իրականացման արդյունքում կազմված հաշվետվություններում և ակտերում (տեղեկանքներում) պարունակվող տեղեկությունները համարվում են բանկային գաղտնիք, որոնք կարող են տրամադրվել բացառապես օրենքով նախատեսված հիմքերով և կարգով:

2.1.2. Քանակի վերստուգումների իրականացման ռազմավարությունը

Բանկերում համալիր վերստուգումներն իրականացվում են ըստ տարրերակված մոտեցումների, մասնավորապես՝ ֆինանսավագում առողջ և հեռանկարային բանկերում համալիր վերստուգումներն անց են կացվում պահանականացնելու գործողությամբ, քան մնացած բանկերում:

Նոր հիմնարդիկող բանկերում հերթական համալիր վերստուգումներն իրականացվում են նրանց գործունեության մեջ տարին լրանալուց հետո:

Բանկերում համալիր վերստուգումները նախատեսված է անցկացնել 3 տարին մեջ անգամ, եթե վերջին վերստուգումներին հաջորդող երկու տարվա ընթացքում՝

- փաստաթղթային (off-site) վերահսկողության տվյալներով, ըստ գնահատման CAMELS համակարգի, բանկն ունի միջին համակարգայինց բարձր վարկանիշ

▪ բանկը չի խախտել հիմնական տնտեսական նորմատիվները

▪ բանկն ունի վճարումակության բարձր ցուցանիշներ. կապիտալի համարժեքության նորմատիվների փաստացի մեծությունները 2 և ավելի անգամ գերազանցում են սահմանված նորմատիվները

▪ բանկն աշխատել է շահութաբերությամբ. շահութաբերության ցուցանիշներն ըստ ընդհանուր կապիտալի և ընդհանուր ակտիվների, գերազանցում են համակարգային միջին ցուցանիշները

▪ յուրաքանչյուր տարի բանկն ստուգվել է անկախ առողջուրական կազմակերպության կողմից, և վերջինիս հրապարակած եղակացությունը դրական է

▪ բանկում գործուն է ներքին վերահսկողության արդյունավետ մեխանիզմ, վերստուգիչ հանձնաժողովը պատշաճորեն է կատարել օրենքով նախատեսված գործառույթները:

Բանկերում համալիր վերստուգումները նախատեսված է անցկացնել 2 տարին մեջ անգամ, եթե վերջին վերստուգմանը հաջորդող 1,5 տարվա ընթացքում

▪ փաստաթղթային վերահսկողության տվյալներով, ըստ գնահատման CAMELS համակարգի, բանկն ունի միջին համակարգայինին մոտ վարկանիշ

▪ բանկի կողմից մեջ ֆինանսական տարվա ընթացքում հիմնական տնտեսական նորմատիվների թույլ տրված խախտումների թիվը չի գերազանցում 3-ը

▪ բանկի կապիտալի համարժեքության փաստացի նորմատիվները 1,5-2 անգամ գերազանցում են սահմանված նորմատիվները

▪ բանկի շահութաբերության ցուցանիշները մոտ են համակարգային միջին ցուցանիշներին

▪ յուրաքանչյուր տարի բանկն ստուգվել է անկախ առողջուրական կազմակերպության կողմից, և վերջինիս հրապարակած եղակացությունը դրական է

- Կենտրոնական բանկը բանկի վերատուգիչ հանձնաժողովի գործունեությունը գնահատել է բավարար:
- Բանկերում համալիր վերատուգումները նախատեսված է իրականացնել յուրաքանչյուր տարի, եթե՝
 - փաստաթղթային (off-site) վերահսկողության տվյալներով, ըստ գնահատման CAMELS համակարգի, բանկն ունի միջինից ցածր վարկանիշ
 - բանկն ունի վճարունակության և իրացվելիության լուրջ հիմնախնդիրներ
 - բանկը պարբերաբար խախտել է հիմնական տնտեսական նորմատիվները
 - բանկն շահութաբերության ցուցանիշները համակարգային միջին ցուցանիշներից ցածր են
 - բանկը չի ստուգվել անկան առողջութորական կազմակերպության կողմից
 - նախորդ վերատուգման արդյունքներով կր վերատուգող խումբը հիմնավորել է մեկ տարի անց բանկում համալիր վերատուգում անցկացնելու անհրաժեշտությունը:

Համալիր վերատուգումները պետք է կրն ոչ միայն գուտ տեսչական (վերահսկողական) բնույթ, այլև վերատուգումների արդյունքներով, անհրաժեշտության դեպքում, ենթակա տեսչական վերահսկողության փորձից՝ բանկին պետք է ներկայացվեն խորհրդատվական բնույթի առաջարկություններ (ճամանակորապես, բանկի կառավարման բարելավման, ներդիր վերահսկողության արդյունավետ մեխանիզմների ներդրման, ակտիվների և պահիվների հավասարակշռված կառավարման և այլ հարցերի գծով):

Բանկերում համալիր վերատուգումների անցկացման հաճախականությունը որոշելիս հաշվի են առնվում նաև անկախ առողջության ստուգումների արդյունքները:

2.1.3. Վերատուգումների տեսակները

Վերատուգումները լինում են՝

ա) համալիր վերատուգումներ, այդ թվում՝

- հերթական
- արտահերթ:

բ) նպատակային վերատուգումներ:

Համալիր վերատուգումներ

Բանկերում համալիր վերատուգումներն իրականացվում են բանկերի գործունեությունը կարգավորող օրենքների և իրավական ակտերի պահանջներին բանկի կողմից իրականացվող գործունեության համապատասխանությունը, ՀՀ կենտրոնական բանկ ներկայացված հաշվետվություններում և տեղեկատվություններում արտացոլված տվյալների արժանահավատությունը պարզեցվում է ֆինանսական վիճակը, արդյունքները, ռիսկերը և վերատուգման արդյունքներով CAMELS համակարգով բանկը գնահատելու նպատակով:

Հերթական համալիր վերատուգումներն իրականացվում են բանկերում համալիր վերատուգումների իրավագուման ռազմավարությանը համապատասխան ՀՀ կենտրոնական բանկի բանկային վերահսկողության ծառայության դեկավար կողմից հաստատված ծրագրի համաձայն:

Բանկերի համալիր վերատուգումների ժամանակ պարտադիր կատարվում է ամփոփ վերլուծություն և գնահատում հետևյալ ուղղություններով՝ կապիտալի համարժեքություն, ակտիվների որակ, կառավարում, ֆինանսական արդյունքներ (եկամուտներ և ծախսեր), իրացվելիություն, ռիսկերի գնահատում, օրենսդրության պահանջների պահպանում:

Համալիր վերատուգումների ընթացքում կատարվում է բանկի ընդհանուր ակտիվների առնվազն 70%-ի, բայց ոչ պակաս, քան եկամտաբեր ակտիվների (վարկային, ինվեստիցիոն ներդրումներ և այլն) 70 %-ի ուսումնաշրջություն:

Համալիր վերատուգումների ժամանակ կատարված է բանկի ակտիվների ծավալից, տարածքային ստորագրման ամրողությունը բանակից և, որպես կանոն, սահմանվում է մինչև 60 օր: Անհրաժեշտության դեպքում վերատուգումների տևողությունը բանկային վերահսկողության ծառայության տնօրենի կողմից կարող է երկարածզել մինչև 30 օր ժամկետով:

Համալիր վերատուգումների ամրող ընթացքում բանկի շեմքի մուտքին փակցվում է հայտարարություն, որտեղ նշվում է ՀՀ կենտրոնական բանկի կողմից վերատուգում իրականացնելու, բանկի հաճախորդներից առաջարկություններ ու հայտարարություններ ստանալու հնարավորության մասին, ինչպես նաև վերատուգույթի նմբի հեռախոսահամարը: Բանկի դեկավարները պարտավոր են վերատուգող խմբին տրամադրել բանկի հաճախորդներից և նաև ակտիվներից ստացված բողոքները և առաջարկությունները: Անհրաժեշտության դեպքում կարող է կազմակերպվել վերատուգող խմբի հանդիպում բանկի հաճախորդների և նաև ակտիվների հետ:

Հերթական համալիր վերատուգումներն իրականացվում են վերատուգումների ժամանակացույցի հիման վրա, որը կազմվում է յուրաքանչյուր տարվա համար և հաստատվում ՀՀ կենտրոնական բանկի նախագահի հրամանով:

Հերթական համալիր վերատուգումներն իրականացվում են ոչ ավելի, քան ֆինանսական տարին մեկ անգամ:

Արտահերթ համալիր վերատուգումները

Արտահերթ համալիր վերատուգումները նշանակվում են ՀՀ կենտրոնական բանկի խորհրդի գաղտնի որոշմամբ: Դրանց իրականացման համար հիմք կարող են հանդիսանալ՝

- հիմնական տնտեսական նորմատիվների պարբերաբար խախտումները
- CAMELS-ի ցուցանիշներում վլունգավոր միտումների հայտ գալը
- ՀՀ կենտրոնական բանկի բանկային վերահսկողության ծառայության հիմնավորումը:

Համալիր վերատուգումների ավարտից հետո՝ ճեկարգաբարյա ժամկետում, բանկի դեկավարության և վերատուգում անդամների մասնակցությամբ անցկացվում է վերատուգման արդյունքների նախական քննարկում, որին,

անհրաժեշտության դեպքում, կարող են հրավիրվել նաև տվյալ բանկում առողջության ստուգում անցկացրած անկախ առողջութորական կազմակերպության ներկայացուցիչները:

Համալիր վերստուգման համար սահմանված ժամկետը լրանալուց հետո՝ երկշարաթյա ժամկետում, վերստուգման արդյունքների և բանկի հետ քննարկման արդյունքների հիման վրա վերստուգող խմբի կողմից կազմվում է հաշվետվություն 2 օրինակից, որոնք վերստուգող խմբի կողմից ստորագրվում և հանձնվում են բանկի դեկանալությանը: Բանկի դեկանալությունը մեկ շաբաթվա ընթացքում ծանոթանում է հաշվետվությանը, և բանկի գործադիր տնօրինը (վարչության նախագահը) ստորագրում է այն «Հաշվետվության հետ ծանոթացել են» մակագրությամբ և մեկ օրինակը վերադարձնում վերստուգող խմբին:

Բանկի գործադիր տնօրինը (վարչության նախագահը) կարող է հաշվետվությանը կից ներկայացնել իր առարկություններն ու բացատրությունները: Վերստուգող խումբը հաշվետվությունը բանկի գործադիր տնօրինի (վարչության նախագահի) առարկությունների ու բացատրությունների հետ միասին ներկայացնում է ՀՀ կենտրոնական բանկի բանկային վերահսկողության ծառայության բաժնի պետին, որը հաշվետվությունը ստանալուց հետո՝ 1 շաբաթվա ընթացքում, իր եզրակացությունների և առաջարկությունների հետ այն ներկայացնում է ՀՀ կենտրոնական բանկի բանկային վերահսկողության ծառայության դեկանալություն:

ՀՀ կենտրոնական բանկի բանկային վերահսկողության ծառայության դեկանալություն կազմակերպում է ներկայացված նյութերի քննարկում, որին, անհրաժեշտության դեպքում, կարող են մասնակցել նաև ՀՀ կենտրոնական բանկի այլ ստորաբաժնումների աշխատակիցներ, իսկ վերստուգողը բանկի կողմից առարկությունների և բացատրությունների առկայության դեպքում՝ պարտադիր նաև բանկի դեկանալություն ու տվյալ բանկում առողջության ստուգում անցկացրած անկախ առողջութորական կազմակերպության ներկայացուցիչները: Վերջում քննարկման արդյունքները ներկայացվում են ԿԲ նախագահին:

Նպատակային վերստուգումներ

Նպատակային վերստուգումներն իրականացվում են, իման ընդունելով.

- ՀՀ կենտրոնական բանկ ներկայացվող հաշվետվություններում արտացոլված տվյալների անարժանահավատության կամ կատարված գործառնությունների օրինականության վերաբերյալ ՀՀ կենտրոնական բանկի բանկային վերահսկողության ծառայության հիմնավորումը
 - ՀՀ կենտրոնական բանկի կառուցվածքային այլ ստորաբաժնումների կողմից ներկայացվող հիմնավորված առաջարկությունները
 - պետական մարմինների առաջարկությունները
 - բանկի հաճախորդների կամ մասնակիցների բողոքները:
- Նպատակային վերստուգումները, որպես կանոն, իրականացվում են առանց բանկին նախապես ծանուցելու և ըստ հետևյալ հիմնական ուղղություններով:
- հիմնադիր փաստաթղթերու կատարված փոփոխությունների օրինականության վերստուգում
 - բանկի ընդհանուր կապիտալի մեծության գնահատում
 - բանկի իրացվելիության գնահատում
 - ակտիվների վերլուծություն, դասակարգում և գնահատում
 - բանկի կառավարման որակի գնահատում
 - բանկի ֆինանսական արդյունքների (եկամուտներ և ծախսեր) գնահատում
 - ռիսկերի առանձին տեսակների գնահատում
 - դրամական միջոցների հոսքերի գնահատում
 - ՀՀ կենտրոնական բանկ ներկայացված հաշվետվություններում և տեղեկատվություններում արտացոլված տվյալների արժանահավատության վերստուգում
 - ՀՀ կենտրոնական բանկի հանձնարարականների ու առաջարկությունների կատարման ընթացքի վերստուգում
 - ֆինանսական գործառնությունների առանձին տեսակների օրինականության վերստուգում:

Նպատակային վերստուգումների իրականացման ժամկետները, որպես կանոն, սահմանվում են մինչև 15 օր:

Նպատակային վերստուգումների ավարտից հետո վերստուգող խումբը վերստուգման արդյունքները քննարկում է բանկի դեկանալու (դեկանալություն) հետ: Անհրաժեշտության դեպքում քննարկմանը կարող են մասնակցել վերստուգման խնդրին առնչվող բանկի համապատասխան ստորաբաժնումների աշխատակիցները:

Վերստուգումների արդյունքների և բանկի հետ քննարկումների հիման վրա վերստուգող խմբի կազմվում է ակտ, որն ստորագրվում է վերստուգող խմբի և բանկի դեկանալությունը: Ակտը կազմվում է 2 օրինակից, որոնցից մեկը հանձնվում է վերստուգողը բանկի դեկանալությունը: Բանկի գործադիր տնօրենը (վարչության նախագահը) կարող է ակտին կից ներկայացնել իր առարկություններն ու բացատրությունները:

Ակտի մյուս օրինակը հանձնվում է բանկային վերահսկողության ծառայության համապատասխան բաժնի պետին: Վերջին 5 օրվա ընթացքում բանկային վերահսկողության ծառայության դեկանալությունը կազմակերպում է ակտ, որը պետական մարմինը կողմից ստորագրում է վերստուգող խմբի և բանկի դեկանալությունը: Վերջինս ներկայացված նյութերի վերաբերյալ կազմակերպում է բնարկում, որին անհրաժեշտության դեպքում կարող են հրավիրվել նաև ՀՀ կենտրոնական բանկի այլ ստորաբաժնումների աշխատակիցները և վերստուգողը բանկի ներկայացուցիչները:

2.1.4. Վերստուգման արդյունքների ամփոփում

Վերստուգման արդյունքները բանկային վերահսկողության ծառայության դեկանալությունը կողմից ներկայացվում են ՀՀ կենտրոնական բանկի նախագահին: Վերջինս նույն իրականացվող քննարկման արդյունքում, բանկային իրավաբանական ստորաբաժնումների առկայության դեպքում կայացվում են համապատասխան որոշումներ:

Վերստուգման ընթացքում բացահայտված խախտումների վարույթն իրականացվում է օրենսդրությամբ սահմանված կարգով:

Վերստուգում հաստատապես հայտնի, նախապատրաստվող կամ արդեն խսկատարված քրեորեն հետապնդելի արարքի հատկանիշներ պարունակող խախտումների բացահայտման դեպքում ՀՀ կենտրոնական բանկն այդ մասին ծանուցում է համապատասխան իրավապահ մարմիններին:

2.2. Բանկային իրավախսումների արձանագրումը, պատժամիջոցների կիրառումը և վարույթների ընթացակարգը

Այն կարգավորվում է ՀՀ Կրողմից ընդունված «ՀՀ տարածքում գործող բանկերի, օտարերկրյա բանկերի մասնաճյուղերի, կամ դրանց ղեկավարների կողմից բանկային օրենսդրության խախտումների արձանագրման, վարույթների ընթացակարգի և պատժամիջոցների կիրառման մասին» կարգով:

Պատժամիջոցների կիրառումն ունի կանխագետիչ բնույթ, որի նպատակն է կանխել բանկերի կողմից օրենսդրության խախտումները, ապահովել ՀՀ բանկային համակարգի հուսալիությունը, բնականոն գործունեությունը, բանկերի գործունեության համար ազատ տնտեսական մրցակցության հավասար պայմանների ստեղծումը, ինչպես նաև Կենտրոնական բանկի այլ խնդիրների իրագործումը:

Տվյալ կարգի հմաստով.

- Խախտում է համարվում՝ բանկի և (կամ) նրա ղեկավարի ուղղակի կամ անուղղակի այն գործողությունները կամ անգործությունը, որոնք հակասում են բանկային գործունեությունը կարգավորող օրենքների և այդ օրենքներից բխող այլ իրավական ակտերի պահանջները

- չիհմնավորված ռիսկային գործունեություն՝ այն գործունեությունը, որի հետևանքով բանկը կրել է կամ ԿԲ իհմնավոր կարծիքով կը ի եական ֆինանսական վճար՝ վտանգելով հաճախորդների շահերը

- անարժանահավաստ տվյալներ՝ ԿԲ ներկայացվող հաշվետվություններում կամ իրավարակման ենթակա տեղեատվությունում արտացոլված և իրականությանը չհամապատասխանող տվյալներ:

Բանկի կամ բանկի ղեկավարի կողմից թույլ տրված խախտումն արձանագրվում է ԿԲ բանկային վերահսկողության ծառայության համապատասխան ստորաբաժանման կողմից արձանագրություն կազմելու միջոցով, որտեղ մանրամասն նշվում է խախտումն, և օրենքի և այլ իրավական ակտի խախտված դրույթը: Արձանագրությունը ենօրյա ժամկետում ուղարկվում է բանկի ղեկավարությանը, որն իր հերթին կարող է յոր օրվա ընթացքում ԿԲ ներկայացնել առարկություններ և պարզաբանումներ: Բանկային վերահսկողության ծառայության ստորաբաժանումը իրավաբանական պարզաբանումներ ստանալու համար դիմում է ԿԲ իրավաբանական վարչությանը: Վերը նշված ժամկետները անցնելուց հետո խախման արձանագրությունը, կից փաստաթղթերի հետ ներկայացվում է ԿԲ լիցենզավորման և վերահսկողության հարձնաժողովին: Թնարկումների արդյունքում կայացվում է որոշում հետևյալ պատժամիջոցների կիրառման, կամ կարճելու մասին:

- խախտման համար բանկին նախազգուշացնելու հայտարարելու և (կամ) տուգանք նշանակելու մասին
- բանկի ղեկավարին գրադեցրած պաշտոնից հեռացնելու
- տուգանք չկիրառելու, տուգանքը մեղմացնելու, վարույթը կասեցնելու, կարգում նախատեսված դեպքերում վարույթը կարճելու, տուգանքի կամ այլ պատժամիջոցի կիրառումը հետաձգելու
- բանկի հետ պայմանագիր կնքելու, կամ լիցենզիան ուժը կորցրած ճանաչելու մասին:

Կարգը նշված յուրաքանչյուր դեպքի համար նախատեսում է մանրամասն ընթացակարգեր:

2.3. Բանկային վերահսկողի խնդիրները

Վերահսկողի՝ ավանդատունների կորուստների [ոխկին](#) նվազեցնելու նպատակը, հաճախ դիտվում է, որպես երաշխասվորություն այն բանի, որ բանկը երբեմ չի սնանկանա: Սակայն, ննան պատվերացումը սխալ է, որովհետև շուկայական համակարգի հիմնական սկզբունքն այն է, որ այն ժամանակ, երբ որոշ կազմակերպություններ բարգավաճում են, մյուսները սնանկանում են և դուրս գալիս ասպարեզից:

Վերահսկողների խնդիրը տվյալ գործընթացի բնականոն ընթացքին խանգարելը չէ, այլ վերահսկելը, որ բանկի գործունեության ռիսկայնությունը չանցնի խելամտության սահմանը:

Ոնանք կարող են նմտածել, թե ավանդատունների կորուստները կանխելու առավել արդյունավետ տարբերակ է ցանկացած բանկային ռիսկի անբույլատրելիությունը: Ննան նոտեցումը սխալ է բանկային և ընդհանրապես ցանկացած տնտեսական ծեռնարկի բնութագրման առումով: Բանկերը պետք է դիմեն ռիսկի, ֆինանսական տարարանույթ ծառայությունների մասուցման ընթացքում, որը հանդիսանում է նրանց տարբերող (աչքի ընկնող) ներդրումը շուկայական տնտեսությունում: Բանկերի համար թերևս ավելի ցայտուն է արտահայտված այնախիս տնտեսական հասկացությունների երկնարգությունը, ինչպիսին են շահութաբերությունը և ոչ ռիսկային գործունեությունը: Գաղտնիք չէ, որ առավելագույն շահությունը ստանալը ենթադրում է նաև ֆինանսական ռիսկերի առավելագույն չափ, որն իր հերթին կասածի տակ է դնում կազմակերպության կայունությունը: Եվ ընդհանրապես՝ բանկի լիովին ոչ ռիսկային գործունեությունը ենթադրում է նվազագույն շահութաբերություն, որն իր հերթին կասածի տակ է դնում բանկի գործունեության նպատակահարմարությունը: Տվյալ խնդիրի շուրջ միայն բանկի ղեկավարության հավասարակշռված մոտեցումը կարող է դառնալ բանկի անվտանգության և շահութաբերության գրավականը:

Վերահսկողի խնդիրն է ապահովել, որ բանկերի ղեկավարությունը ոիսկերը:

- գիտակցի
- հայտնաբերի
- վերահսկի:

Դարկ է նշել, որ առավելագույն վտանգ է ներկայացնում այն ռիսկը, որը պետք է հայտնաբերվի կամ գիտակցվի ղեկավարության կողմից:

Համաշխարհային պրակտիկայում գոյություն ունեն ընդհանրություններ բանկային վերահսկողության նպատակների, բանկային ոլորտին վերաբերող ստանդարտների և մեթոդոլոգիաների կարևոր ուղղությունների վերաբերյալ, որոնց վրա պետք է կենտրոնացվի վերահսկողության ուշադրությունը: Սակայն, վերահսկողության ազգային ռեժիմները անխուսափելիորեն տարբերվում են կախված երկրների բանկային համակարգերի պատմությունից, նրանց իրավական և մշակութային միջավայրերից, ինչպես նաև բանկային համակարգի չափերից և կառուցվածքից:

Ինքնատուզման հարցեր

1. Որո՞նք են Կենտրոնական բանկի կողմից բանկերի գործունեության վերահսկողության տեսակները:
2. Ինչպիսի՞ն է համալիր վերստուգումների ընթացակարգը:
3. Ինչպիսի՞ն է բանկերում համալիր վերստուգումների իրականացման ռազմավարությունը:
4. Ի՞նչ հիմքերի առկայության դեպքում են իրականացվում արտահերթ համալիր վերստուգումները:
5. Ինչպե՞ս կարելի է նկարագրել նպատակային վերստուգումների ընթացակարգը:
6. Ի՞նչ է կանոնակարգվում «ԴՇ տարածքում գործող բանկերի, օտարերկրյա բանկերի մասնաճյուղերի, կամ դրանց դեկավարների կողմից բանկային օրենսդրության խախտումների արձանագրման, վարույթների ընթացակարգի և պատժամիջոցների կիրառման մասին» կարգով:
7. Որո՞նք են բանկային վերահսկողի խնդիրները:

ԳԼՈՒԽ 3. ԲԱՆԿԱՅԻՆ ԱՆԿԱԽ ԱՌԴԻՒՄ

Թեմայի նպատակը է՝ պարզաբանել անկախ առողջությունը, նրանց տեսակները, նկարագրել բանկային անկախ առողջությունը, Հայաստանի Հանրապետության տարածքում գործող բանկերում առողջութուրական ստուգումների իրականացման կարգը, ինչպես նաև ՀՀ տարածքում առողջութուրական գործունեությունը կազմակերպող օրենսդրական դաշտը:

Ուսակությունների և հմտությունների նկարագրը: Թեմայի ավարտից հետո ուսանողները կկարողանան.

- բնորոշել բանկային առողջությունը
- բնութագրել [առողջություն](#) հիմնական նպատակը և տեսակները
- բնութագրել բանկի առողջությունը իրավասու առողջութուրին
- ներկայացնել բանկային առողջութուրի իրավունքներն ու պարտականությունները
- նկարագրել բանկային առողջութուրի որակավորման կարգը
- նկարագրել առողջությունը անցկացման փաստաթղթավորումը, առողջությունը հաշվետվությունը և եզրակացությունը
- բնութագրել [առողջություն](#) - կենտրոնական բանկ փոխհարարերությունները:

Սուլիմուրական գործունեության ստեղծումն ու տարածումը համաշխարհային պրակտիկայում պայմանավորված է տնտեսական արժանահավաստ տեղեկատվության նկատմամբ եղած մեծ պահանջարկով: Նման տեղեկատվությունը տնտեսական ցանկացած որոշման մշակման, պլանավորման և կայացման անկյունաբարն է: Տվյալ ներկրությունը չափազանց կարելի է առողջութուրի (անկախ մասնագետի) կարծիքը, որը ենթադրվում է, որ անոր է լինի օբյեկտիվ և արժանահավաստ: Առողջությունը ունի բավական իին պատճենություն: Audit (լսել) տերմինը հայտնի է դեռևս Հնա Հոռմից, որտեղ նմանատիպ աշխատանքները կատարվում են համապատասխան պետական ծառայությունների կողմից:

Ցանկացած կազմակերպություն ունի իրեն վերաբերող տեղեկատվության օգտագործողների շրջանակ, որի մեջությունը՝ կախված կազմակերպության չափերից, ինչպես նաև տնտեսության մեջ ունեցած նշանակությունից, կարող է տատանվել՝ ընդունակ մինչև հասարակության ստվար զանգվածները: Տեղեկատվության օգտագործողների շրջանակն ընգրկում է ոչ միայն ծեռնարկության սեփականատերերին, այլև պետությանը՝ ի դեմք հարկային և այլ մարմինների, հասարակայնությանը և ֆինանսական ու տնտեսական ինստիտուտներին: Վերջիններիս առողջուրական արժանահավաստ տեղեկատվությունը կարող է օգտակար լինել ապագա համագործակցության մասին որոշումներ կայացնելու համար: Պատահական չէ, որ զարգացած տնտեսություններում անկախ առողջութուրական ընկերությունների եզրակացությունները են խաղում կազմակերպությունների նկատմամբ հասարակայնության և պետության ունեցած վստահության մակարդակի վրա: Առողջուրական արժանահավաստ եզրակացությունը ի զրոյու է բարձրացնել կամ իշեցնել ցանկացած ֆիրմայի վարկանիշը՝ բոլոր հետևանքներով հանդերձ: Դրանով են պայմանավորված նաև առողջութուրական ընկերություններին ներկայացվող խիստ պահանջները, որոնք արտացոլվում են օրենսդրական ակտերում և կանոններում:

Ներկայում աշխարհում հայտնի է «Սեծ քառյակ» անվանումը, որը վերաբերում է առավել հայտնի և հզոր առողջութուրական՝ «KPMG», «Price Waterhouse», «Deloitte Touche», «Ernest & Young» ընկերություններին: Վերջիններս իրենց մասնաճյուղերն ունեն աշխարհի բազմաթիվ երկրներում: Բացի այդ, տարբեր երկրներում գործում են առողջութուրական բազմաթիվ մեծ և փոքր ընկերություններ: Կախված տարբեր երկրների օրենսդրական, տնտեսական և այլ տարբերություններից, առողջությունը ունի իր առանձնահատկությունները: Սակայն նրանց ներկայացվող հիմնական պահանջները նույնն են, որոնք արտացոլված են առողջություններում:

3.1. Առողջութուրական գործունեության կարգավորման իրավական հիմքերը ՀՀ-ում

ՀՀ տարածքում առողջութուրական գործունեությունը կարգավորվում է «Առողջութուրական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքով (ընդունված է 2002 թվականի դեկտեմբերի 26-ին) և Առողջությունը ստանդարտներով (հաստատվել է 2001 թ սպառելու 10-ին):

Համաձայն այդ օրենքի՝

Առողջութուրական գործունեությունը ֆինանսական հաշվետվությունների և (կամ) ֆինանսական հաշվետվություններ) ներառող փաստաթղթերում առկա այլ տեղեկատվության (այսուհետ՝ ֆինանսական հաշվետվություններ) առողջությունը և (կամ) առողջությունը կազմակերպության հաշվապահական հաշվառման վարման ճշտության ու ֆինանսական հաշվետվությունների անկախ ստուգում է, որի արդյունքում տրվում է եզրակացություն այդ հաշվետվությունների արժանահավատության վերաբերյալ:

Ֆինանսական հաշվետվությունների արժանահավատությունը նշված հաշվետվություններում արտացոլված տեղեկությունների ճշտության այնպիսի աստիճան է, որը հնարավորություն է տալիս այդ տեղեկությունների հիմնան վրա ընդհանուր առմամբ կատարելու ճշշտ եզրակացություն կազմակերպության գործունեության արդյունքների մասին և ընդունելու համապատասխան որոշումներ:

Արևմտյան մասնագիտական գրականության մեջ Առողջությունը բնորոշվում է նաև որպես տեղեկատվական ռիսկի, կամ հաշվետվությունների մեջ սխալ տեղեկատվության լինելու հավանականության նվազեցման գործընթաց:

Հարակից ծառայություններ

Ֆինանսական հաշվետվությունների առողջությական դիտարկումն այնպիսի ընթացակարգերի հրականացում է, որը հնարավորություն է ընձեռում առողջությին պարզելու, թե արդյոք առկա են այնպիսի փաստեր, որոնք կարող են վկայել այն նաև նաև, որ ֆինանսական հաշվետվությունները, բոլոր էական առումներով, կազմված չեն Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությանը համապատասխան:

Համաձայնեցված ընթացակարգերն առողջությական բնույթի այնպիսի ընթացակարգեր են, որոնց շուրջ համաձայնության են գալիք այդ ընթացակարգերն իրականացնող անձը, իրավաբանական անձը (իիմնարկը կամ անհատ ծերնարկատերը) և համապատասխան երրորդ անձը կամ անձինք, և որոնց արդյունքում այդ ընթացակարգերն իրականացնող անձի կողմից ներկայացված հաշվետվության հինան վրա այդ հաշվետվությունն օգտագործողները կարող են կատարել եղանակներում:

Կոմպյուտային ֆինանսական տեղեկատվության հավաքումը, դասակարգումը և ամփոփումն է այն օգտագործելու համար առավել հասկանալի և հարմար տեսքի բերելու նպատակով:

Առողջությունը և առողջությական դիտարկումն առողջություն իրականացնող անձին հնարավորություն են ընձեռում տեղեկատվության արժանահավատության վերաբերյալ ապահովելու իր հավաստիացումը, իսկ համաձայնեցված ընթացակարգերը և կրնակիացիան այդպիսի հավաստիացում չեն նախատեսում:

Առողջությունը ծառայության իրականացնումն առանց առողջությական ծառայությունների իրականացման լիցենզիայի (այսուհետ՝ լիցենզիա) արգելվում է: Առողջությունը ծառայությունները պետք է իրականացվեն առնվազն մեկ առողջություն կողմից:

Առողջությունը առողջությական ծառայություններ կարող է իրականացնել ինքնուրույն՝ որպես անհատ առողջություն և (կամ) որպես առողջություն իրականացնող անձի աշխատող, այդ թվում՝ քաղաքացիականական պայմանագրի հիման վրա, եթե նա անդամակցում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության սահմանադրության կազմով՝ լիցենզիայի հավասարմագրված, միջազգային չափանիշներին համապատասխանող հասարակական կազմակերպությանը (այսուհետ՝ մասնագիտացված կառույց):

Առողջությունը ստանդարտները՝ առողջություն իրականացնող անձին համապատասխանող, առողջությունը անցկացման, ինչպես նաև առողջություն իրականացնող անձի լիցենզիայի համապատասխան մեթոդներն ու կարգը կանոնակարգող նորմատիվ իրավական ակտեր են: ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության կողմից ընդունվել են միջազգային առողջությական ստանդարտներին բոլոր էական կողմերով համապատասխանող ազգային ստանդարտներ, որոնցով առաջնորդվում են տեղական առողջությունները:

Առողջությունը իրականացնող անձն ինքնուրույն է ընտրում իր աշխատանքի ծևերն ու մեթոդները՝ ելեկով առողջությական գործունեության մասին նորմատիվ իրավական ակտերի պահանջներից:

Առողջությունը իրականացնող անձին չի արգելվում իրականացնել նաև հետևյալ ծառայությունները:

- հաշվապահական հաշվառման ներդրում, վերականգնում և վարում, ինչպես նաև ֆինանսական հաշվետվությունների կազմում

- բանկի հաշվապահական հաշվառման քաղաքականության մշակում
- հաշվապահական հաշվառման, տնտեսագիտության և ֆինանսների, առողջություն ուսուցում
- հարկերի, տուրքերի և պարուադիր այլ վճարումների ալանավորում և հաշվարկում
- ակտիվների և պարտավորությունների գնահատում
- բանկերի ֆինանսատնեսական գործունեության վերլուծություն
- հաշվապահական, տնտեսագիտական, ֆինանսական, հարկային և կառավարչական խորհրդատվություն
- բանկյին գործունեության բնագավառում իրավաբանական ծառայությունների մատուցում
- գործարար (բիզնես) ծրագրի կազմում
- մասնագիտական գրականության իրապարակում:

Վերը նշված ծառայությունների առանձին տեսակների մատուցման համար օրենքով լիցենզիա պահանջվելու դեպքում առողջություն իրականացնող անձը գործունեության այդ տեսակներով գրավվելու համար պարտավոր է սահմանված կարգով ստանալ համապատասխան լիցենզիա:

3.2. Առողջությունը որակավորման վկայականի տրամադրումը

Առողջությունների որակավորումը օրենքով սահմանված պահանջներին բավարարող առողջությունը որակավորում ստանալու համար մասնագիտացված կառույցին դիմած ֆիզիկական անձի (այսուհետ՝ դիմոն) մասնագիտական գիտելիքների ստուգման արդյունքների հիման վրա առողջությունների որակավորման վկայական (այսուհետ՝ վկայական) տակու ընթացակարգ:

Առողջությունների որակավորումն իրականացվում է բնույթունների միջոցով: Առողջությունների որակավորման քննությունները կազմակերպվում և անցկացվում են մասնագիտացված կառույցի կողմից՝ Հայաստանի Հանրապետության օրենքների, այլ նորմատիվ իրավական ակտերի պահանջների, ինչպես նաև համապատասխան կրթական ծրագրերի շրջանակներում:

Առողջությունների որակավորման քննություններն իրականացնում է հանձնաժողովը, որի կազմավորման կարգը, կանոնադրությունը, առողջությունների որակավորման ստուգման կարգը և որակավորման քննությունների ծրագիրը հաստատում է մասնագիտացված կառույցը՝ համաձայնեցմելով լիցենզիայի մարմնի և Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի հետ: Որակավորման հանձնաժողովի կազմում ընդգրկվում է Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի նախագահի կողմից ներկայացվող բանկի մեկ

Առողջությունը որակավորում կարող է ստանալ յուրաքանչյուր քաղաքացի

Առողջությունը որակավորման քննությանը կարող է նաև նախակցել Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիները, օտարերկրյա քաղաքացիները և քաղաքացիություն չունեցող այն անձնները, ովքեր ունեն՝

ա) տնտեսագիտի մասնագիտությամբ բարձրագույն կրթություն և վկայական ստանալու համար դիմում ներկայացնելու օրվան նախորդող վերջին հինգ տարվա ընթացքում առնվազն երեք տարվա նախագիտական աշխատանքի ժամանակ

բ) բարձրագույն կրթություն և վկայական ստանալու համար դիմում ներկայացնելու օրվան նախորդող վերջին յոթ տարվա ընթացքում առնվազն հինգ տարվա մասնագիտական աշխատանքի ժամանակ

Առողջությունը որակավորման քննություններին մասնակցել չի բույլատրություն այն դիմումին, որը դատարանի վճռով ճանաչվել է անգործունակ կամ սահմանափակ գործունակ, կամ դատարանի վճռով գրկվել է ֆինանսատնտեսական հարաբերությունների հրականացման բնագավառում որոշակի պաշտոն գրադեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից:

Առողջությունը որակավորման վկայականը տրվում է անժամկետ:

Վկայականն ստանալուն հաջորդող յուրաքանչյուր տարվա համար առնվազն 40 ժամ առողջությունը պետք է մասնակցի (կամ դասախոսի) առողջությունը մասնագիտական վերապատրաստման դասընթացներին, սեմինարներին և (կամ) խորհրդակցություններին (այսուհետ՝ դասընթացներ), որոնց ներկայացվող պահանջները սահմանում է մասնագիտացված կառույցը:

Առողջությունը որակավորման քննության կազմակերպման համար գանձվում է պետական տուրք՝ օրենքով սահմանված կարգով և չափով:

Առողջությունը որակավորման վկայականը կարող է ուժը կորցրած ճանաչվել հետևյալ հիմքերի առկայության դեպքում՝

ա) որակավորման քննություններին մասնակցելու բույլատրության համար պահանջվող փաստաթղթերը կեղծելու միջոցով առողջությունը որակավորման վկայական ստանալու փաստի հաստատումը

բ) ֆինանսատնտեսական հարաբերությունների հրականացման բնագավառում որոշակի պաշտոն գրադեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից անձին զրկելու մասին դատավճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելու:

3.3. Առողջության ծառայությունների հրականացման լիցենզավորումը

Առողջությունը ծառայությունների հրականացման լիցենզավորումը սույն օրենքով սահմանված լիցենզիա ստանալու իրավունք ունեցող սուբյեկտներին «Լիցենզավորման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի և սույն օրենքի համաձայն լիցենզիաների տրման, վերաձևակերպման, գործողության կասեցման և դադարեցման հետ կապված գործընթաց:

Լիցենզիա ստանալու իրավունք ունի որպես անհատ ծեռնարկատեր պետական գրանցում ստացած մասնագիտացված կառույցին անդամակցող առողջությունը, ինչպես նաև առևտրային կազմակերպությունը՝ անկախ վերջինիս կազմակերպական-իրավական ձևից, բացառությամբ բաց բաժնետիրական ընկերությունների, եթե կազմակերպության՝

ա) աշխատողներից առնվազն երկուսն առողջությունը են, և նրանցից մեկը կազմակերպության գործադիր մարմնի դեկանական է՝

բ) հիմնադիրների (մասնակիցների) առնվազն 1/2-ը մասնագիտացված կառույցին անդամակցող առողջությունը է՝

- կազմակերպության կանոնադրական կապիտալի 50 տոկոսից ավելին պատկանում է նրանց, կամ՝
- նրանց և առողջության կազմակերպություններին (այդ թվում՝ օտարերկրյա պետություններում սահմանված կարգով գրանցում ստացած) է պատկանում կազմակերպության կանոնադրական կապիտալի առնվազն 75 տոկոսը:

Լիցենզիայի գործողությունը դադարեցվում է «Լիցենզավորման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով նախատեսված դեպքերում և կարգով, ինչպես նաև՝ առողիտ իրականացնող անձի կողմից կեղծ առողջությունը կազմակազմական եղանակություն տրամադրվելու դեպքում:

3.4. Առողջության փաստաթղթավորումը

Առողջությունը անցկացնմը պարուղի փաստաթղթավորվում է առողջությունը կողմից: Այն նախատեսում է առողջությունը աշխատանքային փաստաթղթերի և առողջությունների հիման վրա ամփոփիչ փաստաթղթերի կազմումը: Ամփոփիչ փաստաթղթերը ներառում են առողջությունների սուբյեկտների հաշվառման պահունակվող տեղեկատվությունը բանկային գաղտնիք է և ենթակա չէ հրապարակման, բացառությամբ օրենքով սահմանված դեպքերի:

Առողջությունը աշխատանքային փաստաթղթերը կազմվում են նախքան առողջությունը ու առողջությունը աշխատանքային փաստաթղթերի և առողջությունների հիման վրա ամփոփիչ փաստաթղթերի ընթացքում, և դրա պարուղի հետո պետք է պարունակեն արժանահավատ առողջության կազմակերպությունը և առողջության կազմակերպությունը համար անհրաժեշտ տեղեկատվություն:

Առողջությունը աշխատանքային փաստաթղթերը սեփականությունն են: Դրանցում, ինչպես նաև առողջությունը հաշվետվություններում պարունակվող տեղեկատվությունը բանկային գաղտնիք է և ենթակա չէ հրապարակման, բացառությամբ օրենքով սահմանված դեպքում:

Առողջությունը հաշվետվությունը (նամակ դեկանավորությանը) բանկի դեկանավորներին (նամակիցներին) հասցեագրված փաստաթղթը է, որը պարունակում է սպառիչ տեղեկատվություն առողջությունների, ֆինանսական հաշվետվություններում թույլ տրված էական խախտումների, հաշվապահական հաշվառման վարման սահմանված կարգից շեղումների նախ, ինչպես նաև առողիտ անցկացման պայմանագրով նախատեսված պահունակված դեպքում:

Առողջության հաշվետվությունը կազմվում է առնվազն երեք օրինակից, ստորագրվում առողջություների և անմիջականորեն առողջության մասնակցած այլ մասնագետների կողմից՝ իրենց հարցերի մասով։ Առողջության հաշվետվության մեկ օրինակը տրվում է բանկին, մյուսը՝ Կենտրոնական բանկին, իսկ երրորդը մնում է առողջություն։

- Առողջության եզրակացությունն իրավաբանական նշանակություն ունեցող փաստաթուղթ է բանկերի հաշվետվությունների արժանահավաստության մասին, որը պետք է պարունակի առողջությի հիմնավորված հետևողությունը բանկերի ֆինանսական հաշվետվությունների արժանահավաստությունը հաստատելու (կամ չհաստատելու) վերաբերյալ։ Առողջության եզրակացությունը գաղտնիք չպարունակող փաստաթուղթ է։ Այն Կենտրոնական բանկին է ներկայացվում բանկերի տարեկան հաշվետվության ներկայացումից հետո վեցամյա ժամկետում։

- Առողջության եզրակացությունը կերծ է ճանաչվում դաստական կարգով։ Միտունավոր կերծ առողջության եզրակացությունը կամ հաշվետվությունն այն առողջության եզրակացությունը կամ հաշվետվությունն է, որը կազմվել է առանց առողջի անցկացնելու կամ առողջի ստանդարտներին համապատասխան փաստաթորապուրում իրականացնելու, ինչպես նաև այն եզրակացությունը, որը հակասում է [առողջությունը](#) ենթարկվող անձի կողմից ներկայացված և առողջի իրականացնող անձի կողմից առողջի ընթացքում ուստանասիրված փաստաթորերի բովանդակությանը։

Բանկերի կողմից առողջությին պահանջվող տեղեկատվությունն ներկայացնելու պայմաններում տրված սխալ առողջության եզրակացության հետևանքով նրան պատճառված վճարի համար առողջությունը կրում է պատասխանատվությունը օրենսդրությամբ սահմանված կարգով։

Փատասխանատվությունը ֆինանսական հաշվետվությունների կազմման համար

Չնայած այն հանգամանքին, որ ֆինանսական հաշվետվությունների մասին կարծիք կազմելու և այն արտահայտելու պատասխանատվությունը կրում է առողջությունը, այդ հաշվետվությունների կազմման և ներկայացնան համար պատասխանատվությունը կրում կազմակերպության ղեկավարությունը։ Ֆինանսական հաշվետվությունների առողջությունը կազմակերպության ղեկավարությանը չի ազատում այդ պատասխանատվությունից։

3.5. Առողջության եզրակացության տեսակները

Առողջության եզրակացությունները կարող են լինել հետևյալ հիմնական տեսակների:

- Դրական կարծիք պետք է արտահայտվի, եթե առողջությունը գալիս է այն եզրահանգման, որ ֆինանսական հաշվետվությունները, բոլոր եական առումներով տալիս են ծշմարիտ և իրական պատկերը՝ համաձայն ֆինանսական հաշվետվությունների կազմման հիմունքների։ Ստորև ներկայացվում է առողջության դրական եզրակացության օրինակ։

Առողջության եզրակացությունն ինքանի համապատասխան հասցեատեր

Մենք առողջություն ենք երթարկել ԱՐԳ կազմակերպության կիզ հաշվապահական հաշվեկշռը առ 01-ը հունվարի 20xx թ., ինչպես նաև հաշվետու ժամանակաշրջանի ֆինանսական արդյունքների և դրամական հոսքերի մասին հաշվետվությունները։ Նշված ֆինանսական հաշվետվությունների համար պատասխանատու է կազմակերպության ղեկավարությունը։ Մեր պարտականությունն է անցկացված առողջությունը արտահայտել կարծիք ֆինանսական հաշվետվությունների վերաբերյալ։

Մենք առողջություն իրականացրեցինք առողջությունը ստանդարտներին (առողջությի ազգային ստանդարտներին և գործնական փորձին) համապատասխան։ Այդ ստանդարտներով պահանջվում է, որ մենք առողջություն պահանջրենք և իրականացնենք՝ ֆինանսական հաշվետվությունները եական խեղաքյուրություններից գերծ լինելու մասին ողջամիտ երաշխիք ծեռը բերելու նպատակով։ Առողջության աշխատանքները ներառում են ֆինանսական հաշվետվություններում արտացոլված տեղեկատվության և բացահայտումների հիմքերի հետազոտումը՝ թեսային հիմունքներով։ Առողջության աշխատանքները ներառում են նաև ֆինանսական հաշվետվությունների կազմման ժամանակ կիրավուած հաշվապահական հաշվառման սկզբունքների, կազմակերպության ղեկավարության կողմից կատարված եական գնահատումների և ֆինանսական հաշվետվությունների ներկայացնան գնահատումը։ Մենք գտնում ենք, որ իրականացված առողջությունների արդյունքները բավարար հիմք են հանդիսանում մեր կարծիքն արտահայտելու համար։

Մեր կարծիքով, ֆինանսական հաշվետվությունները կազմակերպության ֆինանսական վիճակի 01-ը հունվարի 20xx թ., ինչպես նաև հաշվետու ժամանակաշրջանի ֆինանսական արդյունքների և դրամական հոսքերի մասին տալիս են ծշմարիտ և իրական պատկերը (կամ բոլոր եական առումներով ծշմարիտ են ներկայացված)։

- Վերապահումներով դրական կարծիք պետք է արտահայտվի, եթե առողջությունը գալիս է այն եզրահանգման, որ դրական կարծիք հնարավոր չէ արտահայտել, սակայն կազմակերպության ղեկավարության հետ անհամաձայնության կամ առողջություն շրջանակների սահմանափակումների ազդեցությունը այնքան եական և համատարած չէ՝ բացասական կարծիք արտահայտելու կամ կարծիք տալուց հրաժարվելու համար։ Տվյալ դեպքում դրական կարծիքը տրվում է, նշելով այն հանգամանքները, որոնց վերաբերում են վերապահումները։

- Կարծիք արտահայտելուց հրաժարվելը կատարվում է այն դեպքում, եթե առողջությունը շրջանակների սահմանափակման հնարավոր ազդեցությունը այնքան եական և համատարած է, որ առողջությունը կարծիք չէ ծեռը բերել անհրաժեշտ առողջության պահպանությունը և հետևաբար չի կարող արտահայտել կարծիք ֆինանսական հաշվետվությունների վերաբերյալ։

- Բացասական կարծիք պետք է արտահայտվի, եթե կազմակերպության ղեկավարության հետ որևէ անհամաձայնության ազդեցությունը ֆինանսական հաշվետվությունների արժանահավատության վրա այնքան

եական և մեծ է, որ առողջություն գալիս է այն եզրահանգման, որ իր կողմից չեն կարող տրվել այնպիսի վերապահումներ, որոնք բավարար կլիմեն ֆինանսական հաշվետվությունների մոլորեցնող բնույթն ու թերությունները բացահայտելու համար:

Այն բոլոր դեպքերում եթե առողջություն չի արտահայտում դրական կարծիք, առողջութորական եզրակացության մեջ պետք է ներառվեն բոլոր պատճառների հստակ նկարագրությունները, ինչպես նաև, հնարավորությունների սահմաններում, այդ պատճառների հնարավոր քանակական ազդեցությունները ֆինանսական հաշվետվությունների վրա:

Չափ կարող է առողջությունը բնթացքում եականության ճիշտ բնորոշումը: Վերը նշված եզրակացության մեջ շեշտվում էր խեղայուրումների եական լինելու հանգամանքը, քանի որ առողջություն չի կարող հարյուր տոկոսով երաշխավորել կազմակերպության հաշվետվությունների արժանահավատ կամ կեղծ լինելու փաստը: Ընդհանրապես եականության ընդունելի նակարդակը առողջություն կողմից որոշվում է յուրաքանչյուր առանձին դեպքի համար: Սակայն կան որոշակի նշակված չափանիշներ, որոնց շրջանակներում որոշվում է այդ նակարդակը: Մասնավորապես, արևածագության ստանդարտները խորհուրդ են տալիս ոչ եական համարել մինչև 5% շեղումը, 5-10% շեղումը բողնում է առողջություն հայեցողությանը. 10%-ից բարձր շեղումը ընդունված է համարել եական:

Առողջութորական ռիսկ

Առողջութորական ռիսկը կայանում է նրանում, որ առողջութորական եզրակացությունը կարող է ոչ ճիշտ արտացոլել կազմակերպության ռեալ ֆինանսական վիճակը: Լիովին բացառել այդ ռիսկը թերևս հնարավոր չէ, սակայն անհրաժեշտ է այն հասցնել նվազագույնի, հաշվի առնելով տարբեր գործուները առողջությունի պահանակության ընթացքում:

Ընդհանուր առողջութորական ռիսկը իր մեջ պարունակում է՝

- ներտնտեսական ռիսկ - պայմանավորված է առողջություն ենթարկվող կազմակերպության գործունեության արտաքին և ներքին միջավայրերի առանձնահատկություններով, նրա կառավարման նակարդակով, կազմակերպության կողմից իրականացվող ոչ ստանդարտ գործառնությունների ծավալով և այլն:
- վերահսկողական ռիսկ - կապված է առողջություն ենթարկվող կազմակերպության ներքին հսկողական համակարգի արդյունավետության նակարդակի հետ:
- չհայտնաբերման ռիսկ - տիպանականությունն է այն բանի, որ առողջութորական աշխատանքների ընթացքում առողջությունը չի հաջողվի հայտնաբերել գոյություն ունեցող եական սխալները: Չհայտնաբերման ռիսկը համարվում է առողջութունների աշխատանքների արդյունավետության և որակի ցուցանիշ և մեծապես կախված է առողջությունների իրականացման կարգից, առողջութունների մասնագիտական և գործնական ունակություններից:

3.6. Բանկային անկախ առողջութը և նրա նպատակը

Բանկային առողջութը օրենսդրության պահանջներին համապատասխան առողջութային գործունեություն իրականացնելու իրավունք ունեցող անձի կողմից բանկերի հաշվապահական հաշվառման վարման ճշտության ու ֆինանսական հաշվետվությունների անկախ ստորգում է, որի արդյունքում տրվում է եզրակացություն այդ հաշվետվությունների արժանահավատության վերաբերյալ:

Ֆինանսական հաշվետվությունների արժանահավատությունը նշված հաշվետվություններում արտացոլված տեղեկությունների ճշտության այնպիսի աստիճան է, որը հնարավորություն է տալիս այդ տեղեկությունների հիմնա վրա ընդհանուր առնամբ կատարել ճիշտ եզրակացություն բանկերի գործունեության արդյունքների մասին և ընդունելու համապատասխան որոշումները: Բանկային առողջությունը հիմնական նպատակն է զնահատել բանկերի ֆինանսական հաշվետվությունների արժանահավատությունն ու նրանց կողմից իրականացված ֆինանսական գործառնությունների համապատասխանությունը օրենսդրությանը:

Բանկային առողջական տեսակները

Բանկերում իրականացվող առողջութը կարող է լինել պարտադիր և կամավոր, ինչպես նաև համատարած կամ ընտրանքային:

Յուրաքանչյուր տարի բանկերում պետք է անցկացվի պարտադիր առողջութը՝ օրենքներով և այլ իրավական ակտերով սահմանված կարգով՝ անկախ առողջութորական կազմակերպության կողմից:

Բանկերում կամավոր առողջությունը կարող է անցկացվել այն ժամկետներում և այնպիսի շրջանակներում, որոնք ընդունվել են բանկի իրավասու կառավարման մարմնի որոշմամբ: Կամավոր առողջություն անցկացվում է՝ հաշվի առնելով բանկերի և առողջութորական կազմակերպության միջև կնքված պայմանագրով նախատեսված առողջությունը կոնկրետ խնդիրները, ժամկետները և շրջանակները:

Բանկային առողջութուրը պարտավոր է առողջությունը ընթացքում պահպանել հետևյալ հիմնական սկզբունքները՝

ա) երրորդ անձանցից անկախությունը

բ) աշխատանքի ձևերի և մեթոդների ընտրության ինքնուրույնությունը

գ) առողջությունը իրականացման ժամանակ ստացված տեղեկատվության գաղտնիության պահպանումը

դ) պրոֆեսիոնալ պատշաճ մակարդակի ապահովումը

Առողջությունը չի կարող իրականացնել այն առողջութուրը, որը (իրավաբանական անձ լինելու դեպքում՝ նրա դեկավարը, կամ դեկավարներից մեկը).

ա) տվյալ բանկի հետ կապված անձ է, կամ ունի ընդհանուր շահեր

բ) այն առողջութուրը, որը տվյալ առողջությունը ենթարկվող անձին մատուցել է հաշվապահական հաշվառման վերականգնման, վարման կամ ֆինանսական հաշվետվությունների կազմման ծառայություններ՝ տվյալ ժամանակաշրջանը ներառող հաշվետու տարվա համար

գ) համդիսանում է տվյալ բանկի հիմնադիրը, բաժնետերը (նաևնակիցը), ապահովագիրը (բացառությամբ պարտադիր ապահովագրության տեսակների), ֆինանսական հաշվետվությունների կազմնան և հաշվապահական հաշվառման վարման համար պատասխանատու անձ:

Առողջությունը կազմակերպությունների մատուցման համար վճարի չափը, վճարման կարգը և ձևը որոշվում է կողմերի միջև կնքված պայմանագրով և չեն կարող կախվածության մեջ դրվել բանկի այնպիսի պահանջներից, որոնք կարող են ազդել առողջությունը կատարվելիք եզրակացությունների բռվանդակության վրա:

Բանկի կողմից ընտրված առողջություն հաստատում է բանկի բաժնետերերի ընդհանուր ժողովը կամ բանկի խորհրդիքը: Բանկի խորհրդիք (բաժնետերերի ընդհանուր ժողովի) կողմից հաստատված առողջությունը բանկը 15 օրվա ընթացքում տեղեկացնում է Կենտրոնական բանկի բանկային վերահսկողության ծառայության ներկայացնելով առողջությունը հետ բանկի կնքած պայմանագրի պատճենը:

Որպես կանոն, առողջությունը միևնույն բանկի առողջությունը կարող է իրականացնել ոչ ավելի, քան 5 անգամ անընդմեջ:

Առողջությունը իրականացվում է «Առողջություն գործունեության մասին» ՀՀ օրենքին, Առողջությունը Ստանդարտներին, Հաշվապահական Հաշվառման Ստանդարտներին, ինչպես նաև առողջությունը գործունեության լիցենզավորման կարգին համապատասխան:

3.7. Բանկերի և առողջությունների իրավունքներն ու պարտականությունները

Առողջությունների իրավունք ունեն՝

ա) առողջություն անցկացման ընթացքում լրիվ ծավալով ուսումնասիրելու բանկերի ֆինանսատնտեսական գործունեության առնչվող փաստաթղթերը, ինչպես նաև ստուգելու փաստաթղթերում հաշվառված յուրաքանչյուր գույքի փաստացի առկայությունը

բ) բանկից և նրա ղեկավարներից ստանալու առողջությունը անցկացման ընթացքում ծագած հարցերի վերաբերյալ բանավոր, գրավոր բացատրություններ և այլ անհրաժեշտ տեղեկությունները

գ) բանկերի հետ համաձայնեցնելով երրորդ անձանց գրավոր հարցմանը՝ ՀՀ օրենսդրությանը սահմանված կարգով ստանալու անհրաժեշտ տեղեկություն՝ արժանահավատ առողջությունը կամ առողջությունը կազմելու համար

դ) առողջություն անցկացման աշխատանքներում պայմանագրային հիմունքներով ներգրավելու անհատ առողջությունների, այլ առողջությունը կազմակերպությունների առողջությունների, ինչպես նաև այլ մասնագետների: Առողջություն անցկացման աշխատանքներում արգելվում է ներգրավել բանկերում աշխատող մասնագետների

ե) արժանահավատ առողջությունը կամ առողջությունը կազմելու հաշվետվություն և առողջությունը կազմելու համար բանկերի կողմից պահանջվող տեղեկատվությունը չներկայացնելու դեպքում հրաժարվելու առողջությունը կամ առողջությունը կազմակերպությունը տալուց:

Մասնաճյուղը ունեցող բանկերի հաշվապահական հաշվետվությունների հավաստիությունը հաստատելու համար առողջությունը պարտադիր ստուգում է բանկի այն մասնաճյուղերը, որոնցից յուրաքանչյուրի ակտիվները կազմում են բանկի ակտիվների 25 %-ը և ավելին:

Առողջությունը անցկացման ներքանական մասնաճյուղերի ցանկը սահմանվում է բանկի և առողջությունը կազմելու պայմանագրով:

Բանկային առողջությունը պարտապիր են՝

ա) մինչև առողջություն անցկացման պայմանագրի կնքումը բանկերին ներկայացնել առողջությունը գործունեության լիցենզիա

բ) առողջությունը իրականացման ընթացքում պահպանել օրենսդրության և առողջությունը պահանջները:

գ) բարեխղճորեն կատարել աշխատանքը, ապահովել առողջությունը ընթացքում ստացված փաստաթղթերի պահպանումը և փաստաթղթերում առկա տեղեկությունների գաղտնիությունը՝ առողջությունը անցկացմանը հաջորդող 3 տարվա ընթացքում, եթե կողմերի միջև պայմանագրով կամ օրենսդրությամբ այլ բան նախատեսված չէ:

դ) Կենտրոնական բանկ ներկայացնել իրենց գործունեության վերաբերյալ տարեկան հաշվետվությունը

ե) ՀՀ կառավարության սահմանած կարգով ներկայացնել իր գործունեության վերաբերյալ տարեկան հաշվետվություններ՝ մինչեւ տվյալ տարվան հաջորդող տարվա պարիի 15-ը:

Առողջությունը իրավունք չունի առողջությունը կամ առողջությունը ստացված և (կամ) իր կազմած փաստաթղթերը կամ դրանց պատճենները տրամադրել երրորդ անձին (բացառությամբ՝ Կենտրոնական բանկի բանկային վերահսկողությանը) կամ առանց բանկերի համաձայնության, հրապարակել դրանք կամ դրանցում առկա տեղեկությունները:

Բանկերի իրավունքներն ու պարտականությունները

Բանկերն իրավունք ունեն՝

ա) ինքնուրույն ընտրելու առողջությունը

բ) առողջությունը ստանալու առողջությունը գործունեությունը կարգավորող օրենսդրական ակտերի վերաբերյալ տեղեկատվությունը

գ) Կենտրոնական բանկին և (կամ) մասնագիտացված մարմնին տեղեկացնել առողջությունների կողմից օրենսդրության խախտման այն դեպքերի մասին, որոնք վնաս են հասցրել բանկերին:

Բանկերը պարտապիր են՝

ա) չխոչընդոտել առողիտորների պարտականությունների պատշաճ կատարմանը, առողիտի անցկացման համար նրանց տրամադրել պահանջվող փաստաթղթեր, առողիտորների բանավոր և (կամ) գրավոր հարցումներին տալ պարզաբանումներ և բացատրություններ (բանավոր և (կամ) գրավոր), ինչպես նաև առողիտորի առաջարկությամբ, իր իրավասության սահմաններում, երրորդ անձանցից պահանջել առողիտորական ծառայությունների իրականացման համար անհրաժեշտ տեղեկություններ

բ) չծերենարկել առողիտորական ծառայությունների իրականացման ընթացքում ուսումնասիրվող հարցերի շրջանակները սահմանափակող որևէ միջոց

գ) վերացնել առողիտորական ծառայությունների իրականացման արդյունքում բացահայտված՝ հաշվապահական հաշվառման մեջ և ֆինանսական հաշվետվություններում տեղ գտած թերություններն ու խախտումները.

դ) առողիտի իրականացնող անձից պահանջել ներկայացնելու լիցենզիայի պատճենը

ե) կրել օրենքով նախատեսված այլ պարտականություններ:

Առողիտն սկսելուց հետո մեջշաբաթյա ժամկետում բանկը պարտավոր է Կենտրոնական բանկին տեղեկացնել առողիտորի տվյալները (անուն, ազգանուն, անվանում, լիցենզիայի համար և այլն):

3.8. Առողիտոր-Կենտրոնական բանկ վիճակարգությունները

Կենտրոնական բանկն իրավունք ունի օգտվել առողիտորների աշխատանքային թթերից և փաստաթղթերից, ինչպես նաև բացատրություններ և պարզաբանումներ ստանալ դրանց վերաբերյալ:

Կենտրոնական բանկն ու առողիտորներն, ըստ անհրաժեշտության, հանդիպում են ինչպես առողիտորների կազմած առողիտորական, այնպես էլ Կենտրոնական բանկի՝ բանկերում անցկացրած վերատուգումների արդյունքում կազմած վերատուգումները քննարկելու նպատակով:

Կենտրոնական բանկը պարտավոր է ապահովել առողիտորներից ստացված հաշվետվություններում պարունակվող բանկային գաղտնիքի պահպանությունը:

Կենտրոնական բանկը կարող է հարկադիր մարմինների պատվիրատումների (բանկերի), ինչպես նաև այլ առողիտորների կողմից տվյալ առողիտորի նկատմամբ հիմնավոր բողոքների առկայության դեպքում նիշնորդագիր ներկայացնել առողիտորական գործունեության լիցենզիա տվող լիազորված մարմնին առողիտորի լիցենզիան ուժը կորցրած ճանաչելու առաջարկությամբ:

Առողիտորական հաշվետվության և առողիտորական եզրակացության որակի վերաբերյալ հիմնավոր կասկածների դեպքում Կենտրոնական բանկը կարող է պարտադրել բանկին վեց ամսվա ընթացքում հրավիրել նոր, անկախ առողիտորական կազմակերպություն և իրապարակել նրա եզրակացությունը:

Ինքնաստուգման հարցեր

1. Ինչպես է կարգավորվում առողիտորական գործունեությունը ՀՀ-ում:
2. Ի՞նչ են առողիտի ստանդարտները:
3. Ո՞րն է առողիտի հիմնական նպատակը և որո՞նք են նրա տեսակները:
4. Ի՞նչ է բանկային առողիտը:
5. Ինչպես է կարելի է բնութագրել բանկի առողիտն իրականացնող իրավասու առողիտորին:
6. Որո՞նք են բանկային առողիտորի պարտականությունները:
7. Ինչպիսի՞ն է բանկային առողիտորի որակավորման կարգը:
8. Որո՞նք են բանկային առողիտորի իրավունքները:
9. Որո՞նք են բանկերի իրավունքներն ու պարտականությունները:
10. Ինչպես կարելի է նկարագրել առողիտի անցկացման փաստաթղթավորումը, առողիտային հաշվետվությունը և եզրակացությունը:
11. Ինչպես կարելի է բնութագրել առողիտոր - Կենտրոնական բանկ փոխարարերությունները:

ԳԼՈՒԽ 4. ԲԱՆԿԵՐԻ ՆԵՐՁԻՆ ՀՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԱՌԴԻՑ

Թեմայի նպատակն է՝ բացատրել բանկերի ներքին հսկողության կարևորությունը, իիմնական սկզբունքները և հասկացությունները, բնութագրել ոհսկերը, որոնց ենթակալվում են բանկերը, ներկայացնել բանկերի ներքին հսկողության համակարգը և մերժմերը, արդյունավետ համակարգի ստեղծման իմքերը, բանկի ներքին հսկողության պրակտիկ դրույթները և իիմնական տարրերը, առողջությունների վարքագիծի կանոնները, ներքին հսկողության ծառայության աշխատակիցների իրավունքներն ու պարտականությունները, բանկի ստորորածանումների հանձնագործակցությունը այդ ծառայության հետ:

Ունակությունների և հմտությունների մկարագիրը: Թեմայի ավարտից հետո ուսանողները կկարողանան:

- տալ բանկերի ներքին հսկողության անհրաժեշտության իմմնավորումը
- բնութագրել բանկերի ներքին հսկողության իմմնարար սկզբունքները
- թվարկել և բնութագրել ներքին հսկողության երեք իիմնական հասկացությունները
- բնութագրել այն իիմնական ոհսկերը, որոնց ենթակալվում են բանկերը
- բնութագրել բանկի ներքին առողջությունը և դերը բանկի կառավարման կառուցվածքում
- ներկայացնել բանկի վերստուգիչ հանձնաժողովի լիազորությունները
- թվարկել ներքին հսկողության համար վերլուծության ենթակա ցուցանիշները
- բնութագրել կապիտալի բավարար մակարդակը
- նկարագրել բանկերի կողմից իրացվելիության ապահովման երեք իիմնական տարրերակները
- բնութագրել բանկի ակտիվների որակի գնահատման և պրոբեմային վարկերի վաղ հայտնաբերման կարուցյունը
- բնութագրել խոշոր գործարքների վերահսկման երկու կողմերը
- բնութագրել բանկի ֆինանսական վիճակի կախվածությունը բանկի կառավարումից
- ներկայացնել այն իիմնական պրակտիկ դրույթները, որոնք առողջությունները պետք է հաշվի առնեն իրենց ամենօրյա աշխատանքներում
- ներկայացնել ներքին հսկողության ծառայության աշխատակիցների (առողջությունների) վարքագիծի կանոնները
- բնութագրել ներքին հսկողության իիմնական տարրերը
- բնութագրել ընթացիկ հսկողության ստուգման աշխատանքների դերը և դրանց տարրերը
- բնութագրել բանկի դեկավարների պատասխանատվությունը,
- թվարկել բանկի դեկավարների իրավասությունները
- բնութագրել բնինասական և վարչական հսկողությունը
- թվարկել ներքին հսկողության ծառայության աշխատակիցների իրավունքները և պարտականությունները
- բնութագրել բանկի ստորաբաժանմների համարքործակցությունը ներքին հսկողության ծառայության հետ:

Ժամանակակից տնտեսվարող տուբեկտոներն իրենց գործունեության ընթացքում հաճախ բախվում են այնպիսի խնդիրների հետ, ինչպիսիք են ռեսուրսների (ֆինանսական, նարդկային, նյութական) ոչ արդյունավետ օգտագործումը, որոշումների կայացման համար տեղեկատվության անբավարարությունը, տնտեսավարման գործնբացը բնութագրող հաշվետվությունների խեղաթյուրումը, չարաշահումները և այլն: Դրանց լուծման հրատապությունն առավել կարևորվում է, եթե գործ ենք ունենում համեմատաբար խոշոր կազմակերպությունների հետ, որոնք ունեն կառուցվածքային և տարածքային ստորաբաժանմների լայն ցանց, կամ ծավալում են տարաբնույթ տնտեսական գործունեություն: Գործունեության անցանկալի հեռանկարներից խուսափելու նպատակով կազմակերպությունները ձգտում են ստեղծել ներքին վերահսկողության արդյունավետ համակարգեր:

Նախ անհրաժեշտ է նշել, որ **ներքին վերահսկողությունը**, որպես այդպիսին, գործույն ունի ցանկացած քիչ շատ եւկան տնտեսական գործնբացի մեջ: Յուրաքանչյուր կազմակերպության գործունեության մեջ զուտ գործառնական համակարգի հետ մեկտեղ գործում է ներքին վերահսկողությունը, որն ընդհանուր գծերով իրենից ներկայացնում է կանոնների, կանոնակարգերի, հաշվետվությունների և հաշվառման համակարգերի ամբողջություն: Դասական իմաստով, ներքին վերահսկողության համակարգը ձեռնարկություններում արմատավորվել է 20-րդ դարի սկզբին և ենթարկվելով փոփոխությունների, ներկայումս դարձել է կազմակերպության ոհսկերի վերահսկման գործիք՝ իր մեջ կրելով ոհսկերի կառավարմանը բնորոշ գծեր:

Ներքին հսկողության համակարգի հանդեպ աճող հետաքրքրությունը հիմնականում բացատրվում է կազմակերպությունների այդ թվում բանկերի, կրած մեծ կորուստներով: Դայտնի են բազմաթիվ օրինակներ, երբ այդպիսի համակարգի բացակայությունը բերել է ֆինանսապես հզոր կազմակերպությունների սննանկացմանը: Դրա պատճառով, չնայած լրացրությունը և երբեմն մեջ ֆինանսական ծախսումներին կազմակերպությունները ձգտում են ստեղծել արդյունավետ կազմակերպման ներքին հսկողության համակարգեր: Վերջիններիս պահպանան ծախսումները, որպես կանոն, բազմակիրուն զիջում են կազմակերպությունների հնարավոր կորուստների չափը:

Դարկ է նշել, որ «Բանկերի և բանկային գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն, բանկերը գործադիր մարմնի ենթակայությամբ պետք է ունենան **ներքին վերահսկողությունը**

իրականացնող կառուցվածքային ստորաբաժանում: Սույն փոփոխությունը նախատեսում է նաև Կենտրոնական բանկի կողմից առևտրային բանկերում ներքին վերահսկողությանը ներկայացվող նվազագույն պահանջների սահմանում:

Բազեյան կոմիտեն, որը կոչված է միավորելու աշխարհի տարբեր երկրների բանկային վերահսկողության մարմնների ջանքերը բանկային համակարգի անվտանգ աշխատանքի համար, նշում է ներքին հակողության լավ կազմակերպված համակարգի առկայության անհրաժեշտությունը: Նման համակարգերը կարող են ժամանակին հայտնաբերել իհմնախնդիրները (որոնք հետագայում կարող են հանգեցնել կորուստների):

Ներքին վերահսկողությունը կազմակերպության շրջանակներում գործող անկախ գործունեության տեսակ: Իրա առաջնային խնդիրներից են հանդիսանում ռիսկերի բացահայտումն, որում գտնվում է կազմակերպությունը (հնապես նյութական, այնպես էլ հեղինակության առունուվ), գործույն ունեցող ռիսկերից պաշտպանվածության ապահովումը և վերջինիս պարբերական վերանայումը: Կարևոր է գնահատել, թե արդյոք կան համապատասխան վերահսկողական հնարավորություններ առաջարկված նպատակներին հասնելու համար, ինչպես նաև ապահովել համապատասխան միջոցառումներ, որպեսզի վերահսկողական համակարգն արդյունավետ աշխատի:

Ներքին հակողության համակարգն իր գործունեության ընթացքում հիմնականում օգտագործում է տվյալ երկրի բանկային վերահսկողության տեխնիկան, ներքին հակողության համակարգի կազմակերպման սեփական մեթոդները և մնականական գործընթացը, եւնելով տվյալ բանկի քաղաքականությունից:

4.1. Ներքին հակողության հիմնական սկզբունքները

Ներքին հակողության հիմնական սկզբունքներ կարելի է համարել.

- Ներքին հակողությունը պետք է լինի շարունակական գործընթաց, որն իրականացվում է բանկի դեկավարների ու ամբողջ աշխատակազմի կողմից:
- Ներքին հակողությունը պետք է լինի բանկերի, նրանց հաճախորդների և ներդրողների շահերի պաշտպանությանը, բանկի գործունեության ընթացքում անձնակազմի կողմից օրենսդրության և նորմատիվ ակտերի պահպանմանը, իրականացվող գործառնությունների հուսալիության ապահովման ու բանկային գործունեության հետ առնչվող ռիսկերի նվազեցմանը:
- Բանկերում ներքին հակողության գործունեությունը պետք է լինի անկախ այլ ստորաբաժանումների աշխատանքից՝ որն անմիջապես կառավարում է բանկի դեկավարը կամ դեկավարությունը:

Ներքին հակողության արդյունավետությունը կախված է լավ դեկավարությունից և համապատասխան կադրային ներուժից, ինչպես նաև տեղեկատվության փոխանակումից և բանկի այլ ստորաբաժանումների հետ գործնական արդյունավետ հարաբերություններից:

4.2. Ներքին հակողության հիմնական խնդիրները

Ներքին հակողության հիմնական խնդիրներն են

- բանկի կողմից օրենքների և այլ իրավական ակտերի պահանջների կատարումը
- բանկի գործունեության ընթացքում հայտնաբերված թերությունների, բացքորդումների և խախտումների վերացման ուղղական արդյունավետ որոշումների ընդունումը
- բանկային գործունեության ռիսկերի արդյունավետ կառավարման պահանջների կատարումը
- հաշվապահական, ֆինանսական հաշվետվությունների մեջ բանկի գործունեության իրական և համարժեք արտացոլումը
- բանկի ակտիվների պահպանությունը
- բանկի պարտավորությունների հակողությունը, արտաքին առողջությունների, պետական վերահսկողության մարմինների հետ արդյունավետ համագործակցությունը:

4.3. Ներքին հակողության հիմնական նպատակները

Ներքին հակողության հիմնական նպատակները կարելի է համարել.

- Գործառնական արդյունավետության ապահովում (գործառնական նպատակ), որը նշանակում է առաջին հերթին ապահովել բանկի ակտիվների արդյունավետ օգտագործումը և դրանց ապահովությունը կորուստներից, ապահովել բանկի անձնակազմի կողմից ամենաարդյունավետ ճանապարհով նպատակների նվազագույն բանկային ռիսկերի պայմաններում:
- Ֆինանսական և կառավարման տեղեկատվության հուսալիության, ամբողջականության և ժամկետայնության ապահովում (տեղեկատվության նպատակ): Այս նպատակը նշանակում է՝
- ապահովել բանկի ընթացիկ ֆինանսական հաշվետվությունների ժամանակին և հուսալի պատրաստումը, ապահովել բանկի հիմնադիրներին, բաժնետերներին և վերահսկողներին ներկայացվող ֆինանսական հաշվետվությունների արժանահավաք և հուսալի պատրաստումը՝ վերջիններիս կողմից ճիշտ որոշում կայացնելու համար:
- Գործունեության համապատասխանություն գործող օրենսդրության և կարգերին (համապատասխանության նպատակ): Այս նպատակը ենթադրում է ապահովել բանկի գործունեությունը օրենքների և այլ իրավական ակտերի սահմաններում: Ելենելով վերահսկողության և վերստուգումների արդյունքում բանկին տրված առաջարկություններից, մշակել միջոցառումների ծրագրեր և դրանք կիրառել հետագա գործունեության ընթացքում, բանկի ընթացիկ գործունեությունը պահպանել ճանապարհության շրջանակներում, նպաստելով դրանց իրականացմանը:

4.4. Ներքին հակողության երեք հիմնական հասկացությունները

Ներքին հակողության արդյունավետ համակարգի կազմակերպումն անհնար է առանց հետևյալ երեք հասկացությունների՝ անկախություն, ռիսկ և հակողություն, ճիշտ և համակարգված ընկալման: Այս երեք հասկացությունների գոյությունը պարտադիր է միաժամականակ: Դակարակ դեպքում, եթե ներքին հակողության համակարգը հնարավորություն չունենա անկաշկանդ տալ իր եղակացությունները և գնահատականները,

չտիրապետի և խորությամբ չկարողանա գնահատել բանկի ռիսկերը, հսկողության ընտրված մեթոդ համարժեք չլինի ռիսկի բավարար գնահատման համար, ապա կարելի է ասել, որ ներքին հսկողության համակարգ, որպես այդպիսին, կյացած չէ:

Անկախություն

Անկախությունը ներքին [առողջություն](#)

համար առավել կարևոր հատկանիշներից մեկն է: Ներքին առողջությունը առումով այս հասկացությունը կապված է այն հանգամանքի հետ, որ երբեմն առողջությունը ստուգումից հետո պետք է հայտնի իր բացասական կարծիքը: Պայզ է, որ եթե առողջությունը անկախ չլինի ուսումնասիրվող ոլորտից, ապա նա կարող է թաքցնել հայտնաբարված սխալները:

Բանկերուն ներքին առողջությունը ստորաբաժանման համար պետք է որոշակիացվի նրա ինքնուրույնուրյան աստիճանը: Դա շատ կարևոր հանգամանք է և մեծապես որոշում է աշխատանքների կատարման որակի և օբյեկտիվության մակարդակը: Ներքին առողջությունը ունի իր առանձնահատկությունները, քանի որ, ի տարբերություն արտաքին առողջությի նաև կամարվելով նույն կազմակերպության աշխատակիցներ, ուղղակի կախվածությունը ունեն բանկի դեկավարությունից: Նման դեպքում կարևորվում է կազմակերպչական անկախության մակարդակը կամ ենթակայության տիպը: Անհրաժեշտ է գտնել ենթակայության օպտիմալ մակարդակ, որի պարագայում առողջությունը հարականացնում է կինի բավականաչափ անկախ աշխատանքների օբյեկտիվությունը ապահովելու տեսանկյունից:

Արտասահմանյան բանկային համակարգում, ինչպես նաև այլ կազմակերպություններում ընդունված է ենթակայության երկու հիմնական տեսակ:

1. Ներքին առողջությունը ենթարկվում է աննշապես բարձրագույն գործադիր մարմնին: Այս դեպքում նրա իրավասության շրջանակները առավել լայն են և աշխատանքներն ուղղված են բանկի գործունեության տարբեր ոլորտների արդյունավետ վերահսկողությանը և ռիսկերի բացահայտմանը:

2. Ներքին առողջությունը ենթարկվում է ֆինանսական տնօրենին: Տվյալ դեպքում նրա իրավասությունները սահմանափակվում են ֆինանսական հաշվետվությունների, հաշվապահական ձևակերպությունների և կազմակերպության ակտիվների պահպանության վերահսկման աշխատանքներում: Փորձը ցույց է տալիս, որ ենթակայության առաջին տեսակն ավելի արդյունավետ է, քանի որ անկախությունը գործանական այլ ստորաբաժանումներից բռնյալ է տալիս առավել անկողմնակալ լինել այս կամ այն խնդրի ուսումնասիրության ժամանակ: Ավելին, առողջության կողմից արված առաջարկությունների կատարումը դառնում է պարտադիր գործառնական օղակների համար: Տվյալ տարբերակը գործում է Հայաստանի բանկային համակարգում և կարգավորվում է օրենքով:

Ոխով

Ոխով հասկացությունը կարելի է կիրառել տարբեր իրավիճակներում: Լայն իմաստով այն կարելի է բնութագրել որպես այս կամ այն իրադարձության կայացման անորոշություն: Ոխսերը կարելի է դասակարգել որպես ապահովագրելի և անապահովագրելի: Առաջին խումբը ներառում է այն ռիսկերը, որոնց կորուստները և տեղի ունենալու հավանականությունը կարելի է հաշվել: Անապահովագրելի են այն ռիսկերը, որոնք հազվադեպ են ի հայտ գալիս, կամ բավականաչափ անկանխատեսելի են:

Բանկային ռիսկը բանկային գործունեության առանձնահատկություններից բխող երևույթ է, և հավանականությունն է այն բանի, որ որոշակի իրադարձության կամ իրադարձությունների արդյունքում բանկը կրի վնասներ կամ օգուտ չի ստանա:

Ոխովի բացահատումը վերահսկողի գործունեության հիմնական բաժիններից մեկն է: Վերահսկողական գործունեությունը մեծապես կապված է չնախատեսված ծախսերի հետ, այդ իսկ պատճառով կարևոր է, որպեսզի վերահսկողը կենտրոնացնի իր տրամադրության տակ եղած միջոցները բարձր ռիսկային բնագավառներում: Բանկերի համար դրանք այն բնագավառներն են, որտեղ ֆինանսական կորստի կամ հեղինակության անկման ավելի բարձր են:

Ստորև նշենք ռիսկերի հիմնական տեսակները, որոնց ենթարկվում են բանկերը.

Վարկային ռիսկը այն բանի հավանականությունն է, որ վարկառուն չի կարող սահմանված ժամկետում վերադարձնել միջոցները: Թեև այս ռիսկը հաճախ կապվում է վարկի տրամադրման հետ, այս ռիսկը հավասար է անեն անգամ, եթե հակառակ կողմն իր վրա է վերցնում վճարումը իրականացնելու պարտավորությունը կամ բանկի նկատմամբ ունեցած պարտավորությունների մարումը, օրինակ արտարժույթի կամ արժեքբերելի հետ կապված գործարքների գործում:

Իրացելիության ռիսկը այն բանի հավանականությունն է, որ բանկի ի վիճակի չի լինի մարելու իր կողմից ստանձնած պարտավորությունները սահմանված ժամկետում:

Եկամտաբերության ռիսկը այն բանի հավանականությունն է, որ բանկի ակտիվները կարող են ավելի քիչ եկամուտ բերել, քան ծախս:

[**Ծովայական ռիսկը**](#) կապված է բանկին պատկանող ֆինանսական գործիքների շուկայական գնի փոփոխությունների հետ, կապված տոկոսադրույքների, փոխարժեքների կամ առաջարկի և պահանջարկի փոփոխությունների հետ: Այդ գործիքները ներառում են պարտատոմսերը, տվյալները բաժնետոմսերը, արտարժույթը, ֆյուչերսային կամ օպցիոն պայմանագրերը:

[**Գործառնական ռիսկը**](#) կապված է բանկային գործարքների ժամանակին և ճիշտ կատարման, կամ հսկողության համակարգի խափանման հետ՝ ինչպես արտաքին պատճառների, այնպես էլ կազմակերպության ներսում կատարված սխալների կամ խարեւությունների հետևանքով:

[**Արտարժության ռիսկը**](#) կապված է ազգային արժույթի նկատմամբ այլ արժույթների գների փոփոխման անորոշության հետ: Արտարժույթի փոխարժեքների անբարենապատ փոփոխությունների արդյունքում բանկը

կարող է զգալի վնասներ կրել: Արտարժութային բաց դիրքի (որի դեպքում առաջանում է [արտարժութային ռիսկ](#)) առավելագույն չափը սահմանում է համապատասխան տնտեսական ռորմատիվը: Արտարժութային ռիսկը հաճախ համարվում է ավելի ընդհանուր համարվող շուկայական [ռիսկ](#):

տարատեսակ:

Երկրի ռիսկը կապված է որևէ երկրի կառավարության քաղաքականության փոփոխության, կամ երկրի ֆինանսական փհակի վատրարացման արդյունքում տնտեսական գործակալների՝ այդ թվում կառավարության կողմից իրենց ֆինանսական պարտավորությունների չկատարման հավանականության հետ:

Կառավարման /տնօրինման ռիսկը կապված է բաժնետերերի, տնօրենների, ինչպես նաև գրադերած պաշտոնին ավագ դեկավարների անհամապատասխանության կամ այն բանի հետ, որ վերջիններս կարող են չարաշակել իրենց պաշտոնական դիրքը:

Համբավի (հեղինակության) ռիսկը այն բանի հավանականությունն է, որ հեղինակության անկման արդյունքում բանկը կրի կորուստներ:

Բանկի դեկավարության ուշադրության կենտրոնում պետք է գտնվեն վերը նշված [ռիսկերի կառավարում](#), որն իրենց ներկայացնում է բանկի կողմից ռիսկերի նվազեցման ուղղված միջոցառումների ամրողությունը: Ուստեղի կառավարման հիմնական մերուները համարվում են՝ ռիսկերի որվասիֆիկացիան, ռիսկերի վերլուծությունը և մոնիթորինգը, ռիսկերի հեջափորումը և պահպանագրությունը:

Ցանկացած բանկային ռիսկ մեծանում է, եթե այն լինում է կենտրոնացված: Օրինակ, եթե բանկի ակտիվային կամ պահպային գործառնությունները կախվածության մեջ են մեկ կամ մի բանի փոխկապակցված կոնտրագենտներից, արտադրական հատվածներից, երկրներից կամ արտարժությունը: Տվյալ դեպքում մեծ է այն բանի վտանգը, որ ոչ նպաստավոր շուկայական պայմաններում բանկը կունենա լուրջ ֆինանսական կորուստներ:

Չարկ է նշել, որ բանկային ռիսկերը փոխկապակցված են, որը նշանակում է, որ որևէ ռիսկի ի հայտ գալը կարող է շղթայական ազդեցություն բռնել, որի արդյունքում բանկը բախվում է ռիսկերի մի ամբողջ խմբի հետ, որոնցից յուրաքանչյուրը կարող է ավելի ուժեղ լինել, քան այն ժնող ռիսկը:

Հսկողություն

Առողջությունը հիմնական նպատակն է ներքին հսկողության համակարգի աշխատանքների արդյունավետության և համարժեքության ապահովումը: Նկողողական համապատասխան մեխանիզմները կարող են ծախսատար լինել, այդ իսկ պատճառով, դրանց համարժեքության գնահատումը պետք է լինի առողջությունը կենտրոնում, որպեսզի չկիրառվեն այնպիսի մեխանիզմներ, որոնց արժեքը կգերազանցի ստացվելիք օգուտները:

Բանկի դեկավարության նպատակը պետք է լինի ոչ թե այնպիսի ներքին հսկողական համակարգի ստեղծումը, որը լիովին բացարի աշխատանքային սխալները կամ անարդյունավետությունը (որն ինքնին հնարավոր չէ), այլ մի համակարգի ստեղծումը, որը կօգնի խախտումների և թերությունների ժամանակակից բացահայտմանը ու վերացմանը: Կարևոր է դիտարկել համակարգի գործունեությունը ոչ միայն դրված խնդիրների լուծման, այլ նաև համակարգի պահպանման ծախսերի արդյունավետության տեսանկյունից, քանի որ նույնիսկ ամենաարդյունավետ վերահսկողական համակարգի գոյությունը չի կարող արդարացնել հարաբերականորեն մեծ ծախսերը:

4.5. Ներքին հսկողության համակարգը և մեթոդները

Բանկի ներքին հսկողության համակարգ ասելով նկատի ունենք կառուցվածքային միավորների կողմից իրականացվող այն աշխատանքների ամրողությունը, որոնց նպատակն է ապահովել բանկի անվտանգ և արդյունավետ աշխատանքը: Վերջիններս առաջնորդվում են բանկի համապատասխան մարմնների մշակած կանոնակարգերով, որոնք հերթին բանկի ընդհանուր քաղաքականության մասն են կազմում:

Բանկի քաղաքականությունը և այն արարողակարգերը, որոնք սահմանվում են բանկի տնօրենների և ավագ դեկավարների կողմից, ուղղված են.

- ռիսկերի վերահսկման ապահովմանը
- ակտիվների պահպանմանը
- պարտավորությունների վերահսկմանը
- հաշվառման և այլ համակարգերի անխափան աշխատանքի ապահովմանը, որոնք ժամանակին գրանցում են բոլոր գործարքները և պարտավորությունները, միաժամանակ դեկավարության տրամադրությանը ներկայացնելով հաշվետվություններ, որոնք թույլ են տալիս հայտնաբերել և գնահատել ռիսկերը, ինչպես նաև՝ գործարար ակտիվությունը:

Որպեսզի ներքին վերահսկողության մեթոդները լինեն արդյունավետ, նրանք պետք են.

- լինեն ընդգրկում
- պարբերաբ վերանայվեն աշխատակիցների կողմից, որոնք մասնակցում են գործունեության համապատասխան ձևում կամ գործնքացում
- լինեն հասկանալի և գործնականում կիրառվեն:

Այս հիմնարար սկզբունքներն ունեն լայն կիրառում և տարածում գործարքների թույլտվության, համեմատման և պարտավորությունների բաժանման գործընթացներում:

- գործարքների թույլտվության գործնքացն անհրաժեշտ է, որպեսզի դեկավարությունը որոշի և կանոնակարգերում գրանցի բանկի քաղաքականության և արարողակարգերի այն աստիճանը, որի սահմաններում առանձին աշխատակիցներ կամ երբեմն էլ ստորաբաժանումներ հրավունք ունեն բանկի անունից գործարքներ կատարել կամ պարտավորություններ ստանձնել
- համեմատում է կոչվում երկու անկախ պատրաստված տեղեկատվությունների համեմատումը, որոնք վերաբերվում են նույն հարցին և սկզբունքորեն պետք է նույնը լինեն, օրինակ՝ «նոստրո» հաշիվների

քաղաքածների համեմատումը բանկերի գործորում կատարված ձևակերպումների հետ, կամ դիլերմերի շահույթի և միջոցների մասնագործների մասին տվյալները համեմատումը հաշվարկային կենտրոնի տվյալների հետ:

- պարտականությունների բաժանումը սահմանափակում է աշխատակիցների կողմից գործարքների կատարման ընթացքում գործառնական ռիսկի դիմելու հավանականությունը, օրինակ, գործարքների իրականացման որոշման ընդունումը, իրականացումը և վերջինս նկատմամբ վերահսկողությունը պետք է իրականացվի տարբեր կատարողների միջոցով:

Ներքին առողջության ստորաբաժանում

Ակնհայտ է, որ ներքին առողջության ստորաբաժանումը շատ կարևոր է կատարում հսկողության համակարգում: Առողջությունները պետք է ունենան բավարար և հստակեցված լիազորությունների շրջանակ, լինեն անկախ այն դեկավարներից, որոնք դեկավարում են ստուգվող ուղղությունները, ենթարկվեն անմիջապես գործադիր դեկավարությանը և ապահովված լինեն անհրաժեշտ ռեսուլսներում:

Ներքին վերահսկողության օղակների նկատմամբ բանկի դեկավարության վարած քաղաքականությունն է ձևավորում նրանց նկատմամբ վերաբերնունքը բանկում: Կարևոր է, որ այդ օղակների հետ հարաբերությունները այլ ստորաբաժանումների կողմից լինեն գործընկերային, քանի որ ներքին առողջությունը և տարրերությունը ուվիզիոն ծառայությունների, իր մեջ չի կրում որևէ պատժողական տարր: Բանկի կազմում արդյունավետ գործող ներքին առողջության օգտագործումը կարևոր է նաև ներքին ռեգերվների բացահայտման, զարգացման առաջնահերթ ուղղությունների որոշման և այլ առումներով:

Ինչ վերաբերում է ներքին առողջության գործունեության մերողներին, ապա դրանք ամենօրյա ուսումնասիրություններն են, ինչպես նաև պահանջին և համկարծակի ստուգումները, որոնք նպատակ ունեն ապահովելու աշխատանքային տարբեր փուլների անընհատ վերահսկողությունը: Աշխատանքների արդյունքում կազմում են հաշվետվություններ, որտեղ նշվում են աշխատանքի օբյեկտը, բնույթը և ուսումնասիրության արդյունքները: Տրված եզրակացության և ներկայացվող առաջարկությունների հիման վրա դեկավարությունը կայացնում է որոշումներ և տալիս համապատասխան հանձնարարականներ:

Դեկավարության համար խիստ արժեքավոր կարող են լինել բանկի այս կամ այն գործառնական օղակի վերակառուցման, կամ աշխատանքների բարելավման ուղղությամբ ներքին առողջության արած առաջարկությունները, քանի որ շարունակական բնույթ կրող վերահսկողությունը թույլ է տալիս առավել ամբողջական գնահատելու տարբեր օղակների աշխատանքների թույլ և ուժեղ կողմները:

Ներքին առողջության գործունեությունը բանկում տալիս է նաև ուղղակի խճայողություններ, կապված հետազոտման արտաքին առողջության աշխատանքների ծավալների փոքրացման հետ: Այս ունի նաև այսպես կոչված հակառելիքին, բնույթ, այսինքն մեծապես նպաստում է բանկի դիմելու ամրապնդմանը այս կամ այն ստուգող մարդիների այցելությունների ժամանակ:

Վերասուլիչ հանձնաժողով

Բանկի ներքին հսկողական համակարգի կարևոր օղակներից է վերասուլիչ հանձնաժողովը: Համաձայն «Բանկերի և բանկային դրոշունեության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի, այն կազմվում է առնվազն երեք անդամից, որոնք նշանակվում են բանկի մասնակիցների ընդհանուր ժողովի կողմից: Մրանով փաստորեն անբարգվում են բաժնետերների շահերը բանկի գործունեության վերահսկողության առումով: Բանկի խորհրդի անդամները չեն կարող միաժամանակ լինել վերասուլիչ հանձնաժողովի անդամ:

Վերասուլիչ հանձնաժողովը՝

ա) բանկում հսկողություն է սահմանում հաշվապահական հաշվառման և հաշվետվության վարման նկատմամբ

բ) բանկի խորհրդին հաշվետվություն է ներկայացնում օրենքներին և այլ իրավական ակտերին բանկի գործունեության համապատասխանության, ինչպես նաև կենտրոնական բանկի հանձնարարականները սահմանված ժամկետում կատարելու մասին

գ) եզրակացություններ է տալիս բանկի խորհրդի ներկայացրած, ինչպես նաև սեփական նախաձեռնությամբ առաջարկված հարցերի վերաբերյալ

դ) իրականացնում է «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով և բանկի կանոնադրությամբ նախատեսված այլ լիազորություններ:

Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության համաձայն, բանկի վերասուլիչ հանձնաժողովի նիստերը գումարվում են տարեկան առնվազն չորս անգամ: Արտահերթ նիստ կարող է իրավիրվել բանկի խորհրդի կամ վերասուլիչ հանձնաժողովի առնվազն երկու անդամի պահանջով:

Բացի ներքին առողջության ստորաբաժանումից և վերասուլիչ հանձնաժողովից, բանկերը կարող են վերահսկողության համակարգում ընդգրկել մասնագիտական այլ ստորաբաժանումներ, որոնք պատասխանատու են տեղեկատվական համակարգերի վերահսկողության, ռիսկերի գնահատման և մոնիթորինգի իրականացման համար: Արևատյան բանկերում ընդունված է ստեղծել առանձին կառուցվածքային ստորաբաժանումներ, որոնք պատասխանատու են ռիսկերի կառավարման համար, այսինքն՝ իրականացնում են այսպես կոչված «ռիսկ-մեմեջնեմք»:

4.6. Ներքին հսկողության արդյունավետ համակարգի ստեղծման հիմքը

Բանկի ներքին հսկողության արդյունավետ համակարգը հիմնված է նրա կանոնադրության այն դրույթների վրա, որոնցով կարգավորում է բանկի կողմից իրականացվող գործառնությունների ընթացիկ հսկողությունը:

Սման համակարգի ստեղծման նպատակը բանկի ընդհանուր վիճակի կայունության ապահովումն է, վտանգավոր երևույթների ժամանակին հայտնաբերումը և դրանց հակառակում՝ չսպասելով արտաքին

հսկողության մարմինների արձագանքին: Առավել ընդհանուր առումով, այդ նպատակին հասնելու համար անհրաժեշտ է իրականացնել բանկի հետևյալ ցուցանիշների դիմանմիկայի վերլուծություն:

- կապիտալի մակարդակ
- իրացվելիություն
- ակտիվների որակ
- ռիսկերի դիվերսիֆիկացիա
- կառավարման որակ

4. 6.1. Կապիտալի բավարար մակարդակ

Բանկի կապիտալը կորուստները ամորտիզացնող բարձիկ է: Կորստի ծածկույթը պետք է ապահովեն ոչ թե ներդողները, այլ բամետերները:

Տվյալ մոտեցումը բնութագրում է կապիտալի տարրերը, վերահսկողության նպատակներով դիրքորոշում է ակտիվների լայն կատեգորիաները (օրինակ, պետական աժերդեր, բանկերին վարկեր, հաճախորդներին կանխավճարներ) և արտահայտում է կապիտալը տոկոսի ձևով, համապատասխան ռիսկով կշռված ակտիվներից:

4.6.2. Իրացվելիություն

Բանկի հեղինակության և նրա ապագա գործունեության համար կարևորագույն գործոն է համարվում պարտավորությունների ժամանակին կատարումը, որը հիմնականում վերաբերում է միջքանկային շուկայից վերցված վարկերի վերադարձին և հաճախորդներից ներգրաված ավանդներին: Այդ կապակցությամբ բանկերը պետք է առաջին հերթին ակտիվներն կառավարեն իրացվելիությունը:

Բանկերն ունեն իրացվելիության ապահովման երեք հիմնական տարրերակ և, որպես կանոն, օգտվում են դրանցից համատեղ: Դրանք են՝

- Վաճառքի համար նախապատրաստած իրացվելի ակտիվների առկայությունը, որոնք չնախատեսված իրավիճակներում կարող են արագ վերածվել կանխիկի: Վերահսկողները կարող են սուբյեկտիվորեն վերանայել ակտիվների իրացվելիությունը և պահանջել իրացվելի ակտիվների որոշակի ծավալի ապահովումը, որը համարժեք կլինի ավանդների ընդհանուր գործարի նկատմամբ սահմանված տոկոսին:
- Ակտիվների և պասիվների մարման մնացորդային ժամկետների վերաբերյալ տեղեկատվության օգտագործումը գալիք դրամական հոսքերի վերլուծության համար: Վերահսկողները կարող են նաև սահմանել լիմիտներ և բույլատրել որոշակի իրացվելի ակտիվների ընդգրկման հաշվարկների մեջ ավելի կարծ ժամկետով, քան նրանց մարման վերջնական ժամկետները, ցույց տալու համար նրանց ապահովանությունը:
- Շուկայից միջոցների փոխառումը դրամական հոսքերը հարթեցնելու նպատակով, կրծատելով անհամապատասխանությունները կոնկրետ ժամանակահատվածում:
- Նշված ուղղությունը բանկի կողմից իրացվելիության կառավարման հիմնական ուղղություններն են և համապատասխան ստորաբաժանումների կողմից իրականացվում են օրական կտրվածքով:

4.6.3. Ակտիվների որակը

Բանկի ակտիվների որակի վերաբերյալ հիմնական հարց է համարվում նրա վարկառուների՝ վարկը օգտագործելու և վերադարձնելու հնարավորությունը: Ակտիվների որակի հետ կապված հիմնախնդիրները հաճախ հանդիսանում են բանկերի սնանկացման հիմնական պատճառը, երբ կորուստները լինում են շատ մեծ և չեն կարող փակել բանկի կապիտալի հաշվին: ԱԱԾ-ում և այլ երկրներում, որտեղ օգտագործվում է տեղերում բանկերի մանրակրկիտ ստուգումների պրակտիկան, կոնկրետ վարկերի և այլ ակտիվների ուսումնասիրումը գտնվում է ամբողջ գործնքացի կենտրոնում:

Վերահսկողները ակնկալում են, որ բանկերը կնշակեն փաստաթղթերով ամրագրված սկզբունքներ և վարկեր տրամադրելիս կառաջնորդվեն դրանցով: Այդ սկզբունքները պետք է լուսաբանեն այնպիսի հարցեր, ինչպիսիք են՝

- ստանդարտները, որոնց պետք է համապատասխանեն վարկը ստանալու համար ներկայացված հայտերը
- վարկի գնահատումը և վարկի ծնակերածման գործողությունները
- յուրաքանչյուր վարկի համար պայմանների կատարման կանոնավոր ստուգումը և նրա պարբերաբար գնահատումը աշխատավակցների կողմից:

Չափ կարևոր է պրոբենային (խնդրահարույց) վարկերի վաղ հայտնաբերումը, որը կիանգեցնի խնդրի կարգավորման արդյունավետության բարձրացմանը: Այդ նպատակներով բանկերը կարող են օգտագործել վարկերի համար դասակարգված համակարգեր: Նման համակարգերն օգտագործում են յուրաքանչյուր վարկի վերաբերյալ տեղեկատվությունը, որպեսզի հնարավոր լինի վարկերի դասակարգումն ըստ սանդղակի՝ հուսալի վարկից մինչև պրոբենային կամ անհուսալի վարկի: Դասակարգման գործընթացում օգտագործվող կատեգորիաների քանակը և կոնկրետ չափանիշները կարող են զգալիորեն տարբերվել: Որոշ երկրներում, այդ քվում նաև ԱԱԾ-ում, յուրաքանչյուր վարկին տրվում է վարկանիշ, ինչը հանդիսանում է ստուգման գործընթացի մաս, որն ուղղված է բանկի ակտիվների գնահատմանը: Այդ աշխատանքները վերաբերում են ոչ միայն վարկերին, այլև ակտիվային մյուս գործիքներին:

4.6.4. Ռիսկերի կենտրոնացում

Ռիսկերի կենտրոնացման ավելացման խափանումը հանդիսանում է բանկային վերահսկողության կարևորագույն խնդրներից մեկը, որովհետև որքան ուժեղ է նրանց կենտրոնացումը, այնքան մեծանում է կորստի հավանականությունը:

Վերահսկողության բնագավառում դասական որոշում է հանդիսանում առանձին կոնտրագենտների կամ մի խումբ կոնտրագենտների հետ կատարվող գործարքների ծավալների սահմանափակումը:

Դատուկ պետք է նշել խոշոր գործարքների վերահսկման հետևյալ երկու կողմերը՝

1. Բանկերը կարող են բախվել իրական դժվարությունների հետ այնպիսի խոշոր գործարքների բացահայտման ժամանակ, որոնք պետք է գումարվեն և տվյալ դեպքում դիտվեն որպես մեկ մեծություն, որովհետև միշտ չէ, որ վարկառությունների միջև եղած կապը ակնհայտ է: Բանկերը կարող են հանդիպել լրացուցիչ հիմնախնդրի հետ, մասնավորապես, եթե անհրաժեշտ է ընդհանուր գնահատական տալ բանկային համակարգի շրջանակներում: ՀՀ բանկային նորմատիվային դաշտում սահմանված է մեկ փոխառություն և նրա հետ փոխկապակցված անձանց գծով սահմանափակում:

2. Գործություն ունի բանկի հետ կապված անձանց հետ գործառնությունների խնդիրը: Այդ անձանց մեջ ներառում են բաժնետերերին, տնօրեններին և նրանց տեղակալներին, բանկի մասնաճյուղերը, դուստր ձեռնարկությունները և այլն: Մտավախություն կա, որ նման գործարքները կարող են իրականացվել ավելի բարենպաստ պայմաններով (համեմատած այլ հաճախորդների հետ): Այդ պատճառով ընդունված է բանկի հետ կապված անձանց հետ կատարված բոլոր գործարքները գումարել և կիրառել նույն սահմանափակումը, ինչպիսին օգտագործվում է բանկի հետ կապ չունեցող անձի հետ մեկ գործարքի կատարման ժամանակ: ՀՀ բանկային նորմատիվային դաշտում սահմանված է բանկի հետ կապված և նրա հետ փոխկապակցված անձանց գծով սահմանափակում:

Ուսկերի կենտրոնացումը կիրառելի է ոչ միայն ակտիվների նկատմամբ: Այն կարող է անհանգստություն առաջացնել նաև բանկային համակարգի այլ բնագավառներում: Օրինակ,

ա) Ֆինանսավորում այն դեպքերում, եթե անհատական ավանդները խոշոր են և ոչ կայուն կամ միջոցները ստացվում են աղբյուրների ներ կորպածքով:

բ) Շահույթ այն դեպքում, եթե եկամուտները ստացվում են փոքր թվով գործարքներից:

գ) Գործառնությունների անբավարար տեսականի, այսինքն՝ ներ մասնագիտացում:

դ) Գրավի որոշակի տեսակի ընդունում, քանի որ վերջիններիս շուկայական արժեքի կրծատումը կարող է բացասարար ազդել վարկի ապահովության մակարդակի վրա:

4.6.5. Կառավարում

Բանկի հաջողությունը կամ սնանկացումը մեծապես կախված է տնօրենների խորհրդի փորձից, ընդունակություններից, մտածելակերպից և ազնվությունից:

Իրականում, եթե բանկը սնանկ է ճանաչվում, նշված մակարդակներում միշտ էլ գտնվում են թերություններ: Սիամամանակ դեկավարումը հանդիսանում է ինչպես գիտություն, այնպես էլ արվեստ և հաճախ ենթադրում է դժվար և ոչ ստանդարտ որոշումների ընդունում:

Տնօրենների խորհրդությունը պետք է լինի ուժեղ, անկախ և ակտիվորեն մասնակցի բանկի գործերին, հատկապես ռազմավարության մշակման և վերանայման, ոիսկերի և բանկի գործունեության վերահսկման հարցերում:

Տնօրենների խորհրդի անդամները և կառավարիչները պատասխանատու են բանկի քաղաքականության մշակման և կատարման ապահովման, ինչպես նաև բանկային գործունեության բոլոր կողմերի հետ կապված արարողակարգերի համար: Այդ կապակցությամբ կարենու է դեկավարման կառուցվածքի ստեղծումը, որը կապահովի աշխատակիցների ծառայողական հստակ պարտականությունները և ենթական գծերը, հեշտացնելով կառավարման ուղղահայաց և հորիզոնական կապերը:

4.7. Ներքին հսկողության պրակտիկ դրույթները

Ներքին հսկողությունը՝ բանկի դեկավարությանը մատուցվող ծառայություն է: Գոյություն ունեն մի շարք հիմնական պրակտիկ դրույթներ, որոնք առողջությունները պետք է հաշվի առնեն իրենց ամենօրյա աշխատանքներում, մասնավորապես:

▪ Առողիտորները չաետք է կատարեն գուտ ստուգման աշխատանքներ: Օրինակ, նրանց կողմից ակտիվների ստուգումը չաետք է նույնանան լինի այն ստուգմանը, որը կատարում են ակտիվների կառավարմանը զբաղվող աշխատականները:

▪ Առողիտորները պարտավոր են պահպանել ստուգվող միջավայրի ներքին կարգուկանում: Նրանք պարտավոր են պահպանել [առողիտիկ](#) համբավը և գիտակցել, որ իրենց աշխատանքի բնույթը կարող է առաջանալ բանկի քաղաքականության վրա: Առողիտորը ոստիկան չէ, և նրա դերը որպես ռեվիզոր վաղուց անցյալ է:

▪ Առողիտորները պարտավոր են տվյալ միջավայրում իրենց բնականուն գործունեությունը խաճարող ցանկացած հանգանանքի մասին տեղեկացնել իրենց դեկավարությանը, մասնավորապես, եթե այն կապված է անձնական շահագրգորության հետ (օրինակ, անհրաժեշտ է ստուգում իրականացնել այն ոլորտում, ուր աշխատում են իրենց ազգականը կամ ընկերը):

▪ Առողիտորները պարտավոր են լինել շրջահայաց և գուսական պահպանը տեղեկատվության հետ, որոնք կարող են անձնական կամ այլ հետաքրքրության առարկա լինել:

▪ Առողիտորները պարտավոր են խաստությամբ հետևել էթիկայի նորմերին: Աշխատանքի ընթացքում առողիտորները տիրապետելով բավարար տեղեկատվությամ, այն կարող են օգտագործել իրենց անձնական նպատակների իրագործման և շահ ստանալու համար: Այդ իսկ պատճառով, անհրաժեշտ է ունենալ կանոնակարգ, որը կապահովի առողիտորներին իրենց կողմից իրականացվող անձնական ֆինանսական գործունեության վերաբերյալ կանխավ տեղեկացնել Գլխավոր առողիտորին: Անհրաժեշտ է նաև ունենալ կարգ, որը կարգելի երրորդ անձանցից նվերների ստացումը կամ նման այլ հարաբերությունները:

4.8. Ներքին հսկողության ծառայության աշխատակիցների (առողջությունը պարզագոյն կանոնները

Դրանք կարգավորում են առողջությունների վարօքագիծը անձնական շահերի և ի պաշտոնե ստանձնած պարտականությունների հնարավոր բախման իրավիճակներում:

Առողջություններն իրենց պարտականություններն իրականացնելիս պետք է գործեն ազնիվ և անաչափ անձնական նպատակներով երբեք չօգտագործելով գաղտնի տեղեկությունները (գաղտնի են համարվում պետական, բանկային, առևտուրային գաղտնի կազմող տեղեկությունները):

Բանկի արդյունավետ գործունեությունն ապահովելու նպատակով առողջությունները պետք է անվերապահուեն պահպանն ծառայողական տեղեկությունների գաղտնիությունը՝ գերծ մնալով չնտածված, պատահական և կանխամտածված քայլերի ծեռնարկումից:

Առողջությունները պարտավոր են ենթարկել հետևյալ պահանջներին.

- Յասարակական վայրերում, մտերիմների և բանկի ոչ աշխատակից ընկերների հետ չքննարկել ծառայողական գործունեությանն առնչվող գաղտնի կազմող տեղեկությունները:

- Առանց գլխավոր առողջություն գիտության կամ բույլտվության, աշխատակիցների կողմից երրորդ անձանց գաղտնի տեղեկությունների տրամադրումը, անկախ շարժարիներից, արգելվում է:

- Խուսափել բանկի կողմից հաստատված գործնական կապերը անձնական շահերի համար օգտագործելուց և այլ քայլերից, որոնք կարող են խանգարել առողջության աշխատանքներին:

Սույնությունները պարտավոր են նաև հնարավորին չափ գերծ մնալ այնպիսի իրադրություններում հայտնվելուց, եթե կասկածի տակ կդրվի վերջիններիս ազնվությունը և բանկի հեղինակությունը դրանից բխող բոլոր հնարավոր անցանկալի հետևանքներով:

4.9. Ներքին հսկողության հիմնական տարրերը

Հսկողության կուլտուրա

Ներքին հսկողությունը բանկի յուրաքանչյուր աշխատակիցի պարտականությունն է: Բանկի խորհուրդը և գործադիր տնօրինությունը պատասխանատու են եթևայի կանոնների պահպանն ան կուլտուրայի հաստատման համար, որը կմատնանշի ներքին հսկողության կարևորությունը աշխատանքի ընթացքում: Ներքին հսկողության աշխատանքների բնականոն ընթացքը և բարձր կուլտուրան պահպակելու նպատակով բանկում անհրաժեշտ է ապահովել հետևյալ աշխատանքային միջնորդությունը:

- բոլոր աշխատակիցների կողմից իրենց պարտականությունների բարեխիղը կատարումը՝ սկսած պարտաճանաչ հաճախումներից մինչև իրենց ընթացիկ աշխատանքի կատարումը

- որևէ խնդիր առաջանալու դեպքում համագործակցությունը կարավարման համապատասխան օղակների հետ

- ամենօրյա համագործակցություն առողջություն հետ կապված ընթացիկ աշխատանքային խմբինների հետ

- ներքին առողջությունը, որպես վերստուգող (ռեվիզոր) դերը այլևս արդիական չէ և նման վարքագիծ դրսերումները ոչ այնտեղ, որտեղ պետք է, հաճախ կարող են վնաս հասցնել այն ծառայություններին, որոնք առողջությունները կարող են նաև ուղարկել:

Չարկ է նշել, որ միայն հսկողության բարձր կուլտուրան չի կարող երաշխավորել բանկի արդյունավետ աշխատանքը, միևնույն ժամանակ դրա բացակայությունը կարող է առաջանել անցանկալի հետևանքներով:

Օրյենտիվություն

Ներքին առողջությունը աշխատակիցները (առողջությունները) իրենց գործունեության ընթացքում պետք է առավելագույն օբյեկտիվ լինեն և թույլ չտան, որպեսզի արտաքին գործուները կամ երրորդ անձանց կարծիքները պետք է առաջարկած չեն իրավագիր պահպանի վրա: Օրյենտիվության հարցը կարող է առաջանալ մի քանի ուղղություններով, մասնավորապես:

- Անձը, որը ենթարկվում է առողջություն առողջություն առողջություն կարող է գրադեցնել ավելի բարձր պաշտոն, քան առողջություն, ինչը չպետք է վախեցնի առողջությունը:

- Սույնությունները կարող են հանձնարել ստուգել իր մոտ ընկերոջը, բարեկամին կամ ազգականին: Նման դեպքերում առողջությունը պետք է հրաժարվի կամ առաջարկի տվյալ հանձնարարությունը կատարել այլ առողջությունը:

- Եթե առողջությունների կարող է ստուգել որևէ մենեջերի աշխատանքը, այս դեպքում առողջությունը նույնական պետք է հրաժարվի կամ առաջարկի տվյալ հանձնարարությունը կատարել այլ առողջությունը:

- Առողջությունները չպետք է ստուգել այն ուղղությունները, որոնց համար նրանք արդեն պատասխան տվյալ են իրենց գործունեության ժամանակ:

Օհսկի գնահատում

Արդյունավետ ներքին հսկողության համար կարևոր է օհսկերի գնահատումը ներքին և արտաքին գործուների տեսանկյունից, որոնք կարող են բացասաբար ազդել բանկի ընթացիկ և հեռանկարային նպատակների իրակագործման վրա: Օհսկի գնահատումը պետք է կրի անընդհատ բնույթը նախկինում անվերահսկելի և նոր առաջացող օհսկերի առավելագույն կառավարման տեսանկյունից: Ներքին հսկողության արդյունավետ հեռանկարի համար կարևոր է օհսկերի որպես բանկի գործունեության վրա ազդող ներքին և արտաքին գործուների գնահատումը և ճանաչումը: Վերջինների անմիջապես ազդում են բանկի տեղեկատվական, գործառնական և համապատասխանության նպատակների իրականացման վրա:

Ինչպես արդեն նշվել է, ներքին առողջությունը ուղղված է կազմակերպություններին սպառնացող օհսկերի բացակայությանը և դրանց համարժեք կառավարման ապահովմանը:

Ներքին առողջությունը չի հանդիսանում լրացում կամ կառավարման մարմնի կողմից վերահսկողության գործառությին փոխարինում: Վերջինս հանդիսանում է կառավարման մարմինների պարտականությունը, որոնք պետք է կարողանան կառավարել [ղեկերը](#) առանց առողջության:

Ուստի արդյունավետ գնահատումը ներառում է՝

- Ներքին գործուները, որոնցից են բանկի կառուցվածքի ամբողջականությունը, բանկային գործառնությունների եռթյունը, աշխատակազմի որակը և կազմակերպական փոփոխությունները
- արտաքին գործուները, որոնցից հիմնականն է տնտեսության և այլ արտաքին (արդյունաբերության և տեխնոլոգիաների մեջ) փոփոխությունները:

Ներքին հսկողության կողմից ներկերի ճանաչումը և գնահատումը տարբերվում է ուստի կառավարման գործընթացից, որը հիմնականում կենտրոնական է գործառնական ռազմավարության զարգացման վրա:

Ուստի ամբողջական գնահատումը ներառում է ինչպես կառավարելի (վարկային, շուկայական, իրացվելի հոգածից), այնպես էլ չկառավարվող (գործառնական, իրավական, համբավի և այլ) ռիսկերի գնահատումը:

Ուստի գնահատման կառավարումը ներառում է դրանց գնահատման արդյունքում: Կառավարելի ռիսկերի համար բանկը պետք է ունենա հստակ մշակված ծրագիր. նման ռիսկերը պետք է դասակարգել և ձեռնարկել միջոցառումներ բանկի գործունեության վրա՝ դրանց ազդեցությունը մեղմացնելու ուղղությամբ: Զկառավարվող ռիսկերը բանկը պետք է ի սկզբանե որոշի ընդունել և ձեռնարկել միջոցառումներ բանկի գործունեության վրա դրանց ազդեցությունը մեղմացնելու ուղղությամբ:

Ուստի գնահատումը կարող է տալ դրական արդյունք միայն այն դեպքում, եթե գործադիր տնօրինության կողմից այն իրականացվում է մշտական և յուրաքանչյուր փոփոխության դեպքում անմիջապես մշակվում և կիրառվում է համապատասխան մոտեցում:

Ընթացիկ հսկողական և ստուգման աշխատանքներ

Ընթացիկ հսկողական ու ստուգման աշխատանքները բանկի ամենօրյա գործառնությունների անբաժանելի մասն են և իրենց մեջ ներառում են՝

- բանկի գործադիր ղեկավարների կողմից հաշվապահական, ֆինանսական հաշվետվությունների մշտական վերլուծություն
- բանկի կառուցվածքային ստորաբաժանումների ղեկավարների կողմից աշխատանքների ֆունկցիոնալ հսկողություն
- ակտիվների, ներառյալ արժեթերի և այլ ֆինանսական ակտիվների հսկում, պարբերաբար գույքագրում
- ռիսկի ընդունելի սահմանների հաշվարկ
- բանկի կողմից կատարված գործադրների համապատասխանության ստուգում
- բանկի պարտավորությունների նկատմամբ հսկողություն:

Ընթացիկ հսկողական և ստուգման աշխատանքների արդյունավետության բարձրացնան համար կարևոր նշանակություն ունի անձնակազմի գործառնական պարտականությունների հստակ տարածատումը՝ փոփոխադր հսկողության սկզբունքի հիման վրա:

Տեղեկատվություն և հաղորդակցություն (տեղեկատվական կոմունիկացիա)

Ներքին հսկողության օպերատիվությունը մեծապես կախված է արժանահավատ ու ամբողջական տեղեկատվություն և արդյունավետ հաղորդակցություն ապահովող կազմակերպական կառուցվածքից: Տեղեկատվության հոսքը պետք է լինի դեպի վեր (բանկի ղեկավարներ) և դեպի ներքև (բանկի անձնակազմ), որպեսզի ողջ անձնակազմը քաջատեղյակ լինի բանկի ռազմավարության ու քաղաքականությանը: Գաղտնիք չէ, որ միայն արժանահավատ և ամբողջական տեղեկատվությունը կարող է լինել ծիշտ ֆինանսական որոշումների հիմքում:

Սոնհատորինական գործունեություն

Բանկի գործունեության դիմանմիկ զարգացման նպատակով բանկին անհրաժեշտ է իրականացնել գործունեության տարրեր բնագավառների մոնիթորիգ, որին համապատասխան տրվում են իրական գնահատականներ:

4.10. Ներքին հսկողության համակարգ

Հսկողություն ղեկավարների կողմից

Բանկի ղեկավարները պատասխանատու են բանկի ռազմավարության և քաղաքականության, ռիսկերի կառավարման, ներքին հսկողության համակարգի գործունեության, ինչպես նաև հսկողության կուլտուրայի ձևավորման համար, որպեսզի բանկի անձնակազմը գիտակցի ներքին հսկողության նշանակությունն ու կարևորությունը:

Բանկի խորհուրդը

Բանկի խորհուրդը պարտավոր է՝

ա) իրականացնել բանկի ներքին հսկողության վերլուծությունը գործադիր ղեկավարների, ներքին և արտաքին առողջությունների հետ, ըննարկել վերջիններիս դիտողությունները և առաջարկությունները

բ) բանկի առավել ռիսկային գործառնությունների նկատմամբ հսկողությունը դասել առաջնային և պարբերաբար վերանայել բանկի ռազմավարությունը ներքին հսկողության առումով

գ) պարբերաբար անդրադարձ ներքին հսկողության աշխատանքներին, այդ թվում՝ վերահսկողների և առողջությունների կողմից տրված առաջարկությունների կատարմանը:

Բանկի գործադիր ղեկավարները

Բանկի գործադիր ղեկավարները պատասխանատու են՝

ա) բանկի խորհրդի կողմից հավանության արժանացած քաղաքականության և ռազմավարության իրականացման, ինչպես նաև ներքին հսկողության համակարգի պատշաճ արդյունավետության

բ) պարտականությունների և իրավունքների հստակ բաշխման, ինչպես նաև հսկողության լայն տեսադաշտի ձևավորման, բանկի բոլոր ստորաբաժանումների և դրանց գործունեության հսկման

գ) առանձին բաժինների գործունեության համար պատասխանատու անձանց համապատասխան լիազորությունների անրագրման

դ) կազմակերպական կառուցվածքի կատարելագործման (տեղեկատվության և հաղորդակցության ճկունության ապահովման տեսանկյունից)

ե) բանկի անձնակազմի պարբերաբար վերապատրաստման (նրանց արհեստավարժության և որակավորման մակարդակի բարձրացման) համար:

Ներքին հսկողության համակարգի կազմակերպություն

Բանկի ներքին հսկողության կազմակերպության կազմությունը կազմությունը է իրականացվել երկու կտրվածքով՝ ֆինանսական հսկողության և ներքին հսկողության ծառայության միջոցով:

Ֆինանսական հսկողություն

Բանկի ներքին հսկողության համակարգի անմիջական կազմակերպմանը գրաղվում է ներքին հսկողության ծառայությունը: Այն բանկերը, որոնք չունեն ներքին հսկողության ծառայություն, պետք է կազմակերպական կառուցվածքը կատարելագործեն այնպես, որպեսզի անուղղակիորեն իրականացվի ներքին հսկողությունը:

Ֆինանսական հսկողության միջոցով ապահովվում է գործառնությունների համապատասխանությունը բանկի կողմից ընդունված քաղաքականությանը՝ հաշվետվություններում ֆինանսական բազմաբնույթ ծառայությունների համարժեք արտացոլման շնորհիկ:

Ներքին հսկողության ծառայության աշխատակիցների թվաքանակը որոշվում է բանկի դեկավարի կողմից և պետք է բավարար լինի ներքին հսկողության նպատակների արդյունավետ իրականացման համար:

Վարչական հսկողություն

Վարչական հսկողությունը կատարվում է բանկային գործառնությունների իրականացումն ապահովող իրավասու անձանց, իմանականում դեկավարների կողմից՝ բանկի կողմից սահմանված ընթացակարգերին համապատասխան:

4.11. Ներքին հսկողության ծառայության աշխատակիցների իրավունքները և պարտականությունները

Իրավունքները

Ներքին հսկողության ծառայության աշխատակիցներն իրավունք ունեն՝

ա) սուուգող կառուցվածքային ստորաբաժանումների դեկավարներից կամ նրանց կողմից լիազորված աշխատակիցներից ստուանալ անհրաժեշտ փաստաթղթեր, այդ թվում իրամաններ, կարգադրություններ, հաշվապահական, դրամահաշվարկային և այլ նյութեր

բ) մշակել որոշումների ընդունման ընթացակարգը, հաշվառման և հաշվետվությունների կազմակերպման ձևը, վերլուծել ֆինանսական վիճակը բնութագրող ցուցանիշները

գ) անհրաժեշտության դեպքում ներքին հսկողության աշխատանքների մեջ ներգրավել կառուցվածքային այլ ստորաբաժանումների աշխատակիցներին

դ) մուտք գործել սուուգող ստորաբաժանում և այն տարածքները, որտեղ պահպան են փաստաթղթեր (արխիվներ), կանչիկ դրամ, այլ արժեքներ (դրամապահուներ), տվյալների համակարգչային մշակումներ՝ սուուգող ստորաբաժանման դեկավարի կամ նրա կողմից լիազորված աշխատակիցի պարտադիր ներգրավմանը

ե) բանկի գործադիր դեկավարության թույլտվությամբ՝ ինքնուրույն կամ սուուգող ստորաբաժանման աշխատակիցի օգնությամբ պատճենահանել ստացված փաստաթղթերը, այդ թվում համակարգչային գրառումները, որոնք պահպան են լոկալ (տեղային) ցանցում և ինքնուրույն համակարգչային համակարգերում, ինչպես նաև ապակողակիրել այդ գրությունները:

Պարտականությունները

Ներքին հսկողության ծառայության աշխատակիցները պետք է ունենան իրենց կողմից իրականացվող աշխատանքների և ֆունկցիոնալ պարտականությունների բնույթին համապատասխան բարձրագույն կրթություն և տիրապետեն անհրաժեշտ որակական և մասնագիտական հնտություններին:

Ներքին հսկողության ծառայության աշխատակիցները պարտավոր են՝

ա) ապահովել սուուգման յուրաքանչյուր փաստի լիարժեք փաստաթղթավորումը և ձևակերպել եզրակացություններ սուուգման արդյունքների վերաբերյալ, որտեղ պետք է արտացոլվեն սուուգման ընթացքում ուսումնասիրված բոլոր հարցերը, հայտնաբերված խախտումները, թերություններն ու բացքողումները

բ) մշակել սխալների վերացման ուղղված հանձնարարականներ, ինչպես նաև խախտումների համար կարգապահական կամ այլ բնույթի ազդեցության լուրջներ կիրառելու առաջակարգությունների և իրահանգների կատարման վրա

գ) հսկողություն իրականացնել նշված խախտումների վերացման ուղղությամբ արված առաջարկությունների և իրահանգների կատարման վրա

դ) ապահովել համապատասխան ստորաբաժանումներից ստացված փաստաթղթերի պահպանում ու վերադարձը:

Բանկի ստորաբաժանումների համագործակցությունը և ներքին հսկողության ծառայության հետ

Բանկի ստորաբաժանումների աշխատակիցները ներքին հսկողության ծառայության աշխատակիցներին օժանդակում են իրենց գործառույթների կատարման ընթացքում:

Բանկի այն աշխատակիցները, որոնց հայտնի է դարձել օրինականության և գործառնությունների (գործարքների) իրականացման կանոնների, ինչպես նաև բանկին, ավանդատուններին, հաճախորդներին հասցված կամ սպառնացող վնասի փաստեր, պետք է տեղեկացնեն իրենց անմիջական ղեկավարներին և ներքին հսկողության ծառայությանը:

Բանկի աշխատակիցները, առանց ներքին հսկողության ծառայությանը նախապես ծանուցելու, չեն կարող մասնակցել այնպիսի գործառնությունների (գործարքների), որոնց իրականացման ժամանակ նրանք կարող են շահագրգիռ անձ ծանաչվել:

Ինքնաստուգման հարցեր

1. Որո՞նք են բանկերի ներքին հսկողության անհրաժեշտության հիմնավորումները:
2. Որո՞նք են բանկերի ներքին հսկողության հիմնական սկզբունքները:
3. Որո՞նք են ներքին հսկողության 3 հիմնական հասկացությունները:
4. Ինչպես կարելի է բնութագրել հետևյալ ռիսկերը՝
 - վարկային
 - իրացվելիության
 - եկանտաբերության
 - շուկայական
 - գործառնական
 - կառավարման (տնօրինման)
5. Որո՞նք են բանկի վերահսկողական քաղաքականության նպատակները (ուղղվածությունները):
6. Որո՞նք են ներքին վերահսկողության հիմնարար սկզբունքները:
7. Ինչպիսի՞ն է բանկի ներքին [առևտիսի](#) տեղը և դերը բանկի կառավարման կառուցվածքում:
8. Որո՞նք են բանկի վերաստուգչի հանձնաժողովի լիազորությունները:
9. Որո՞նք են ներքին հսկողության հիմնական նպատակները:
10. Որո՞նք են ներքին հսկողության համար վերլուծության ենթակա ցուցանիշները:
11. Ինչպես կարելի է բնութագրել կապիտալի բավարար մակարդակը:
12. Որո՞նք են բանկերի կողմից իրացվելիության ապահովման երեք հիմնական տարրերակները:
13. Որո՞նք են բանկի ակտիվների որակի վերաբերյալ հարցի վարկավորման՝ փաստաթղթերով՝ ամրագրված սկզբունքների, պրոբլեմային վարկերի վաղ հայտնաբերման կարևորությունը:
14. Որո՞նք են խոշոր գործարքների վերահսկման երկու կողմերը:
15. Որո՞նք են բանկային հանակարգի այն բնագավառները, որտեղ ռիսկերի կենտրոնացումը կարող է անհանգստություն առաջացնել:
16. Ինչպես կարելի է բնութագրել բանկի ֆինանսական վիճակի կախվածությունը բանկի կառավարումից:
17. Ինչպես կարելի է բնութագրել բանկի դեկավարների պատասխանատվությունը:
18. Որո՞նք են այն հիմնական պրակտիկ դրույթները, որոնք առողջությունը պետք է հաշվի առնեն իրենց ամենօրյա աշխատանքներում:
19. Որո՞նք են ներքին հսկողության ծառայության աշխատակիցների (առևտիսորների) վարքագիր կանոնները:
20. Ինչպես կարելի է բնութագրել հսկողության կուլտուրան՝ որպես ներքին հսկողության հիմնական տարր, նկարագրել անհրաժեշտ աշխատանքային մթնոլորտը:
21. Ինչպես կարելի է բնութագրել առևտիսորների օբյեկտիվությունը՝ որպես ներքին հսկողության հիմնական տարր:
22. Ինչպես կարելի է բնութագրել ռիսկերի գնահատման դերը արդյունավետ ներքին հսկողության գործում:
23. Ինչպես կարելի է բնութագրել ընթացիկ հսկողության ստուգման աշխատանքների դերը և դրանց տարրերը:
24. Ինչպիսի՞ն է տեղեկատվության և հաղորդակցության դերը:
25. Ինչպիսի՞ն է բանկի դեկավարների պատասխանատվությունը:
26. Որո՞նք են բանկի խորհրդի իրավասությունները:
27. Որո՞նք են բանկի գործադիր դեկավարների իրավասությունները:
28. Ինչպես կարելի է բնութագրել ֆինանսական հսկողությունը:
29. Ի՞նչ է վարչական հսկողությունը:
30. Որո՞նք են ներքին հսկողության ծառայության աշխատակիցների իրավունքները:
31. Որո՞նք են ներքին հսկողության ծառայության աշխատակիցների պարտականությունները:
32. Ինչպես կարելի բնութագրել բանկի ստորորածանումների համագործակցությունը ներքին հսկողության ծառայության հետ:

ԳԼՈՒԽ 5. ՆԵՐՁԻՆ ՀՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ՏԵԽՆԻԿԱ

Թեմայի նպատակները: Անհրաժեշտ տեղեկատվության ցանկը, չափանիշները և իրականացման մեխանիզմները, բացատրել բանկի ակտիվների նկատմանը հսկողությունը և իրացման մեխանիզմը, վարկերի և դեբիտորական պարտքերի դասակարգումը՝ համաձայն գործող կարգի, դասակարգման ակտիվների դասակարգման և գնահատման կարգերը:

Ուսումնական նպատակների և հմտությունների նկարագրություն: Թեմայի ավարտից հետո ուսանողները կարողանան.

▪ թվարկել այն տեղեկությունները, որոնք անհրաժեշտ են հավաքել բանկի գործունեության վերլուծության և գնահատման համար

- բնութագրել բանկի գնահատման հիմնական չափանիշները
- դասակարգել բանկի հաշվեկշռային տվյալները՝ բանկի ակտիվներն ու սուբյեկտները նպատակով
- դասակարգել ակտիվներն ըստ դիմունի կշռների և ապահովածության
- ներկայացնել բարձր իրացվելի ակտիվների կազմը՝ համաձայն գործող կարգի
- թվարկել և բացատրել ակտիվների գնահատման հիմունքները
- բացատրել հաշվապահական հաշվառում վարելու և ֆինանսական հաշվետվություններ կազմելու սկզբունքները
- նշել այն հանգամանքները, որոնք պետք է հաշվի առնել գործարք կնքելս և գործարքի ընթացքում
- խնճավորել վարկերը և դեբիտորական պարտքերը հիմն դասերի
- իրականացնել ակտիվների որակի դասակարգումը՝ օրյեկտիվ և սուբյեկտիվ չափանիշների միջոցով
- տալ չափանուղ ակտիվների սահմանումը և դրանց դրանցումը
- բնութագրել վարկերի և դեբիտորական պարտքերի դասակարգման նախատակը
- բնութագրել ընդհանուր և հատուկ պահուստները
- տարանջատել դրամական միջոցներն ըստ խմբերի
- թվարկել կանխիկին հավասարեցված վճարային գործիքներն՝ ըստ գործող կարգի
- թվարկել EURO-ի և SDR-ի գամբյունների մեջ մտնող արտադրության միջոցները
- թվարկել Եվրոպական մեջ մտնող երկրները:

5.1. Տեղեկատվություն

Բանկի վիճակը լիարժեք նկարագրելու, գործունեության վերլուծություն և գնահատական տալու համար անհրաժեշտ է տեղեկատվություն հավաքել հետևյալ հարցերի վերաբերյալ:

1. Ընդհանուր տեղեկություններ

- Կենտրոնական բանկի ներկայացրած պահանջներին բանկի և մասնաճյուղերի տարածքային պայմանների և տեխնիկական հագեցվածության համապատասխանության
- Անդրին կառուցվածքի, աշխատողների թվաքանակի և միջին աշխատավարձի
- Բանկի կողմից իրականացվող հիմնական ֆինանսական գործանությունների
- Արտաքին առողջության կողմից բանկում կատարված ստուգումների և դրանց արդյունքների
- Բանկային գործունեության համեմատական վերլուծության (UBPR) վերաբերյալ:

2. Տեղեկություններ

- Կենտրոնական բանկի Բանկային վերահսկողության ծառայության կողմից իրականացված նախորդ վերստուգումների և դրանց գծով բանկին տրված հանձնարարականների ու առաջարկությունների կատարման վերաբերյալ:

3. Բանկի կապիտալի համարժեքության ուսումնասիրություն, վերլուծություն և գնահատում՝

- Անփոփ տեղեկություն բանկի ընդհանուր կապիտալի վերաբերյալ

- Կանոնադրական հիմնադրամ

- Գլխավոր պահուստ

- Հրաշխաված շահուություն

- Լրացուցիչ կապիտալ և դրա առանձին տարրեր:

4. Ակտիվների որակի ուսումնասիրություն, վերլուծություն և գնահատում՝

- Դրամական միջոցներ

- ըստ արժույթների

- կանչիկ կամ անկանչիկ

- Անդրդրումներ արժեթղթերում

- ըստ իրավակազմակերպական տեսակի

- ըստ դասակարգման

- պահուստաֆոնի ծնավորում:

- Վարկային պորտֆել

- Վարկային պորտֆելի կառուցվածք

- ըստ ճյուղերի

- ըստ իրավակազմակերպական տեսակի

- ըստ դասակարգման

- պահուստաֆոնի

- Վարկերի պահուստաֆոնդի համեմատական վերլուծություն
 - η) էքչիտորական պարտքեր
 - ե) հիմնական միջոցներ
 - զ) այլ ակտիվներ
 - տ) հետհաշվեկշռային պարտավորություններ:
- 5. Բանկի կառավարման որակի վերլուծություն և գնահատում՝
 - ա) բանկի կողմից կենտրոնական բանկի խորհրդի որոշումների, ինչպես նաև գրություններով բարձրացված հարցերի վերաբերյալ բանկի ղեկավարության կողմից կատարված աշխատանքների արդյունավետության և դրանք ժամանակին կատարելու պատրաստականության գնահատում
 - բ) բանկի ղեկավարների վերաբերյալ անփոփ տեղեկություններ
 - գ) բանկի ղեկավարների գործունեության գնահատականը՝ ելմելով հայտնաբերված խախտումների բնույթից
 - դ) տեղեկատվություն բանկի ղեկավարների մասնագիտական համապատասխանության վերաբերյալ
 - ե) անփոփ տեղեկություններ ռազմավարական զարգացման ծրագրի և դրա իրականացման վերաբերյալ
 - զ) բանկի ընդհանուր քաղաքականության դիտարկում, ուսումնասիրություն և գնահատում, մասնավորապես՝
- Վարկային քաղաքականության և վարկերի կառավարման ուսումնասիրություն
- բանկի և հաճախորդների միջև փոխհարաբերությունների (մասնավորապես մերժված վարկային հայտեր և մերժման պատճառների գնահատում) վերաբերյալ
- Վարկերի տրամադրության և դրանց երկարածզման պայմանների վերլուծություն
- տրամադրված վարկերի՝ տնտեսության հատվածային սահմանափակումների և տեղաբաշխման վերլուծություն
- մեկ փոխառություն և բոլոր փոխառուների գծով վարկերի տրամադրության սահմանաչափերի ուսումնասիրություն
- տրված վարկերի ապահովածության գծով սահմանափակումների ուսումնասիրություն
- չգործող ակտիվների հետ վերադարձման ուղղությամբ (ներառյալ օվերդրաֆոններ) բանկի կողմից տարվող քաղաքականության վերլուծություն և դրա արդյունավետության գնահատում
- միջոցների (իրացվելի ակտիվների, երկրորդային ռեզերվների, իրացվելիության պահպանման այլ աղբյուրների և այլն) կառավարմանն ուղղված բանկի քաղաքականության վերլուծություն և գնահատում
 - է) բանկի ստորաբաժնումների աշխատանքները կարգադրող կանոնակարգերի գնահատում
 - ը) տեղեկություններ ռիսկերի ուսումնասիրությամբ զբաղվող ստորաբաժնան վերաբերյալ և բանկի ղեկավարության կողմից առաջացած [ռիսկենիլ](#) հետևելու և գնահատելու կարողության գնահատում
 - թ) բանկի ղեկավարների կողմից սահմանված նպատակներին և խնդիրներին հետամուտ լինելու, դրանց գնահատման և վերացնահատման կարողության ուսումնասիրություն
 - ժ) ներքին հսկողության օրինակի գործունեության գնահատում, մասնավորապես՝ ՀՀ ԿԲ կողմից բանկերում ներքին հսկողության կազմակերպման վերաբերյալ պահանջներին տվյալ ստորաբաժնման գործունեության համապատասխանության առունուվ
 - ժա) բանկի կառավարման մարմինների և վերստուգիչ հանձնաժողովի կողմից իրականացված աշխատանքների և կայացված որոշումների արդյունավետության գնահատում
 - ժբ) բանկի գործարար ակտիվության վերլուծություն:
- 6. Ծահութարերության վերլուծություն և գնահատում՝
 - ա) վերստուգմանը նախատեսված ֆինանսական հաշվետվության ժամկետին նախորդող մեկ տարվա ընթացքում ստացված եկամուտների և ծախսերի (շահույթ կամ վճառ) վերլուծություն
 - բ) բանկի ակտիվների շահութաբերության մակարդակի վերլուծություն
 - գ) ընդհանուր կապիտալի շահութաբերության նակարդակի վերլուծություն
 - դ) բանկի եկամուտաբերության աստիճանի վերլուծություն:
- 7. Իրացվելիության վերլուծություն և գնահատում՝
 - ա) իրացվելիության ցուցանիշների վերլուծություն
 - բ) տվյալներ բանկի կողմից ներգրավված և տեղաբաշխված միջոցների կառուցվածքի վերաբերյալ
 - գ) ներգրավված և տեղաբաշխված միջոցների ժամկետայնության (GAP) վերլուծություն
 - դ) դրամական հոսքերի վերլուծություն:
- 8. Ծիսկերի ուսումնասիրություն և գնահատում՝
 - ա) գործառնական սխալների, տեխնիկական և խարդախությունների ռիսկերի գնահատում, բանկի ընդհանուր ծախսերի վրա այս տեսակի ռիսկից առաջացած կորուստների հարաբերակցության ուսումնասիրություն
 - բ) ֆինանսական ռիսկերի գնահատում, մասնավորապես՝
 - ա) արժութային դիրքերի կառուցվածքի և դրանցում տեղի ունեցած փոփոխությունների դինամիկայի վերլուծություն և գնահատում, արժութային սփոր և ֆորվարդային դիրքերի գնահատում և այլն
 - բ) պարտավորությունների պորտֆելի վերլուծություն և գնահատում, մասնավորապես բանկի կողմից քողարկված բարձր ռիսկային և ոչ ռիսկային արժեթղթերի միջև հարաբերակցության վերլուծություն, ներգրավված միջոցների կառուցվածքի մեջ ցավահանջ և ժամկետային ավանդների տեսակարար կշրինների վերլուծություն
 - շ) ակտիվների պորտֆելի ռիսկայնության վերլուծություն, մասնավորապես՝ դասակարգված վարկերի, օվերդրաֆոնի ծավալների, վարկերի պահուստի փոփոխության դինամիկայի, արժեթղթերի պորտֆելի ծևավորման ընթացքում բանկի համար ռիսկի ենթարկվածության աստիճանի գնահատում

- տոկոսային ռիսկի գնահատում, մասնավորապես՝ ընդհանուր ակտիվների և պասիվների պորտֆելում տոկոսադրույքի նկատմամբ զգայուն ակտիվների և պասիվների ծավալների վերլուծություն, տոկոսադրույքի GAP-ի գնահատում, բանկի ընդհանուր եկամուտների մեջ տոկոսային եկամուտների չափերի գնահատում
- սպառելի մարժայի վերլուծություն և տոկոսադրույքի փոփոխությունների նկատմամբ մարժայի զգայունության գնահատում
- իրավական ռիսկի գնահատում կապված Հաշվապահական Հաշվառման Միջազգային Ստանդարտների ներդրման, կամոնակարգերում և այլ իրավական ակտերում կատարված փոփոխությունների հետ
- այլ ռիսկերի վերլուծություն:

9. Խախտումներ և թերություններ՝

- ՀՀ կենտրոնական բանկ ներկայացված հաշվետվությունների և տեղեկանքների արժանահավատության
- բանկի կողմից հիմնական տնտեսական նորմատիվների պահպանման
- գործող օրենքների և այլ իրավական (նորմատիվ) ակտերի պահանջների կատարման վերստուգում:

- 10. Վճարման հանձնարարականներով՝** բանկի կողմից միջոցների փոխանցումների իրականացման ժամկետների պահպանման վերստուգում (մասնավորապես բյուջեի գծով):

5.2. Բանկի գնահատման իիմնական չափանիշները և իրականացման մեխանիզմները

Բանկի գնահատման իիմնական չափանիշներից են բանկի կապիտալի համարժեքությունը և բանկի իրացվելիությունը, որոնց վրա եական ազդեցություն ունի բանկի ակտիվների որակը: Նշված չափանիշները հաշվարկում են՝

Բանկի ընդհանուր կապիտալի համարժեքություն՝

- ընդհանուր կապիտալի և ռիսկով կշռված ակտիվների գումարների միջև սահմանային հարաբերակցությունը
- հիմնական կապիտալի և ռիսկով կշռված ակտիվների գումարների միջև սահմանային հարաբերակցությունը (մասնավորապես ընթացակարգությունը)

Բանկի իրացվելիություն՝

- բանկի բարձր իրացվելի ակտիվների և ընդհանուր ակտիվների գումարների միջև սահմանային հարաբերակցությունը (ընդհանուր իրացվելիություն),
- բանկի բարձր իրացվելի ակտիվների և ցպահանջ պարտավորությունների միջև սահմանային հարաբերակցությունը (ընթացիկ իրացվելիություն)

Վերը նշված չափանիշները հաշվարկելու համար անհրաժեշտ է բանկի ակտիվներն ուսումնասիրել տարբեր տեսանկյուններով ըստ իրացվելիության և ռիսկի կշիռների:

Բանկի ակտիվների ուսումնասիրությունը սկսելու համար անհրաժեշտ է նախ բանկի հաշվեկշռային տվյալների համաձայն դրանք խմբավորել ըստ տեսակների

- դրամական միջոցները
- արժեթերթի պորտֆելը
- վարկային պորտֆելը
- դեբետորական պարտքերը
- լիզինգային և ֆակտորինգայինգործառնությունները
- հիմնական միջոցները
- հետհաշվեկշռային պարտավորությունները
- այլ ակտիվները:

Ուսումնասիրելով վերը նշված ակտիվներից յուրաքանչյուրը, կարելի է դրանք դասակարգել և խմբավորել հետևյալ կերպ՝

- ընդհանուր ակտիվներ
- ռիսկով կշռված ակտիվներ
- բարձր իրացվելի ակտիվներ

Բանկի ընդհանուր ակտիվները՝ բանկի հաշվեկշռային «Ակտիվներ» կարգի բոլոր հաշվների հանրագումարն է: Նորմատիվների հաշվարկի ընթացքում դրանից նվազեցվում են՝

- ՀՀ պետական գնաճապետական արժեթերթերով, որկու ստանդարտացված ծովակտորներով, դրամով, SDR-ի զամբյունների մեջ մտնող արժույթներով, ինչպես նաև այլ արտարժությաին միջոցներով պապակված ակտիվների, եթե վերջիններս հանդիսանում են մինչույն արտարժությով արտահայտված ակտիվների պապակվում և ռեպո համաճայնագրերի գումարների չափով

- այն վարկերի գումարի չափով, որոնք տրամադրվել են օտարերկյա բանկերից և ֆինանսական կազմակերպություններից նպատակային կարգով ներգրաված միջոցների հաշվին, որոնց վերադառն ապահոված է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կամ Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի երաշխավորությամբ, դրանց տրամադրման ժամկետները չեն գերազանցում ներգրավման ժամկետները, և բանկը դրանց գործով չի ստանձնել լրացուցիչ ռիսկեր:

Բանկի ռիսկով կշռված ակտիվների ծավալը որոշելու համար անհրաժեշտ է ընդհանուր ակտիվները խմբավորել ըստ ռիսկերի կշիռները: Ուսկի կշիռները տատանվում են 0-ից մինչև 100 տոկոս, համաձայն «Բանկերի գործունեության կարգավորումը, բանկային գործունեության տնտեսական նորմատիվները» Կանոնակարգ-2-ի: Ուսկի կշիռները ուղղի համեմատական են կոնկրետ ակտիվի ապահովության, վերադարձելիության և իրացվելիության մակարդակին:

Բանկի բարձր իրացվելի ակտիվների կազմում ընդգրկվում են.

- Կանխիկ դրամական միջոցները, կանխիկին հավասարեցված վճարային փաստաթղթերից VISA, THOMAS COOK, MASTER CARD, AMERICAN EXPRESS և ՀՅ կենտրոնական բանկի խորհրդի համաձայնությամբ նաև այլ վճարային փաստաթղթերը:

- ՀՅ կենտրոնական բանկում թղթակցային հաշիվների և պարտադիր պահուստների միջոցներ և ներդրված ավանդները:

- Ուժու ստանդարտացված ծովակտորները:

- ՀՅ պետական զանձագետական արժեթղթեր՝ ընթացիկ (վերականգնման) արժեքով, բացառությամբ գրավադրված և հետզենման պայմանագրով վաճառված արժեթղթերի:

- Ուղիղենու և օտարերկրյա բանկերում թղթակցային հաշիվներ, ընդ որում վերջիններիս մեջությունները նվազեցվում են նույն բանկի նկատմամբ ունեցած պարտավորությունների չափով, բայց ոչ ավելի քան համապատասխան նոստրո հաշվի մնացողըն է:

Բարձր իրացվելի ակտիվների հաշվարկում ընդգրկվող վերը թվարկված ակտիվների և դրանց գծով հաշվարկված տոկոսների վրա չետք է լինի դրանց օգտագործումը սահմանափակող որևէ պայման:

Հետագայում կանորադառնաք յուրաքանչյուր խմբի ակտիվների ուսումնափորձային մեխանիզմին:

5.3. Բանկի ակտիվների նկատմամբ հսկողությունը և իրականացնան մեխանիզմը

Բանկի ակտիվները և դրանց գնահատումը

Բանկի ակտիվները նրա կողմից վերահսկող միջոցներ են՝ որպես կատարված գործառնությունների (դեպքերի) արդյունք և հաշվապահական հաշվեկշռում ճանաչվում են այն դեպքում, երբ կազմակերպությունը դրանց օգտագործումից անկախություն է տնտեսական օգուտ և այն ունի արժեք, որը կարող է արժանահավատորեն գնահատվել:

Ակտիվների գնահատումն այն դրամական մեջության որոշումն է, որով դրանք գրանցվում են հաշվապահական հաշվառման մեջ և ֆինանսական հաշվետվորություններում: Բանկի ակտիվների գնահատումը կատարվում է տարբեր աստիճաններով ու համակցություններով: Ներքոհիշյալ հիմունքները կիրառելու միջոցով՝

ա) սկզբնական արժեք՝ ակտիվները գրանցվում են դրանց ծերթերման ժամանակ վճարված դրամական միջոցների գումարի չափով կամ դրանց ծերթերման պահին կողմների համաձայնությամբ որոշված արժեքով

բ) ընթացիկ (վերականգնման) արժեք՝ ակտիվները գրանցվում են դրամական միջոցների այն գումարի չափով, որը կվճարվել, եթե ներկա պահին միևնույն կամ համանման այլ ակտիվ ծերթ բերվել

գ) իրացման (մարման) արժեք՝ ակտիվները գրանցվում են դրամական միջոցների այն գումարի չափով, որը կարող է ներկա պահին ստացվել, եթե ակտիվներն իրացվեին

դ) ներկա արժեք՝ ակտիվները գրանցվում են դրամական միջոցների ապագա գուտ մուտքերի գեղչված գումարի չափով, որոնք պետք է ստեղծեն ակտիվները կազմակերպության սովորական գործունեության ընթացքում:

Սովորաբար գնահատման հիմունքների կիրառման եղանակները սահմանվում են հաշվապահական հաշվառման ստանդարտներով: Եթե տվյալ ակտիվի գնահատման եղանակը ստանդարտներով սահմանված չէ, ապա գնահատումը կատարվում է սկզբնական արժեքով:

Հաշվապահական հաշվառում վարելու և ֆինանսական հաշվետվորություններ կազմելու սկզբունքները

Ակտիվների ուսումնափորձային ընթացքում առաջնահերթ ուշադրություն պետք է դարձվի հաշվապահական հաշվառում վարելու և ֆինանսական հաշվետվորություններ կազմելու սկզբունքների պահպանմանը, նաև գնահատումը:

ա) անընդհատությունը՝ կազմակերպությունը շարունակելու է իր գործունեությունը տեսանելի ապագայում և միտում կամ անհրաժեշտություն չունի լուծարվելու կամ էականորեն կրճատելու իր գործունեությունը

բ) հետևողականությունը՝ հաշվապահական հաշվառման քաղաքականությունը մի հաշվետու ժամանակաշրջանից մնասը չափով է փոփոխվի, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ էական փոփոխություններ են տեղի ունենալու կազմակերպության գործառնությունները բնույթում, կամ հաշվապահական հաշվառման քաղաքականության փոփոխության միջոցով տրվում է առավել էական տեղեկատվություն, կամ հաշվապահական հաշվառումը կարգավորող օրենսդրության մեջ տեղի են ունեցել փոփոխություններ

գ) հաշվեգրումը՝ տնտեսական գործունեության արդյունքները (ակտիվները, սեփական կապիտալը, պարտավորությունները, եկամուտները և ծախսերը) հաշվապահական հաշվառման մեջ արտացոլվում են այն ժամանակ, երբ դրանք տեղի են ունեցել անկախ դրանց հետ կապված դրամական միջոցների վերաբանման ժամկետից

դ) հասկանալիությունը՝ ֆինանսական հաշվետվորություններում պարունակվող տեղեկատվությունը պետք է հասկանալի լինի օգտագործողներին

ե) էականությունը՝ տեղեկատվությունը համարվում է էական, եթե նրա չքացահայտումն ազդում է ֆինանսական հաշվետվորություններ օգտագործողների այդ հաշվետվությունների հիման վրա կայացրած տնտեսական որոշումների վրա

գ) միասնականությունը՝ հաշվապահական հաշվառման բնույթով և գործառնություններով (ֆունկցիաներով) նման հաշիվները ֆինանսական հաշվետվությունների մեջ պետք է միավորվեն, եթե դրանց առանձին ներկայացումը չի պարունակում էական տեղեկատվություն

դ) արժանահավատությունը՝ ֆինանսական հաշվետվությունները համարվում են արժանահավատ, եթե բավարարում են հետևյալ պահանջներին:

▪ ծկի նկատմամբ բովանդակության գերակայությամբ՝ տնտեսական գործունեության արդյունքները հաշվապահական հաշվառման մեջ և ֆինանսական հաշվետվություններում պետք է հաշվառվեն և ներկայացվեն, ելենով

դրանց տնտեսական բովանդակությունից և տնտեսավարման պայմաններից և ոչ թե միայն դրանց իրավական ձևից

- չեզոքությանը՝ ֆինանսական հաշվետվությունները չեն լրացնելու համար օգտագործողների առանձին խմբի շահերի բավարարմանը
- հաշվեմկատությանը՝ բավարար չափի զգուշության պահպանումն է, այնպես, որ ակտիվները և եկամուտները գերազանահատված չլինեն, իսկ պարտավորությունները և ծախսները՝ թերազանահատված, նիև նույն ժամանակ, թույլ չտրվի թաքցած պահուստները ստեղծուն
- աճբողջականությանը՝ ֆինանսական հաշվետվություններում ներկայացված տեղեկատվությունը պետք է լինի ամբողջական էկամանության և արժեքի սահմաններում:

Ը) համադրելիությունը՝ կազմակերպության տարրեր ժամանակաշրջանների, ինչպես նաև տվյալ կազմակերպության և այլ կազմակերպությունների ֆինանսական հաշվետվությունները պետք է լինեն համադրելի

թ) հաշվանցումը՝ ակտիվների, սեփական կապիտալի և պարտավորությունների, եկամուտների և ծախսների հոդվածների միջև հաշվանցում չի թույլատրվում բացառությամբ հաշվապահական հաշվառումը կարգավորող օրենսդրությամբ նախատեսված դեպքերի

ժ) սահմանազատումը՝ կազմակերպության ակտիվները և պարտավորություններն առանձնացված են այդ կազմակերպության հիմնադիրների, մասնակիցների և այլ կազմակերպությունների ակտիվներից ու պարտավորություններից:

Գործարք կնքելը

Բանկի ակտիվների արդյունավետ օգտագործումը և դրանք կորստից ապահովելու համար անհրաժեշտ է աչափությունը վերաբերնունք ինչպես գործարքը կնքելու նույնությունը սկսելու պահին, այնպես էլ ընթացքուն:

Մինչև գործարքը սկսելը կարևոր է.

- ձեռք բերել հաճախորդի վերաբերյալ օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ բավարար տեղեկատվություն
- մանրամասն ուսումնասիրել բիզնես ծրագրերը
- գնահատել հաճախորդի վճարունակությունը
- ուսումնասիրել գործունեության ոլորտը
- ուսումնասիրել ներդրումային քաղաքականությունը:

Գործարքի կնքման ընթացքում չափազանց կարևոր է հաճախորդի պահվածքը և վարչելակերպ կապված նախատեսական համաձայնությունների և պայմանավորվածությունների պատշաճ կատարման հետ, հատկապես պահանջվող փաստաթղթերի բովանդակության և դրանց ժամկետին ներկայացնան առումով:

Գործարքի ընթացքում անհրաժեշտ է

- հետևել հաճախորդի ստանձնած պարտավորությունների կատարմանը, ինչպես ժամկետայնության, այնպես էլ նախատականության առումով
- պարբերաբար պահանջել հաշվետվություններ ֆինանսական վիճակի վերաբերյալ
- պարբերաբար հավաքել տեղեկատվություն հաճախորդի կողմից ստանձնած այլ պարտավորությունների վերաբերյալ
- հետևել հաճախորդի կառավարման մարմիններում տեղի ունեցող փոփոխություններին
- իրականացնել հաճախորդի վճարունակության դիմացիկ վերլուծություն
- գնահատել գործարքի պահովվածությունը:

Ակտիվների ապահովածությունը

Ակտիվները կորստից ապահովելու գործիքներից է գործարքի ապահովագրումը կամ ապահովածությունը:

Բարձր իրացվելի կարելի է համարել այն ակտիվները, որոնք ամբողջությամբ ապահովված են՝

ա) Հայաստանի Հանրապետության կառավարության երաշխավորագրերով (բյուջեային երաշխիքներ)

բ) Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի երաշխիքներով և արժեքբերով

գ) Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի համաձայնությամբ՝ առաջնակարգ բանկերի երաշխավորագրերով, երաշխիքներով կամ առաջնակարգ ապահովագրական ընկերությունների ապահովագրական վկայագրերով (պոլիսմերով)

դ) հայկական դրամի, ՀՀ կենտրոնական բանկի «Բանկերի գործունեության կարգավորումը, բանկային գործունեության տնտեսական նորմատիվները» կանոնակարգ 2-ի համապատասխան կանոնով սահմանված ազատ փոխարկելի արտարժույթի (այդ թվում՝ այդ արժույթներով արտահայտված պանդիների) գրավով

ե) ոչ ազատ փոխարկելի արտարժույթի (այդ թվում՝ այդ արժույթներով արտահայտված պանդիների) գրավով, եթե այն հանդիսանում է միևնույն արտարժույթով արտահայտված ակտիվի ապահովում

զ) Հայաստանի Հանրապետության պետական արժեքբերությունը գրավով

ը) բանկարժեք մետաղների ստանդարտացված ծովակտությունների (այդ թվում՝ ոսկով հաշվեների) գրավով:

Նվազագույն ընթացքում վերը նշված միջոցառումները կնպաստեն եթե ոչ լիարժեք, ապա գոնե համեմատարար բանկի ակտիվների արդյունավետ օգտագործմանը և դրանց ապահովությանը կորստից:

Բանկի ակտիվների կազմում առավել փոփոխական և ռիսկային են վարկերը ու դեբիտորական պարտքերը, որոնց հետ կապված ռիսկի կառավարման և փոփոխառուցման գործիքներից է վարկերի ու դեբիտորական պարտքերի դասակարգումը և հնարավոր կորուստների պահուստների ձևավորումը: Այն ապահովում է բանկին հանկարծակի կորուստներից, թույլ տալով գնահատել ակտիվների որակը և բանկի հնարավոր կորուստները հաշվարկել ժամանակի ընթացքում (տվյալ պահին՝ կոնկրետ չափով):

Բանկերի համար նման պարտքեր են համարվում վարկերը (այդ թվում՝ օվերդրաֆտ, վարկային քարտեր, բանկերում (բացառությամբ ՀՀ կենտրոնական բանկի) ներդրված ավանդներ (այդ թվում՝ նաև բանկային ոսկով)),

ֆակտորինգի, ֆինանսական վարձակալության (ֆինանսական լիզինգ), բանկային երաշխիքների և ակրեդիտածների գծով պահանջները, ակտիվային այլ գործառնությունների (բացառությամբ արժեքերում ներդրումների) գծով ստացվելիք գումարները և (կամ) երրորդ անձանց նկատմամբ այլ պահանջները:

5.4. Ակտիվների դասակարգում

Վարկերի ու դեբետորական պարտքերի դասակարգումը և հնարավոր կորուստների պահուստների ձևավորումը իրականացնելու նպատակով իրականացվում է ակտիվների դասակարգում՝ ակտիվների խմբավորում հետևյալ 5 դասերի՝ ստանդարտ, հսկող, ոչ ստանդարտ, կամածելի, անհուսալի:

Վերը նշված դասակարգումը իրականացվում է ակտիվների որակը օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ ցուցանիշներով գնահատելու միջոցով: Առավել արդյունավետ է դասակարգման ընթացքում ձեռքի տակ ունենալ հետևյալ այլուսակը.

Աղյուսակ 1.

Ակտիվի դասը	Օբյեկտիվ չափանիշ	Սուբյեկտիվ չափանիշ
Ստանդարտ	Ակտիվը աշխատող է և գոնվում է սպասարկման ընթացքում, հաճածայն պայմանագրի	<p>ա) փոխառուի (պարտապանի) ֆինանսական կացությունը կասկած չի հարուցում բ) առկա է ակտիվը նարելու (սպասարկելու) փոխառուի (պարտապանի) բավարար ունակությունը: Որպես կանոն, ստանդարտ ակտիվներն ունեն բավարար ապահովվածություն իմացան գումարի, այնպես էլ տոկոսային պարտքի գծով: Ստանդարտ ակտիվների գծով ձևավորվում է միայն ընդհանուր պահուստ:</p>
Հսկող	Ակտիվը չաշխատող է մինչև 90 օր	Ամբողջությամբ հաճապատասխանում է ստանդարտ ակտիվների սահմանմանը

Աղյուսակ 1-ի շարունակություն

Ոչ ստանդարտ	Չաշխատող է 91-180 օր	<p>Պայմանագրային պարտավորությունները չեն կատարվում կապված փոխառուի (պարտապանի) ֆինանսական վիճակի կամ նրա պարտքը նարելու ունակությունից: Ոչ ստանդարտ ակտիվների մեջ ներառվում են ա) ժամկետային ակտիվները, որոնց մարտում ժամկետում հնարավոր չէ փոխառուի (պարտապանի) դրամական միջոցների անբավարար հոսքի պատճառով բ) մեփական կապիտալի և ներգրավված միջոցների միջև հարաբերակցության բանկի կողմից սահմանված ներքին կանոնակարգին համաձայն, անբավարար աստիճան ունեցող փոխառուի (պարտապանի) վարկերը, կանխավճարները և փոխառուի (պարտապանի) նկատմամբ այլ պահանջները գ) այն ակտիվները, որոնք փոխառուն (պարտապանը) չի կարող մարել նախնական պայմանավորվածության համաձայն, և որոնք փոխառուի ֆինանսական ոչ բարկող վիճակի հետևանքով վերանայումը (վերաֆինանսավորումը) կամ կապիտալի նոր աղբյուրների հայթայրումը և այլն:</p> <p>Ոչ ստանդարտ ակտիվներն ունեն ակնհայտ թերություններ, որոնք վտանգում են պարտքի ամրողությամբ մարումը:</p> <p>Ոչ ստանդարտ ակտիվներին կարող են դասվել նաև այն ակտիվները, որոնց հետ կապված է սովորականից ավելի մեծ ռիսկ՝ կապված փոխառուի ընթացիկ ֆինանսական տեղեկատվության կամ գրավի վերաբերյալ հանրաժեք փաստաթղթերի բացակայության հետ:</p> <p>Ոչ ստանդարտ ակտիվի հաճապատասխան դասակարգումը պարզելու համար պետք է հաշվի առնել նաև հետևյալ գործնները ա) ակտիվի սպասարկման պայմանների շարունակական վերանայունները (վերածակերպումները) առանց դրա զգալի մարման բ) փոխառուի (պարտապանի) կողմից ավելի նպաստավոր պայմաններով ակտիվի մարման վերաբերյալ առաջարկով հանդես գալը՝ կապված վերջինիս ֆինանսական վիճակի հետ գ) ոչ համառեք գույքի արկայությունը:</p>
Կամածելի ակտիվ	Չաշխատող է 181-270 օր	Կամածելի ակտիվներն ունեն ոչ ստանդարտ ակտիվների բղյու հատկանիշները, սակայն առավել խնդրահարույց են, ինչի արդյունքում դրանց հավաքագրումը տվյալ պահին դարձում է չափազանց դժվար կամ անհնապահածելի ակտիվների դեպքում զգայի կրուտաների հավանականությունը բարձր է, բայց կորուստների չափերը պարզ չեն, ինչը հիմնականում պայմանավորված է մի շարք կարևոր և հատուկ գործններով, որոնք կարող են բարելավել այս ակտիվի վիճակը: Այսպիսով, այս ակտիվի դասակարգումը, որպես անհուսալի, հետաձգվում է մինչև վերջինիս հետ կապված հաճապատասխան մեջների հասակեցում:

Աղյուսակ 1-ի շարունակություն

Անհուսալի	Զաշխատող է 271 և ավելի օր	Կորուստներն անհավաքագրելի և ցածրարժեք ակտիվներ են, որոնց հաշվառմանը բանկի հաշվեկշռությունը պահպանապահումը չէ: Այս դասակարգությունը չի նշանակում, որ ակտիվը հնարավոր չէ վերականգնել ապագայում, բայց դրա հաշվապահական ճանաչումը տվյալ պահին աետք է լինի դրանք արժեզրկված ակտիվ:
-----------	------------------------------	---

Զաշխատող են համարվում այս ակտիվները, որոնք եկամուտ չեն ստեղծում և որոնց հիմնական գումարի (կամ դրա մի մասի) մարումը կամ տոկոսների վճարումն ուշացել է սահմանված ժամկետից, կամ վերագրվող ժամանակահատվածի համար տոկոսային վճարները կապիտալացվել են (գումարվել են չնարկված փոխառության (Վարկի) գումարին), կամ վճարման պայմանները վերանայվել (Վերաֆինանսավորվել), կամ էլ փոխանցվել են նոր փոխառության (Վարկի) գումարին:

Բոլոր չաշխատող ակտիվները գրանցվում են որպես ոչ կուտակային (ֆինանսական հաշվետվության կազման նպատակահարմարությունից ելնելով՝ դրամարկային մեթոդով):

Այն ակտիվները, որոնց համար սահմանված չեն մարման նախապես որոշված (նախատեսված) ժամկետներ (պայմաններ) (օվերդրաֆտները և այլ գործիքները), համարվում են չաշխատող ակտիվներ, եթե 90 օրվա ընթացքում մարտնչեն չեն կատարվել, իսկ հաշվում առկա միջոցները բավարար չեն համապատասխան ժամանակահատվածում կապիտալացված (հաշվեգրված) տոկոսները մարելու համար:

Տոկոսների դադարեցման համար չաշխատող ակտիվների գումարը հաշվարկելիս հիմք է ընդունվում պարտի հիմնական գումարի գծով փոխառության չնարկված պարտավորության գումարը, այլ ոչ թե վերջինիս ժամկետան նասը:

Վարկերի և դեբտորական պարտքերի դասակարգումը նպատակ է հետապնդում:

ա) շահութահարկի հաշվարկման նպատակով հստակեցնել բանկի համախառն եկամտի նվազեցումները՝ ակտիվների հնարավոր կորուստների պահուստներին ուղղված գումարների չափով

բ) բանկային գործունեությունը կարգավորող տնտեսական նորմատիվների հաշվարկման համար օգտագործվող բանկի ընդհանուր կապիտալի և ակտիվների մեծության վերաբերյալ արժանահավատ տեղեկատվության ստացումը:

Վերը նշվածի նպատակներից ելնելով, բանկերը ձևավորում են ընդհանուր պահուստ՝ ստանդարտ ակտիվների և հասուլ պահուստ խնդրահարույց (ոչ ստանդարտ, կասկածելի, անհուսալի) ակտիվների համար.

Ընդհանուր պահուստը հաշվեկշռությունը ակտիվին հակակշիռ գրանցված պահուստ է, որը ձևավորվում է ստանդարտ ակտիվների գծով ընդհանուր պահուստին կատարվող հատկացումների (մասհանումների) հաշվին: Վերջիններս ճանաչվում (գրանցվում) են որպես ծախս բանկի «Եկամուտների և ծախսերի մասին» հաշվետվությունում ելնելով ակտիվների գծով ապագա, բայց դեռևս չպարզաբանված (չբացահայտված) կորուստների առաջացման հավանականությունից:

Հատուկ պահուստը հաշվեկշռությունը ակտիվին հակակշիռ գրանցված պահուստ է, որը ձևավորվում է հսկողությունը պահուստ կամ անհուսալի դասակարգված ակտիվների գծով՝ հատուկ պահուստին կատարվող հատկացումների (մասհանումների) հաշվին: Վերջիններս ճանաչվում (գրանցվում) են որպես ծախս բանկի «Եկամուտների և ծախսերի մասին» հաշվետվությունում, ելնելով վերոհիշյալ ակտիվների գծով պարզաբանված (բացահայտված) կորուստների առաջացման հավանականությունից:

Ըստ ռիսկի կշռի, բանկի դրամական միջոցները դասակարգվում են հետևյալ կերպ.

Աղյուսակ 2. Բանկի դրամական միջոցների դասակարգումը	Կշիռը ըստ ռիսկի %
Կանխիկ դրամական միջոցներ և ԿԲ խորհրդի համաձայնությամբ կանխիկին հավասարեցված միջոցներ, բացառությամբ ճանապարհին գտնվողների	0
ՀՀ ԿԲ-ում թրակցային հաշվի մնացորդը, ներդրված ավանդները և դրանց գծով հաշվարկված տոկոսները, բանկի կանոնադրական հիմնադրամի համարման համար բացված կուտակային հաշվի մնացորդները և տոկոսները	0
Արտադրություն կանխիկ դրամական միջոցները և կանխիկին հավասարեցված միջոցները, որոնք մտնում են EURO և SDR- զամբյուտների մեջ	0
Ուսկու ստանդարտահամար ծովակտորներ	0
Ամեկանիկ միջոցներ և հաշվեգրված տոկոսներ օտարերկրյա բանկերում	0-100
Ամեկանիկ միջոցներ ՀՀ բանկերում և դրանց գծով հաշվարկված տոկոսներ	20

Համաձայն գործող կարգի, EURO և SDR - զամբյուտի մեջ մտնող կանխիկին հավասարեցված միջոցներ են համարվում հետևյալ չեկերը. VISA, THOMAS COOK, MASTER CARD, AMERICAN EXPRESS, CITICORP

SDR զամբյուտի մեջ մտնում են արտարժությամբ հետևյալ միջոցները.

- ԱՄՆ դրամը
 - EURO
 - անգլ. ֆունտ ստեղլինգ
 - ճապոնական իեն:
- Եվրահամայնքի միջության մեջ մտնում են հետևյալ երկրները.**
- Գերմանիա
 - Ֆրանսիա
 - Մեծ Բրիտանիա
 - Իտալիա

5. Բելգիա
6. Նիդեռլանդներ
7. Լյուքսեմբուրգ
8. Իռլանդիա
9. Դանիա
10. Ճունաստան
11. Պորտուգալիա
12. Իսպանիա
13. Ավստրիա
14. Շվեյցարիա
15. Ֆինլանդիա
16. Հավասերեցված է Շվեյցարիան:

Ինքնաստուգման հարցեր

1. Որո՞նք են բանկի գնահատման իիմնական չափանիշները:
2. Ինչպես ս կարելի է դասակարգել բանկի հաշվեկշռային տվյալները՝ բանկի ակտիվներն ու սումնասիրելու նպատակով:
3. Ինչպես ս կարելի է դասակարգել ակտիվներն ըստ ռիսկերի կշիռների՝ համաձայն գործող կարգի:
4. Որո՞նք են համարվուն բարձր իրացվելի ակտիվներ՝ համաձայն գործող կարգի:
5. Ո՞րն է ակտիվի սահմանումը՝ համաձայն «Հաշվապահական հաշվառման մասին» ՀՀ օրենքի:
6. Որո՞նք են ակտիվների գնահատման իիմունքները:
7. Որո՞նք են հաշվապահական հաշվառում վարելու և ֆինանսական հաշվետվություններ կազմելու սկզբունքները:
8. Որո՞նք են այն հանգանանքները, որոնք պետք է հաշվի առնել գործարք կնքելիս և գործարքի ընթացքում:
9. Ի՞նչպես ս կարելի է խմբավորել վարկերը և դեբիտորական պարտքերը հինգ դասերի:
10. Ինչպես ս կարելի է իրականացնել ակտիվների որակի դասակարգումը՝ օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ չափանիշների միջոցով:
11. Ո՞րն է չափսատող ակտիվների սահմանումը:
12. Որո՞նք են վարկերի և դեբիտորական պարտքերի դասակարգման նպատակները:
13. Որո՞նք են ընդհանուր և հատուկ պահուստները:
14. Որո՞նք են կանխիկին հավասարեցված վճարային գործիքներն՝ ըստ գործող կարգի:
15. Որո՞նք են SDR զամբյուլի մեջ նտնող արտարժութային միջոցները:
16. Որո՞նք են Եվրահամայնքի մեջ նտնող երկրները:

ԳԼՈՒԽ 6. ՎԵՐԱՀՍԿՈՂԱԿԱՆ (ՍՏՈՒԳՄԱՆ) ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐ

ԹԵՇԱՅԻ ԾԱԿԱՏՈՎԱԿՄԱՆ ԵՌԱՋՈՒՅԵԼ ԲԱՆԿԻ ԱԿԴԵՄԻԿԱՅԻՆ և պասիվային հիմնական հողմաժների ստուգման նպատակը, գործառնությունների իրականացման ընթացքում օրինականության պահպանման ստուգում, ներկայացնել առանձին ստուգումների ընթացքում առավել կարևոր և ուշադրության արժանի պահերը, որոնք թույլ կտան արդյունավետ անցկացնել դրանք:

Ունակությունների և հմտությունների մկարագիրը: Թեմայի ավարտից հետո ուսանողները կկարողանան:

- ներկայացնել բանկի կանխիկ դրամական միջոցների ստուգման կարգը
- ներկայացնել բանկի անկանխիկ դրամական միջոցների ստուգման կարգը
- բնութագրել վարկային պորտֆելի ստուգման նպատակը
- թվարկել այն հարցերը, որոնք ներառվում են վարկային գործառնությունների իրականացման ընթացքում օրինականության պահպանման ստուգման մեջ
- ներկայացնել գրավի իրավունքի վերաբերյալ ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրությամբ սահմանված հիմնական կանոնները
- թվարկել և բացատրել բանկի կողմից վարկերի տրամադրման սկզբունքները
- ներկայացնել բանկի կողմից վարկերի տրամադրման և դրանց դասակարգման ներքին կանոնակարգի բովանդակությունը
- բացատրել վարկային պորտֆելի [ոհսկի](#) դիվերսիֆիկացման աստիճանը
- խմբավորել վարկառուի ֆինանսական վիճակի գնահատման չափանիշները 4 խմբերի, ներկայացնել յուրաքանչյուր խմբի չափանիշները
- թվարկել վարկերի դասակարգման օրինակության ստուգման համար քննարկվող հարցերը և ընթացակարգը
- տալ վարկերի դասակարգումը համաձայն գործող կարգի:

6.1. Բանկի դրամական ակտիվների ստուգումը, դասակարգումը և գնահատումը

Բանկի ակտիվների կազմում համեմատաբար նվազ ռիսկային են բանկի դրամական միջոցները: Այս ակտիվների որակի ստուգման և գնահատման ժամանակ անհրաժեշտ է տարանջատել դրամական միջոցների հետևյալ խմբերը՝

- կանխիկ - անկանխիկ
- դրամով - արտարժույթով
- ըստ տեղաբաշխվածության՝ բանկում, մասնաճյուղերում, գործառնական գրասենյակներում, այլ բանկերում:

Նման տարանջատումը կիեշտացնի հետագայում բանկի դրամական միջոցների առկայությունը, դրանց որակը և ռիսկի կշիռը որոշելը:

Կանխիկ միջոցների ստուգումը

Կանխիկ միջոցների ստուգումը բանկի դրամարկային կարգապահության ու ակտիվների պահպանման ուղղված միջոցառում է, որը ստվորաբար իրականացվում է հանկարծակի: Այն իրենից ներկայացնում է բանկի դրամարկային հաշվապահական հաշվառման տվյալների և դրամարկային հանգույցում փաստացի առկա արժեքների գույքագրման տվյալների համեմատում:

Նախատեսվող գույքագրման հետ կապված աշխատանքների պլանավորման և ելակետային թվերի մասին մոտավոր պատկերացում կազմելու նպատակով մինչև կանխիկ միջոցների գույքագրում սկսելը անհրաժեշտ է ծեռք բերել հաշվապահական սինթետիկ հաշվառման տվյալներ, այսինք բանկի վերջին հաշվեկշիռը, որտեղ արտացոլված են այդ պահի դրությամբ բանկի միջոցների վերաբերյալ ամենաքարմ ամփոփ տվյալները: Յաշվեկշռային տվյալներից օգտվելով, կարելի է որոշել բանկի դրամական ակտիվների տեղաբաշխումը հետևյալ ձևով.

Այլուսակ 3. Բանկի դրամական ակտիվները

Կանխիկ դրամական միջոցներ դրամարկում	թղթադրամներ, մետաղադրամներ և արտարժույթ, որոնք պահպում են բանկում և մասնաճյուղերում
Կանխիկ դրամական միջոցներ ճանապարհին	ճանապարհին գտնվող թղթադրամներ, մետաղադրամներ և արտարժույթ
Կանխիկ դրամական միջոցներ գործառնական գրասենյակներում	բանկ գործառնական գրասենյակներում գտնվող թղթադրամներ, մետաղադրամներ և արտարժույթ
Կանխիկին հավասարեցված վճարային փաստաթուրեր	չնվիրը և այլ վճարային փաստաթուրեր
Կանխիկ դրամական միջոցներ բանկումատներում (ավտոմատ գանձման սարքեր)	բանկումատներում գտնվող կանխիկ դրամական միջոցները

Կանխիկ դրամական միջոցների տեղաբաշխվածությունը ճշտելուց հետո անհրաժեշտ է դրանք խմբավորել ըստ արժույթի տեսակների: Յաշվապահական հաշվառման փաստաթուրերի միջոցով նման տարանջատումներ հնարավոր է իրականացնել, եթե աշխատանքային խումբը ծեռքի տակ ունենա հաշվեկշռային վերը նշված դրամական ակտիվային հաշվների մնացորդների վերջանումը և արտարժության հաշվարկային փոխարժեքները:

Այս տվյալներն ունենալուց հետո գույքագրման գործընթացը հեշտացնելու նպատակով կարելի է նախապատճենացնել կանխիկ դրամական միջոցների գույքագրման այլուսակը.

Այլուսակ 4. Կանխիկ դրամական միջոցների գույքագրում

հ/հ	Արժույթի տեսակներ	Փոխար- ժեքներ	Փաստաթղթային տվյալներով		Փաստացի		Տարբերություն	
			Արժույթ անվանա- կան	Դամարժեք դրամ	Արժույթ անվանա- կան	Դամարժեք դրամ	Արժույթ անվանա- կան	Դամարժեք դրամ
	1	2	3	4	5	6 = (2x3)	7 = (5-3)	8 = (6-4)
1	AMD	*						
2	EUR							
3	USD							
Ընդամենը		*	*		*		*	

Հաշվապահական հաշվառման փաստաթղթերի միջոցով անհրաժեշտ է նաև ուսումնասիրել և տարածատել ծանուցման կարգի հաշիվներում հաշվառվող բանկի դրամարկղային հանգույցում պահպանվող միջոցները, որն իրականացվում է ծանուցման կարգի հաշիվների մնացորդների վերծանման միջոցով: Այդ հաշիվներում կարող են հաշվառվել հետևյալ միջոցները:

Սուացված գրավ

Պետական արժեքերեր

Այլ արժեքերեր

Ուկու ստանդարտացված ծովակտորներ

Թանկարժեք զարդեր, ուկու ջարդոն և քանկարժեք քարեր

Անշարժ գույք և այլ հիմնական միջոցներ

Այլ գրավ

Սուացված երաշխավորություններ

Վարկային երաշխավորություններ

Այլ երաշխավորություններ

Հավատարմագրային պայմանագրի համաձայն կառավարվող ակտիվներ

Ի պահ ընդունված արժեքներ

Պետական արժեքերեր

Այլ արժեքերեր

Թանկարժեք մետաղներ

Այլ արժեքավոր իրեր

Վերը նշված արժեքների վերաբերյալ փաստաթղթային տվյալները հավաքելուց հետո կարելի է սկսել աշխատանքները դրամարկղային հանգույցում:

Գույքագրումը ցանկալի է սկսել այնպիսի պահի, եթե դրամարկղային հանգույցը թիւ ծանրաբեռնված է և հաճախատորդների հոսքը կամ չկամ շատ սակավ է:

Կամիսիկ միջոցների ստուգումը գույքագրումն իրականացվում է գանձապահի և բանկի դրամարկղային արժեքների պատասխանատու անձանց ներկայությամբ: Մինչև արժեքների գույքագրում սկսելը, գանձապահը ստորագրում է հայտարարագրի՝ դրամարկղում առկա միջոցների և այլ արժեքների առկայության նաև, մեկնաբառնելով հնարավոր անհամապատասխանությունները: Շատ կարևոր է այն հանգամանքը, որ գանձապահի առավել ևս դրամարկղային հանգույցի որևէ այլ աշխատակցի անձնական միջոցները չպահպեն այդ տարածքում:

Բանկի (նաև մասնաճյուղերի և գործառնական գրասենյակների) կամիսիկ դրամական միջոցները պահպանվում են դրամարկղային հանգույցում, որի կազմում սովորաբար նտնում են.

▪ ընթացիկ գործառնությունների դրամարկղը

▪ վերահաշվարկի դրամարկղը

▪ դրամապահողը:

Դրամարկղային միջոցների գույքագրումը ցանկալի է սկսել ընթացիկ դրամարկղային հանգույցից, որը ստուգողներին հնարավորություն կտա, առանց բանկի ընթացիկ գործունեությանը էական վնաս պատճառելու, առավել արագ և արդյունավետ իրականացնել իրենց առջև դրված խնդիրը:

Ստուգումը անհրաժեշտ է սկսել, պահանջելով օրվա ընթացքում բանկի դրամարկղի մուտքագրված և ելքագրված արժեքների վերաբերյալ հաշվապահական փաստաթղթերը՝ դրամական չեկեր, կամիսիկի ու արտահաշվեկշռային մուտքի և ելքի անդորրագրեր: Հաշվապահական հաշվառման վերը նշված փաստաթղթերի տվյալներով անհրաժեշտ է հաշվարկել բանկի կամիսիկ դրամական միջոցների և դրամարկղային հանգույցում պահպան այլ արժեքների մնացորդը: Այս աշխատանքները արագ և որակյալ կազմակերպելու համար զանկալի է կազմել այդուսակ:

Արժեքների անվանումը	Հաշվեկշռային և ետհաշվեկշռային մնացորդներ	Մուտքեր	Ելքեր	Ընթացիկ մնացորդ
1	2	3	4	5 = (2+3-4)

Սովորաբար ընթացիկ դրամարկղային հանգույցում պահպող գումարները առանձնապես խոշոր չեն և ստուգումը կարելի է իրականացնել համատրած, այսինքն հաշվել յուրաքանչյուր թղթադրամ, մետաղադրամ կամ այլ արժեք:

Ընթացիկ դրամարկղային հանգույցում առկա միջոցների գույքագրումից և տվյալների ամփոփումից հետո անհրաժեշտ է գույքագրել վերահսկվարկի դրամարկղը, այսուղի կարող են գտնվել ինկասացվող կամ ինկասացված գումարներ, որոնք կարող են լինել չփաթեթավորված, փաթեթավորված կամ ինկասացիոն պարկերում կլոպած: Այս տարրածում գումարները կարող են լինել բավական խոշոր և դրանց ստուգումը կարելի է իրականացնել ընտրանքային այսինքն ելակետային վերցնել կապոցների վրա գրված և հսկչի կողմից վավերացված գումարի չափը կամ ինկասացիոն պարկերի ռեեստրում գրանցված գումարները:

Վերահսկվարկի դրամարկղի գույքագրումից և տվյալների ամփոփումից հետո անհրաժեշտ է գույքագրել բանկի դրամապահողը: Այստեղ նույնպես գումարները կարող են լինել բավական խոշոր և դրանց ստուգումը կարելի է իրականացնել ընտրանքային հնչան նկարագրեցները վերը:

Դրամարկղային հանգույցում գույքագրման և հաշվապահական հաշվառման տվյալների հաեմատման արդյունքում տարբերություն հայտնաբերելու դեպքում կարելի է կրկնել գույքագրումը, ընդ որում իրականացնելով համատրած հաշվելով յուրաքանչյուր թղթադրամ կամ մետաղադրամ:

Դրամարկղային հանգույցում հրականացվող ստուգումները աշխատանքային խճից պահանջում են լուրջ ուշադրություն և զգնություն, հաշվի առնելով աշխատանքների ծավալը և այն կրկնելու դեպքում աշխատանքի արդյունավետությունը:

Ստուգողների կողմից վերջնական տվյալների ամփոփումը խիստ ցանկալի է իրականացնել տեղում՝ անմիջապես դրամական հանգույցում: Ստուգման արդյունքները ամփոփում են «Դրամարկղի գույքագրման ակտի» տեսքով, որում նշվում են.

- գույքագրման նաև ակտիցների անունները, գույքագրման ամսաթիվը և ժամը
- գույքագրման ներքոյն՝ ընտրանքային կամ համատրած
- դրամական միջոցների նացորդները հաշվապահական հաշվառման տվյալների համաձայն՝ ըստ արժույթի տեսակների
- փաստացի առկա դրամական միջոցների մնացորդները (անհրաժեշտության դեպքում կարող են նշվել նաև ըստ դրամանշերի միավորների կամ համարների)
- փաստացի առկա այլ արժեքները՝ քանակական կամ գումարային տեսքով, կախված այն բանից, թե ինչպես է վարվում հաշվառումը
- նեկանարանություններ դրամարկղային հանգույցում գույքագրման և հաշվապահական հաշվառման տվյալների համեմատման արդյունքների վերաբերյալ
- գույքագրման ընթացքում հայտնաբերված խախտումները կամ թերությունները
- գույքագրման նաև ակտիցների անունները և նրանց ստորագրությունները:

«Դրամարկղի գույքագրման ակտին» կցվում է դրամարկղում առկա միջոցների և այլ արժեքների առկայության նաև գանձապահի հայտարարագիրը կամ ակտում արձանագրված խախտումների և թերությունների վերաբերյալ մեկնարանությունները:

Անկանխիկ միջոցների ստուգումը

Անկանխիկ միջոցների ստուգման նպատակը թղթակցային հարաբերությունների կարգապահությանն ու ակտիվների պահպանմանն ուղղված միջոցառում է, որը ստվորաբար իրականացվում է թղթակից բանկերից պարբերաբար տեղաբաշխված դրամական միջոցների վերաբերյալ հաշվելու քաղաքացիներ ստանալու կամ ընտրանքային կարգով որևէ օրվա դրությամբ թղթակից բանկի կողմից ուղարկված հաստատման հետ բանկի հաշվելության տվյալների համեմատման միջոցով: Մեկնույն ժամանակ անհրաժեշտ է որոշակի ժամանակաշրջանի համար ուսումնասիրել այդ հաշվելու հաշվիցների շարժի ինտենսիվությունը և թղթակից բանկի կողմից հանձնարարականների կատարման ժամկետների պահպանումը:

Հաշվեկշռում արտացոլված թղթակցային հաշվելու մնացորդի ծշտության մեջ համոզվելու համար պետք է ուսումնասիրել ինչպես դեբետային, այնպես էլ կրեդիտային մնացորդները (բանկը կարող է որևէ բանկի հետ ունենալ փոխադարձ թղթակցային հարաբերություն):

Վերոհիշյալ խնդիրների իրագործման համար անհրաժեշտ է՝

- ուսումնասիրել թղթակցային հարաբերությունների վերաբերյալ պայմանագրային փաթեթը
- համեմատել ուղարկվող վճարման հանձնարարականների և դրանց վերաբերյալ ստացվող հավաստագրերի ժամկետները
- պարբերաբար ստուգել թղթակից բանկի հետ կնքված պայմանագրով նախատեսված վերջինիս կողմից տոկոսների կամ կոմիսիոն գանձումների ծշտությունը:

Յարկ է հատուկ ուշադրություն դարձնել տարանցիկ հաշվելուն:

- գումարների անհամապատասխանությանը, որի դեպքում ուսումնասիրվում են սկզբնական բոլոր փաստարբերը, իսկ հարկ եղած դեպքում հաղորդվում կատարել թղթակցող բանկին
- հաշվապահական ծևակերպումներին
- չփոփոխվող մնացորդին, որը կարող է տարածայնությունների արդյունք լինել
- կասկածելի դեբետային մնացորդներին:

Յամածայն գործող նորմատիվային ակտերի՝ կանոնակարգ 2-ի, Յայաստանի համբաւետության տարածքում գործող բանկերի ընդհանուր կապիտալի համարժեքության և բանկերի իրացվելիության գնահատման նպատակով դրամական միջոցները անհրաժեշտ է դասակարգել նաև ըստ ռիսկի կշռի և ըստ իրացվելիության:

6.2. Վարկային պորտֆելի ստուգումը և գնահատումը

Վարկային պորտֆելի վերստուգման նպատակն է որոշել բանկի կողմից իրականացվող վարկային քաղաքականության համապատասխանությունը գործող իրավական նորմերին և բանկի ընտրած քաղաքականությանը, ներառում է հետևյալ հիմնական հարցերը՝

Օրինականության պահպանման ստուգումը

Վարկային գործառությունների իրականացման ընթացքում օրինականության պահպանման ստուգումը՝ բանկի կողմից իրականացվող վարկային քաղաքականության համապատասխանությունը գործող իրավական նորմերին և բանկի ընտրած քաղաքականությանը, ներառում է հետևյալ հիմնական հարցերը՝

- չկան արդյոք հակասություններ բանկի կողմից վարկերի տրամադրման կարգի և գործող օրենսդրությանը բանկի կողմից պարկերի տրամադրման կարգի և գործող օրենսդրությանը բանկի կողմից վարկերի տրամադրման կարգը արդիական և միաժամանակ համահունչ բանկի ռազմավարական ծրագրին:

Վարկային գործարքը: Բանկերի այլ գործարքները

Վարկը գործարք է, որի դեպքում վարկատուն պարտավորվում է պայմանագրով նախատեսված չափերով և պայմաններով դրամական միջոցներ (վարկը) տրամադրել փոխառուին, իսկ փոխառուն պարտավորվում է վերադարձնել ստացված գումարը և տոկոսներ վճարել դրանից:

Վարկային գործարքը ընթացքում ծևակվորվող հարաբերությունները կարգավորվում են վարկային պայմանագրով և ավել է բիւեն վարկային պայմանագրի եւթյունից: Վարկային պայմանագրով կնքվում է գրավոր և օրենսդրության համաձայն գրավոր ձևը չպահպանելը հանգեցնում է վարկային պայմանագրի անվավերության նման պայմանագրին առոչին է:

Հայաստանի Հանրապետության տարածքում գործող բանկերը կարող են տրամադրել առևտորային սպառողական վարկեր, այդ բվում՝ տալ բանկային փոխառություններ, հիփոթեքային վարկեր, իրականացնել պարտքի կամ առևտորային գործարքների ֆինանսավորում, ֆակտորինգ, տրամադրել բանկային երաշիվքներ և ակրեդիտիվներ (վարկային նամակներ):

Բանկերը կարող են կնքել քաղաքացիականական ցանկացած գործարք, որն անհրաժեշտ կամ նպատակահարմար է իրենց օրենքով բույատրված գործունեությունն իրականացնելու համար:

Բանկերը չեն կարող իրականացնել արտադրական, առևտորային և պահովվագրական գործունեություն: Բանկերին արգելվում է հաճախորդի հետ վարկային կամ այլ գործարք կնքելս տվյալ հաճախորդին պարտադրել, որ վերջինս բանկային այլ ծառայությունների վերաբերյալ գործարք կնքի տվյալ բանկի հետ:

Բանկերին արգելվում է այնպիսի գործարքներ կնքել, որոնք ուղղված են կամ հանգեցնում են բանկերի ազատ տնտեսական նրացության սահմանափակմանը կամ, որոնց հետևանքով բանկը, նրա հետ փոխակցված և համագործակցող անձինք Հայաստանի Հանրապետության բանկային շուկայում ծեռք են բերում գերիշխող դիրք, որը նրանց հնարավորություն է տալիս կանխորոշելու ֆինանսական գործունեության և գործառնությունների կամ դրանցից թեկուզ մեջի շուկայական սակագներն ու պայմանները: Սույն սահմանափակումը չի տարածվում բանկի վրա, եթե տվյալ բանկը հնարավորություն ունի կանխորոշելու վերոհիշյալ գործունեության կամ գործառնությունների որոշակի տեսակի շուկայական սակագները զուտ այն պատճառով, որ տվյալ գործունեություններ կամ գործառնությունների իրականացնում է միայն տվյալ բանկը:

Բանկը պարտավոր է հաճախորդների պահանջով ներկայացնել իրապարակման ենթակա տեղեկությունները, բացառությամբ օրենքով սահմանված դեպքերի:

Այսպիսի հանգանանքների առկայությամբ, որոնք ակնհայտ վկայում են, որ վարկառուին տրամադրված գումարը ժամկետին չի վերադարձվի, վարկատուն իրավունք ունի լրիվ կամ մասնակի հրաժարվել վարկային պայմանագրով նախատեսված վարկը վարկառուին տրամադրելուց: Վարկառուի կողմից վարկային պայմանագրով նախատեսված վարկի նպատակային օգտագործման պարտականությունը խախտելու դեպքում վարկատուն իրավունք ունի հրաժարվել վարկառուին վարկավորելուց: Վարկառուն իրավունք ունի լրիվ կամ մասնակի հրաժարվել վարկն ստանալուց, այդ մասին մինչև պայմանագրով սահմանված վարկ տրամադրելու ժամկետը ծանուցելով վարկատուին:

Գրավի իրավունքը

Գրավի իրավունքը կամ գրավը գրավատուի գույքի նկատմամբ գրավառուի գույքային իրավունքն է, որը միաժամանակ միջոց է գրավառուի հանդեպ պարտապահմի ունեցած դրամական կամ այլ պարտավորության կատարման ապահովածությունը:

Այն լրացրցիչ (ակցեսոր) պարտավորություն է գրավառուի (պարտատիրոջ) հանդեպ գրավառուի (պարտապահմի) հիմնական պարտավորության կատարման ապահոված համար: Գրավով ապահոված պարտավորության պարտատերը (գրավառուն) պարտապահմի կողմից այդ պարտավորությունը չկատարելու դեպքում գույքի տիրոջ (գրավառուի) մյուս պարտատերերի հանդեպ գրավ գույքի արժեքից բավարարում ստանալու նախապատվության իրավունք ունի:

Գրավառուն իրավունք ունի բավարարում ստանալ գրավ գույքի կորստի կամ վնասվածքների ապահովագրական հատուցումից, անկախ այն բանից, թե այն ուն օգտին է ապահովագրված, եթե նման կորուստը կամ վնասվածքը չեն ծագել այնպիսի պատճառներից, որոնց համար պատասխանատու է գրավառուն:

Գրավը ծագում է պայմանագրի ուժով: Գրավը ծագում է նաև օրենքի հիման վրա՝ դրանում նշված հանգամանքների երևան գալով:

Գույքի գրավատու կարող է լինել միայն դրա սեփականատերը, ընդ որում գրավատու կարող է լինել ինչպես պարտապանը, այնպես էլ երրորդ անձը:

Գրավառուն այն անձն է, ով օրենքով կամ պայմանագրով սահմանված հիմքերով՝ գրավատուի գույքի նկատմամբ ունի գույքային իրավունք (գրավի իրավունք)՝ ի ապահովում իր հանդեպ պարտապանի դրանմական կամ այլ պարտավորության կատարման:

Գրավի առարկա կարող է լինել ցանկացած գույք, այդ թվում՝ գույքային իրավունք (պահանջ), բացառությամբ շրջանառությունից հանված գույքի, պարտատիրոջ անձի հետ անխցելիորեն կապված պահանջների՝ ներառյալ ալիմենտի, կյանքին կամ առողջությանը պատճառված վնասի հատուցման պահանջների, և այն իրավունքների, որոնց գիծելն այլ անձի արգելված է օրենքով:

Գրավի առարկա չեն կարող հանդիսանալ.

- Այն գույքի գրավը, որը չի կարող բաժանվել առանց դրա նշանակության փոփոխման (անբաժանելի գույք), չի կարող գրավ դրվել մաս առ մաս:

- Առանց գույքի սեփականատիրոջ համաձայնության՝ վարձակալության իրավունքի գրավը չի թույլատրվում:

- Գույքի առանձին տեսակների գրավը, մասնավորապես քաղաքացիներին պատկանող այն գույքի, որի վրա բռնագանձնում տարածել չի թույլատրվում, կարող է արգելվել կամ սահմանափակվել օրենքով:

Ընդհանուր համատեղ սեփականության ներքո գտնվող գույքը կարող է գրավ դրվել միայն բոլոր սեփականատերերի գրավոր համաձայնությամբ: Ընդհանուր բաժնային սեփականության մասնակիցը կարող է ընդհանուր գույքի նկատմամբ իրավունքում իր բաժնը գրավ դնել առանց մյուս սեփականատերերի համաձայնության:

Գրավն ապահովում է գրավառուի պահանջն այն ծավալով, որն այն ունի փաստացի բավարարման պահին, այդ պահանջը մասնավորապես ներառում է տոկոսները, տուժանքը, կատարման ժամկետի կետանցով պատճառված վնասների, ինչպես նաև գրավ դրված գույքը պահելու և պահպանելու համար՝ գրավառուի կատարած և բռնագանձնելու հետ կապված ծախսների հատուցում:

Գրավի պայմանագիրը պետք է կնքի գրավոր, որտեղ պարտադիր է նշել կողմերի անունները (անվանումները) և բնակության վայրերը (գտնվելու վայրերը), գրավի առարկան, գրավով ապահովված պարտավորության ելույթունը, չափն ու կատարման ժամկետը: Օրենքով նախատեսված դեպքերում գրավի պայմանագիրը ներակա և նոտարական վավերացման, իսկ գրավի իրավունքը՝ պետական գրանցման: Այս պահանջները չպահպանելը հանգեցնում է գրավի պայմանագրի անվավերության նման պայմանագիրն առոչինչ է:

Գրավ դրված գույքը կարող է դառնալ այլ գրավի առարկա՝ հաջորդող գրավ, այն թույլատրվում է, եթե այն արգելված չէ դրան նախորդած գրավի պայմանագրերով: Հաջորդող գրավի դեպքում նոր գրավառուի պահանջները բավարարվում են գրավի առարկայի արժեքից նախորդ գրավառուի պահանջները բավարարելուց հետո: Գրավառուն կամ գրավառուն, կախված այն բանից, թե նրանցից ում մոտ է գտնվում գրավ դրված գույքը, պարտավոր է:

1. գրավ դրված գույքը լրիվ արժեքով ապահովագրել կրոստյան և վնասվածքի ռիսկերից, իսկ եթե դրա լրիվ արժեքը գերազանցում է գրավով ապահովված պահանջի չափը՝ դրանցից ոչ պակաս գումարով

2. անհրաժեշտ միջոցներ՝ ծեռարկել գրավ դրված գույքը պահպանելու՝ ներառյալ այն երրորդ անձանց ուղղագործություններից և պահանջներից պաշտպանելու համար

3. մյուս կղղմին անհապաղ տեղեկացնել գրավ դրված գույքի կրոստյան կամ վնասվածքի սպառնալիքի ծագման մասին:

Գրավառուն և գրավառուն իրավունք ունեն փաստաթղթերով ու փաստացի ստուգել մյուս կողմի մոտ գտնվող գրավ դրված գույքի առկայությունը, քանակը, վիճակը և պահպանման պայմանները:

Գրավառու իրավունք ունի

- օգտվել գրավի առարկայից դրա նշանակությանը համապատասխան, այդ թվում՝ դրանից ստանալ պտուղներ և եկամուտներ, եթե այլ բան նախատեսված չէ պայմանագրով

- օտարել գրավի առարկան, այն հանձնել վարձակալության կամ անհատույց օգտագործման կամ տնօրինել այլ կերպ, միայն գրավառուի համաձայնությամբ, եթե այլ բան նախատեսված չէ օրենքով կամ պայմանագրով:

Գրավ դրված գույքը կտակելու գրավառուի իրավունքը սահմանափակող համաձայնությունն առոչինչ է:

Գրավառուն իրավունք ունի օգտվել իրեն հանձնված գրավի առարկայից միայն պայմանագրով նախատեսված դեպքերում գրավառուի պահանջով հաշվետվություն ներկայացնելով դրա օգտագործման մասին: Գրավառուի վրա պայմանագրով կարող է դրվել գրավի առարկայից պտուղներ և եկամուտներ քաղելու պարտականություն հիմնական պարտավորությունը մարելու նպատակով կամ ի շահ գրավառուի:

Գրավառուն կրում է գրավ դրված գույքը պատահական ոչնչացման, կրոստի կամ պատահական վնասվածքի ռիսկը, եթե այլ բան նախատեսված չէ գրավի մասին պայմանագրով:

Եթե գրավառուն հանձնված գրավի առարկան վնասվածքի հետևանքով այնքան է փոխվել, որ չի կարող օգտագործվել իր ուղղակի նշանակությամբ, գրավառուն իրավունք ունի իրաժարվել դրանից և հաստցւմ պահանջել դրա կրոստյան համար: Պայմանագրով կարող է նախատեսվել գրավառուի պարտականությունը՝ գրավառուին հատուցել գրավի առարկայի կրոստով կամ վնասվածքով պատճառված այլ վնասներ:

Առանց դատարան դիմելու՝ գրավ դրված գույքի հաշվին գրավառուի պահանջները բավարարել թույլատրվում է գրավառուի և գրավառուի միջև կնքված ու նոտարական կարգով վավերացված համաձայնության հիման վրա: Նման համաձայնությունը դատարանով կարող է անվաել ճանաչվել այն անձի հայցով, ում իրա-

Վունքներն այդ համաձայնությամբ խախտվել են: Նման համաձայնության բացակայության դեպքում գրավ դրված գույքի արժեքից գրավառուի (պարտատիրոջ) պահանջները բավարարվում են դատարանի վճռով:

Գրավ դրված գույքն իրացվում (Վաճառվում) է միայն հրապարակային սակարգություններով՝ դրա համար բույլություն (լիցենզիա) ունեցող մասնագիտացված կազմակերպությունների կողմից՝ հրապարակային սակարգությունների մասին օրենքով սահմանված կարգով:

Գրավ դրված գույքի իրացումից ստացված գումարից՝ այդ գույքի վրա բռնագանձում տարածելու և իրացնելու համար ծախսները վճարելու համար անհրաժեշտ գումարներ պահելուց հետո բավարարվում են գրավառուի պահանջները, իսկ մնացած գումարը տրվում է գրավատուին: Եթե գրավ դրված գույքն իրացնելուց հետո բավարար չէ գրավառուի պահանջները բավարար համար, նա իրավունք ունի պակաս գումարն ստանալ պարտապահի այլ գույքից, եթե այլ բան նախատեսված չէ պայմանագրով:

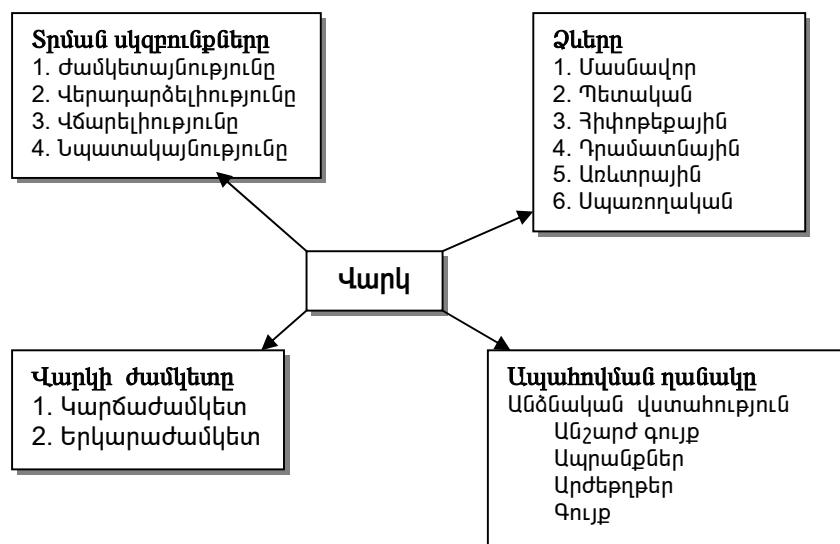
Գրավի տեսակներն են՝

1. Գրավականը՝ այն գրավը, որի առարկան անցնում է գրավառուի տիրապետմանը:
2. Իրավունքների գրավը՝ օտարման ենթակա իրավունքն է՝ ներառյալ հողամասի, շենքի, շինության, բնակելի տան (բնակարանի) նկատմամբ վարձակալության իրավունքը, տնտեսական ընկերակցության կամ ընկերության գույքում բաժնեմասի իրավունքը, պարտքի պահանջները և այլն, որոնք կարող են գրավի առարկա լինել միայն մինչև դրա գործողության ժամկետի ավարտը:
3. Դրամական միջոցների գրավը՝ գրավի առարկա դրամական միջոցները պահպան են բանկի կամ նոտարի դեպոզիտային հաշվում: Այդ գումարի վրա հաշվեգործող տոկոսները պատկանում են գրավատուին:
4. Կոշտ գրավը՝ այն գրավը է, որի առական բողնվում է գրավառուի մոտ՝ գրավառուի փականքի տակ կամ գրավի մասին վկայող նշաններով:
5. Շրջանառության մեջ գտնվող ապրանքների գրավը՝ գրավառուի մոտ բողնված ապրանքների գրավը՝ գրավառուին իրավունք վերապահելով փոխել գրավ դրվիք (ապրանքային պաշարների, հումքի, նյութերի, կիսաֆարբիկատների, պատրաստի արտադրանքի և այլն) կազմը և բնական ձևը, պայմանով, որ դրանց ընդհանուր արժեքը չնվազի գրավի մասին պայմանագրում նշվածից: Շրջանառության մեջ գտնվող գրավ դրված ապրանքների արժեքի նվազեցումը բույլատրվում է գրավով պահպանված պարտավորության կատարված մասին համաշափ, եթե այլ բան նախատեսված չէ պայմանագրով:
6. Հիփոթեքը այն գրավն է, որն անկախ նրանից այն անշարժ, թե շարժական գույք է, մնում է գրավառուի կամ երրորդ անձի տիրապետման և օգտագործման ներքո: Հիփոթեքի պայմանագրով մի կողմն գրավառուն, որը հիփոթեքով պահպանված վարկային պայմանագրով կամ այլ պարտավորությամբ (հիմնական պարտավորությամբ) պարտատերն է, այդ պարտավորությամբ գրավ դրվիք գույքի արժեքից գրավառուի մուս պարտատերի հանդեպ իր դրամական պահանջները բավարարելու նախապատվության իրավունք ունի:

Բանկի կողմից վարկերի տրամադրման սկզբունքները՝

Բանկի կողմից վարկերի տրամադրման սկզբունքներն են՝

ա) Հնարավոր վարկառուի բնութագիրը նշանակում է վերջինիս հանբավը, պատանասխատվության աստիճանը, ստանձնվելիք պարտավորությունների կատարման պատրաստականությունը և ցանկությունը: Բանկը, առաջին հերթին, պետք է պարզի թե՝ ինչպես է հնարավոր վարկառուն անցյալուն վերաբերվել իր կողմից ստանձնած պարտականությունների կատարմանը (վարկային պատմություն), եղել են, արդյո՞ք, հետաձգումներ վարկերի մարման ընթացքում: Բանկը պետք է ունենա հնարավոր վարկառուի անհատական և գործնական հատկանիշները բնութագրող տեղեկություններ, օգտելով վերջինս անձնական գործերից, այլ բանկերի և ընկերությունների հետ խորհրդակցություններից, այլ մատչելի տեղեկատվություննից:

Նկար 1. Բանկային վարկի հատկանիշները

բ) Վճարունակությունը նշանակում է վերջինիս կողմից վարկը մարելու կարողությունը, ինչը որոշվում է ֆինանսական հաշվետվությունների վերլուծության հիման վրա, նրանց ապագա փոփոխությունների մանրակրկիտ վերլուծության միջոցով։ Վերլուծության պետք է ենթարկվեն ընթացիկ դրամական հոսքերը, վարկերի մարման աղբյուրները, ֆինանսավորման այլ աղբյուրները, ինչպես նաև հնարավոր վարկառուի դեբիտորական պարտքերի դիմանիկան և ապահովային պաշարներում փոփոխությունները։ Մեծ ուշադրություն պետք է դարձվի հնարավոր վարկառուի կապիտային (կապիտալ = ակտիվներ հանած պարտավորություններ), նրա կառուցվածքին, ակտիվների և պասիվների այլ հոդվածների հետ հարաբերակցությանը։

գ) Կիրառվող տոկոսադրույթը (վարկի եկամտաբերությունը) նշանակում է տրամադրվող վարկերի տոկոսադրույթը, ինչը սահմանվում է բանկի որոշումներով, իհնակած բանկի համար վարկերի եկամտաբերության, ռիսկայնության և վարկային շուկայի առաջարկի և պահանջարկի վրա։

դ) Վարկի նպատակայնությունը նշանակում է, որ բանկը պետք է իմանա վարկի օգտագործման նպատակը և չպետք է տրամադրի վարկեր օրենսդրությամբ արգելված գործունեություն իրականացնելու համար։ Կարևոր է, որ վարկառուն օգտագործի իրեն տրամադրած գումարը վարկային պայմանագրուն նշված նպատակների համար։

ե) Տրամադրվող վարկի գումարը։ Նշանակում է, որ տրամադրվող վարկի գումարը չպետք է գերազանցի ֆինանսավորվող ծրագրի արժեքը և պետք է հիմնակած լինի հնարավոր վարկառուի առկա ֆինանսական հնարավորությունների վրա, վարկավորվող ծրագրի շրջանակներում կատարվող գործարքների հիմնավորվածության վրա։ Տրամադրվող վարկի գումարը պայմանագրված է նաև ծրագրի շրջանակներում հնարավոր վարկառուի կողմից ներդրվող սեփական գումարի չափից։

գ) Վարկի մարման պայմանները և ժամկետները նշանակում է, որ վարկի մարման պայմանները և ժամկետները պետք է սահմանվեն դրամական հոսքերի վերլուծության հիման վրա։ Մարվող գումարների չափերը և վճարման հաճախականությունը պետք է արտացոլված լինեն վարկի մարման ժամանակացույցում, ինչը կազմում է վարկային պայմանագրի անբաժանելի մասը և հաստատվում է նախքան վարկի տրամադրությունը։

է) Վարկի ապահովվածությունը նշանակում է, որ վարկերը պետք է ապահովված լինեն արագ իրացվելի գրավներով կամ երաշխիքներով։ Առաջարկված գրավի վերլուծությունը և գնահատումը կատարվում է բավարարության, որակի և իրացվելության հիման վրա, իսկ երաշխիքի՝ այն տվյալը անձի բնութագրի և ֆինանսական հնարավորությունների վերլուծության հիման վրա։

ը) Ընդհանուր տնտեսական պայմաններ նշանակում է, որ վարկերի տրամադրման ընթացքում հաշվի են առնվում հնարավոր վարկառուի տնտեսական կարգավիճակի վրա ազդող ընդհանուր տնտեսական պայմանները և միտումները գործարար մեջնորդությունը տնտեսական իրավիճակը, մրցակցության առկայությունը, հարկային քաղաքականությունը, հումքի և պարանքների գները։

Վարկերի և դրան առնչվող հաշվարկների և ձևակերպությունների օրինականության ստուգում

Բանկի կողմից վարկերի հաշվարկական ձևակերպման և հաշվառման օրինականությունը, ինչպես նաև հաշվետվություններում դրանց վերաբերյալ տվյալները ճիշտ արտացոլելը ստուգելու համար ներքին հակողությամբ աշխատակիցներին անհրաժեշտ է ձեռքի տակ ունենալ բանկի բոլոր վարկառուների ցուցակը։ Այս ստուգումը բանկական աշխատատար է և ցանկակի այն մոդելավորել։ Ներկայումս օգտագործվում է վարկային ներդրումների անփոփափիրը, որն իրենց ներկայացնում է աղյուսակ և տակի և տվյալ պահին բանկի վարկային ներդրումների վերաբերյալ մանրամասն տվյալներ, որոնք ներառում են վարկառուի բնութագրիր, վարկի տրամադրման պայմանները, ընթացիկ մարումները, վարկի դասակարգումը, գրավի տեսակը և այն բնութագրող պարամետրերը և այլ տեղեկություններ։

Անփոփափիրն անհրաժեշտ է թարմացնել յուրաքանչյուր տվյալի փոփոխության դեպքում։ Անփոփագրում ընդգրկված յուրաքանչյուր վարկառուի ստուգնած պարտավորությունների մարումից հետո բանկը պետք է առնվազն 5 տարի պահպանի (արիշիքացնի) լրացված տվյալները։

Ներքին հսկողության աշխատակիցներին առաջնահերթ անհրաժեշտ է ստուգել վերը նշված անփոփագրի տվյալները։ Այն իրականացնելու համար պետք է վերջանել բանկի հաշվեկշռային և արտահաշվեկշռային և ծանուցման հաշվեներում հաշվառվող մի շարք մնացորդներ, մասնավորապես։

հաշվեկշռային՝

- վարկային հաշիվներ
- պահուստների հաշիվներ
- վարկերից և վարկային քարտերից ստացվելիք տոկոսներ
- ծախսերով դուրս գրաված վարկերի վերականգնում:

արտահաշվեկշռային՝

- վարկային գծերի առավելագույն սահմանաչափեր
- վարկային գծերի չօգտագործված մասը
- վարկային քարտերի սահմանաչափեր:

ծանուցման հաշիվներից՝

- ստացված գրավ
- ստացված երաշխավորություններ
- դուրսգրումներ:

Դիմումների բանկի վարկային ներդրումների ամփոփագրի, ինչպես նաև բանկի հաշվեկշռային, արտահաշվեկշռային և ծանուցման հաշիվներում հաշվառվող վարկերի հետ առնչվող հաշիվների մնացորդների տվյալների վրա, ներքին հսկողության աշխատակիցները պետք է պահանջեն յուրաքանչյուր վարկառուի գծով բանկում պահպանվող վարկային փաթեթները, որոնք կարող են ներառել վարկային և գրավի պայմանագրերը, վարկի

Վերադարձն ապահովող երաշխիքներ կամ երաշխավորագրեր, գրավների գնահատման ակտեր, վարկառուի ֆինանսական վիճակի մասին հաշվետվություններ, վարկառուի վարկային պատմությունը և ընդհանրապես՝ վարկի և վարկառուի կամ երրորդ անձաց հետ կապված այլ փաստաթղթեր:

Չեզոք տակ ունենալով վերը նշված փաստաթղթերը և տվյալները ներքին հսկողության աշխատակիցները կարող են անցնել վարկերի տրման, ժամկետանց ձևակերպման, պահուստին կատարված մասնիանումների, վարկի գծով տոկոսների հաշվարկման, վարկի դիմաց ապահովածության, ինչպես նաև վարկը և տոկոսագումները հաշվեկշռից դուրս գրելու ընթացքում հաշվապահական ձևակերպումների օրինականության ստուգմանը անալիտիկ հաշվառման փաստաթղթերի միջոցով:

Բանկը պարտավոր է ունենալ վարկերի տրամադրման և դրանց դասակարգման ներքին կանոնակարգեր, որոնք հանդիսանում են ուղեցույց ընթացիկ աշխատանքները և ներքին հսկողությունը կազմակերպելու համար: Կանոնակարգերը պետք է նախատեսեն հնարավոր քոլոր քայլերի մարդանամաները, սկսած վարկ ստանալու խմբանքով բանկին ներկայացված դիմումից մինչև վարկի տրամադրումը, դասակարգումը, մարդումը կամ գիշումը, մասնավորապես՝

- վարկերի տրամադրման սկզբունքները
- տրամադրվող վարկերի տեսակները
- վարկ ստանալու նպատակով բանկ ներկայացվող տեղեկատվության մանրամասները
- փաստաթղթաշրջանառությունը
- վարկի տրամադրման կարգը
- վարկի երկարածզման պայմանները
- վարկի օգտագործման և մարդան հսկողությունը
- գրավի գնահատման, ընդունման և հրացման պայմանները և այլն:

Բանկի վարկային պորտֆելի ռիսկի դիվերսիֆիկացման աստիճանի գնահատումը

Բանկի վարկային պորտֆելի ռիսկի դիվերսիֆիկացման աստիճանը գնահատելու նպատակով անհրաժեշտ է այն ուսումնասիրել և վերլուծել ըստ հետևյալ տեսանկյունների՝

- ըստ ժամկետների
 - ըստ ոլորտների
 - ըստ հաճախորդների
 - ըստ ապահովվածության
 - որոշել մեկ փոխառուի գծով ռիսկը
 - որոշել բանկի հետ կապված անձանց գծով ռիսկը
 - գնահատել շուկայի փոփոխությունների ազդեցությունը վարկային պորտֆելի վրա:
- Ստուգման ընթացքում անյարժեշտ է պարզել, թե արդյոք բանկի կողմից վարկերի դասակարգումը համապատասխանում է սահմանված կարգին, մասնավորապես՝
- բոլո՞ր վարկերն են դասակարգված
 - ճշտել հատկացված վարկերի դասը՝ համաձայն գործող կարգի
 - բացահայտել դասակարգված վարկերի գծով պահուստավորմանն ուղղված միջոցների համապատասխանությունը գործող սահմանաշափերին
 - վարկերի, տոկոսագումարների և տույժերի գծով պարտավորությունները հաշվեկշռից դուրս գրելուց հետո հաշվառվում են արդյո՞ք «Ծանուցում» բաժնում՝ մինչև պահանջի իրավունքի դադարումը
 - ուսումնասիրել բանկի կողմից տրամադրված վարկերի կառուցվածքն ըստ տնտեսության առանձին ճյուղերի և յուրաքանչյուր ճյուղում դրանց օգտագործման առանձնահատկությունները:

Բանկի վարկային պորտֆելի դիվերսիֆիկացման աստիճանը ըստ ժամկետների որոշելու նպատակով անհրաժեշտ է հավաքել բանկի կողմից տրամադրված յուրաքանչյուր վարկի վերաբերյալ տվյալները, մասնավորապես՝ երր, ում, ինչ գումարով, վարկի և տոկոսագումարների ինչ մարման ժամկետով՝ են տրամադրվել վարկերը: Արդյունքում կարելի է հաշվարկել տարբեր ժամկետներում բանկի սպասվելիք գումարները:

Ժամկետային առումով անհրաժեշտ է նաև ուսումնասիրել վարկային պորտֆելի ընդհանուր որակը՝ ժամկետանց, և երկարածզման վարկերի տեսակարար կշիռը ընդհանուր վարկային ներդրումների մեջ, ինչը կօգնի որոշել դրա ազդեցությունը բանկի ժինանսական վիճակի վրա:

Բանկի վարկային պորտֆելի վերլուծությունը ըստ ոլորտների իրականացնելու նպատակով անհրաժեշտ է հավաքել բանկի կողմից տրամադրված յուրաքանչյուր վարկի վերաբերյալ նույն տվյալները՝ առանձնացնելով վարկառուների համապատակած կառավագանքակերպչական տեսակաները և վարկի օգտագործման նպատակը: Արդյունքում կարելի է գնահատել բանկի ռիսկի կենտրոնացման աստիճանը՝ սահմանելով բանկի միջոցների վերադարձելիության կախվածությունը տնտեսության այս կամ այն ճյուղից:

Բանկի վարկային պորտֆելի վերլուծությունն ըստ հաճախորդների իրականացնելու նպատակով անհրաժեշտ է հավաքել բանկի կողմից տրամադրված յուրաքանչյուր վարկի վերաբերյալ նույն տվյալները՝ առանձնացնելով վարկառուների համապատակած կառավագանքակերպչական տեսակաները և վարկի օգտագործման նպատակը: Արդյունքում կարելի է գնահատել բանկի կողմից տեղաբաշխած միջոցների նկատմամբ հսկողության աստիճանը, մասնավորապես, տարանջատելով ֆիզիկական անձագ, սպառողական նպատակով տրված վարկերի և իրավաբանական անձագ արտադրություն կազմակերպելու նպատակով տրված վարկերի ծավալները:

Բանկի վարկային պորտֆելի վերլուծությունն ըստ ապահովվածության իրականացնելու նպատակով անհրաժեշտ է հավաքել բանկի կողմից տրամադրված յուրաքանչյուր վարկի դիմաց գրավադրված արժեքների պայմանագրային տվյալները, մասնավորապես գրավի առարկան, գնահատման արժեքը որքանով է ծածկում

Վարկի գումարը և շուկայում դրա իրացվելիության աստիճանը: Արդյունքում կարելի է գնահատել բանկի կողմից տեղաբաշխած միջոցների վերադրաժելիության այլընտրանքային հնարավորությունը:

Բանկի վարկային պորտֆելի վերլուծության ընթացքում վերը թվարկված տվյալները հավաքելու դեպքում կարելի է հեշտությամբ որոշել բանկի մեկ փոխառուի գծով ռիսկը: Այն իրենից օքրկայացնում է բանկի կողմից մեկ փոխառուին և նրա հետ փոխառակացված անձանց տրամադրված վարկերի, նրա պարտավորությունների գումարի և բանկի ընդհանուր կապիտալի հարաբերակցությունը: Այս վերլուծության համար անհրաժեշտ է հայտնաբերել փոխառուների միջև փոխառակացվածությունը:

Բանկի վարկային պորտֆելի վերլուծության ընթացքում բանկի հետ կապված անձանց ռիսկը վերը թվարկված տվյալները հավաքելու դեպքում կարելի է որոշել բանկի հետ կապված անձին տրամադրված վարկերի, այլ փոխառությունների, նրա պարտավորությունների դիմաց տրամադրված երաշխիքների և երաշխավորությունների գումարի և բանկի ընդհանուր կապիտալի հարաբերակցության միջոցով: Այս վերլուծության համար անհրաժեշտ է ճշտել բանկի հետ կապված վարկառուների ցանկը:

Բանկերի հետ կապված անձանց հետ կնքվող այլ գործարքները չեն կարող վերջիններիս համար առավել բարենպաստ պայմաններ նախատեսել, քան այլ անձանց հետ կնքված նույնանձան գործարքները: Բանկի հետ կապված անձանց հետ կնքված վերջիններիս համար առավել բարենպաստ պայմաններ նախատեսող գործարքները անվավեր են:

Բանկի վարկային պորտֆելի վրա շուկայական փոփոխությունների հնարավոր ազդեցությունը գնահատելու նպատակով, անհրաժեշտ է ուսումնասիրել բանկի տեղաբաշխած վարկերին ըստ ժամկետայնության, ինչպես նաև ֆինանսական շուկայում վարկային ռեսուրսների տոկոսադրույթների փոփոխությունների հնարավորությունը: Արդյունքում կարելի է գնահատել բանկի հնարավորությունը շուկայում տեղի ունեցող փոփոխություններին համարժեք արձագանքելու առումով:

Վարկառության ֆինանսական վիճակի գնահատումը

Վարկային պորտֆելի ստուգման ընթացքում չափազանց կարևոր է առավելագույն ճշտությամբ գնահատել վարկառուների ֆինանսական վիճակը: Արդյունքում՝ կարելի է վարկային ներդրումների ճշշտ դասակարգման միջոցով հաշվարկել բանկի հնարավոր կորուստները: Այս խնդիրն իրագործելու նպատակով անհրաժեշտ է ուսումնասիրել յուրաքանչյուր վարկառուի ֆինանսական վիճակը, ընդ որում՝ տևական ժամանակահատվածի համար:

Վարկառուի ֆինանսական վիճակի գնահատման չափանիշները՝ ըստ կարևորության և նշանակության դասվում են 4 խմբի.

1 խմբում այն չափանիշներն են, որոնք վկայում են վարկառուի անհրավորության (ֆիզիկական անձանց առումով՝ անգործունակության), անվճարութակության, կամ հնարավոր անվճարութակության առաջացման մասին, դրանք են հետևյալ 6 չափանիշները.

ա) անհրավորական են՝ այսինքն պետական լիազորված մարմինների կողմից ճանաչված չեն իրավաբանական անձի կարգավիճակը ունեցող կամ չունեցող անձի կողմից իրավունքներ ունենալու կամ պարտավորություններ կրելու ունակությունը (չունի պետական գումարում) կամ դատարանի կողմից ֆիզիկական անձը ճանաչվել է անգործունակ

բ) դատարանի կողմից ճանաչվել են անվճարութակ կամ սնանկ

գ) մեկ կամ մի քանի պարտատերերի կողմից հարուցվել է հայց՝ վարկառուին անվճարութակ ճանաչելու կամ պարտքի մարման նպատակով վերջինիս գույքի նկատմամբ դատարանի վճռով բռնագանձում տարածելու վերաբերյալ

դ) կորցրել են իրենց կապիտալի գգալի մասը՝ գործունեության ընթացքում կամ պատասխանատվության կիրառման հետևանանքով կրած վնասի արդյունքում

ե) պարտավորությունների հանրագումարը գգալիրեն գերազանցում է կապիտալի չափերը

զ) ունեն նշանակալի մասնակցություն այնպիսի անձաց կապիտալում (կամ հանդիսանում են փոխապակացված անձ վերջիններիս հետ), որոնք դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած որոշմամբ ճանաչվել են սնանկ կամ անվճարութակ:

Բացի վերը նշված չափանիշներից, վարկառուի անվճարութակության փաստը կարող են վկայել նաև բանկի կողմից վարկառուի ֆինանսական վիճակի վերաբերյալ որևէ տեղեկության բացակայությունը կամ անբավարար տեղեկությունները:

Ո խմբում այն չափանիշներն են, որոնցով կարող են գնահատվել վարկառուի ֆինանսական կայունության մակարդակը, դրանք են հետևյալ 6 չափանիշները.

ա) Ֆինանսական անկախության աստիճանը՝ վարկառուի սեփական կապիտալի հարաբերակցությունը հաշվեկշռի հանրագումարին

բ) Ֆինանսական լարվածության մակարդակը՝ բոլոր փոխառու միջոցների հարաբերակցությունը սեփական կապիտալին

գ) Ֆինանսավորման մակարդակը՝ սեփական կապիտալի հարաբերակցությունը բոլոր փոխառու միջոցների հանրագումարին

դ) Պարտքի մակարդակը՝ բոլոր պարտավորությունների հանրագումարի հարաբերակցությունը հաշվեկշռի հանրագումարին

ե) Ֆինանսական կայունության մակարդակը՝ սեփական կապիտալի և երկարաժամկետ փոխառու միջոցների գումարի հարաբերակցությունը սեփական կապիտալին

զ) Ֆինանսական մանկարայնության մակարդակը՝ շրջանառու կապիտալի (շրջանառու ակտիվների գումարի և կարճաժամկետ պարտավորությունների տարբերությունը) հարաբերակցությունը սեփական կապիտալին:

III խմբում այն չափանիշներն են, որոնցով կարելի է գնահատել վարկառուի վճարունակության և իրացվելիության նակարդակը, դրանք են հետևյալ 4 չափանիշները.

ա) ընթացիկ իրացվելիության մակարդակը՝ բարձր և արագ իրացվելի ակտիվների գումարի հարաբերակցությունը կրեդիտորական պարտքերի և կարճաժամկետ պարտավորությունների գումարին

բ) հեռանկարային իրացվելիության մակարդակը՝ դանաղա և դժվար իրացվելի ակտիվների գումարի հարաբերակցությունը երկարաժամկետ պարտքերի և կապիտալի գումարին

գ) կարճաժամկետ պարտքի ծածկման մակարդակը՝ շրջանառու ակտիվների հարաբերակցությունը կարճաժամկետ պարտավորությունների գումարին

դ) վարկառուի դրամական միջոցների շարժը (Անրիոսքի և արտահոսքի տարբերությունը):

IV խմբում այլ չափանիշներ են, որոնք վկայում են վարկառուի հուսալիության և վարկունակության մակարդակը, դրանք են հետևյալ 6 չափանիշները.

ա) վարկառուի եկամտաբերության (շահութաբերության) ցուցանիշները՝ ըստ ակտիվների, ըստ կապիտալի, ըստ վաճառքի կամ իրացման ծավալների և ըստ ծախսերի կամ ինքնարժեքի

բ) վարկառուի արտադրատեխնիկական ներուժի, տեխնիկական հագեցվածության մակարդակը և դրա կատարելագործման հեռանկարները

գ) արտադրանքի որակական բնութագիրը, մրցունակությունը ներքին և արտաքին շուկաներուն

դ) վարկառուի դեկավարների կառավարման ունակությունները, իրավասությունները և նախաձեռնությունը, անձնակազմի որակավորման մակարդակը:

Բացի վերը նշված չափանիշներից, բանկը, անհրաժեշտության դեպքում, ելնելով վարկերի հատկացման նպատակայնությունից ու վարկառուի առանձնահատկություններից, կարող է օգտագործել այլ՝ իր կողմից սահմանված չափանիշներ ու ցուցանիշներ: Միաժամանակ բանկը կարող է վարկառուի ֆինանսական վիճակի գնահատման նպատակով կիրառել վերը բարկած բոլոր ցուցանիշները կամ դրանց մի մասը՝ սահմանելով այդ չափանիշների քանակական բնութագրերը (Կշիռները), ինչպես նաև ելնելով հատկացված վարկի չափերից, վարկային պայմանագրի ժամկետներից, վարկի և տոկոսների մարման ժամանակացույցից՝ կատարել վարկառուի ֆինանսական դրության և համապատասխան ցուցանիշների ժամանակային վերլուծություններ (անցած հաշվետու ժամանակահատվածների կրտովածքով և հեռանկարային):

Վարկերի դասակարգման օրինականության սոուլումը

Բանկի վարկային պորտֆելի որակի նախնի լիարժեք պատկերացում կազմելու համար անհրաժեշտ է պարբերաբար ստուգել արդյո՞ք բանկի կողմից վարկերի դասակարգումը համապատասխանում է սահմանված կարգին ոչ: Այդ նպատակով անհրաժեշտ է պարզել հետևյալ հիմնական հարցերը՝

1. ճշտել հատկացված վարկերի դասը
2. ճշտել դասակարգված վարկերի ոիսկի գործակիցները
3. բացահայտել դասակարգված վարկերի գծով պահուստին ուղղված միջոցների համապատասխանությունը գործող սահմանաշափերին
4. ստուգել բանկի կողմից իրականացվող վերանայումների հաճախականությունը և կարգը
5. վարկերի, տոկոսագումարների և տույժերի գծով պարտավորությունները հաշվեկշռից դուրս գրելուց հետո հաշվառվում են արդյոք «Ծանուցում» բաժնում մինչև պահանջի իրավունքի դադարումը:

Բանկի կողմից վարկերի դասակարգման օրինականությունը ստուգելու համար ներքին հսկողության աշխատակիցներին անհրաժեշտ է ուղղողդեպել վարկային պորտֆելի ստուգման արդյունքում յուրաքանչյուր վարկառուի հետ կապված հաշվապահական, իրավաբանական և վերլուծական ողջ տեղեկատվությունից, բանի որ վարկերի դասակարգումը անհիմում է բանկի գործունելության այս բնագավառի գնահատականը՝ մատնանշելով առկա ոիսկերը և հավանական կորուստերը:

Բանկն առնվազն 30 օրը մեկ անգամ (գերադասելի է հաշվետու ամսվա վերջին բանկային օրը) պետք է դասակարգի իր վարկերը՝ բանկի կողմից սահմանված ներքին կանոնակարգին համապատասխան:

Յուրաքանչյուր վարկ պետք է դասակարգվի որպես ստանդարտ, հսկող, ոչ ստանդարտ, կասկածելի կամ անհուսալի, ելնելով օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ չափանիշներից:

Բանկերի համար նաև պետք է հիմք հանդիսանա այն տեղեկատվությունը, որը նրանք ստանում են ԿԲ վարկային ռեգիստրից: Այն իր մեջ պարունակում է տեղեկատվություն բանկի վարկառուների ողջ պարտավորությունների մասին: Դրա համար բանկերը յուրաքանչյուր վարկի տրամադրման կամ վերջինիս հետ կապված որևէ փոփոխության դեպքում ԿԲ է ուղարկում համապատասխան տեղեկատվություն:

Օրյենտիվ և սուբյեկտիվ չափանիշների դասակարգման ընթացքում տարբերությունների առկայության դեպքում բանկի համար առաջնային է առավել խիստ չափանիշը:

Օրյենտիվ չափանիշները հիմնված են բանկի դատողությունների և մասմագիտական կարծիքի վրա:

Սուբյեկտիվ չափանիշները հիմնված են բանկի դատողությունների և մասմագիտական կարծիքի վրա, որոնք պետք է հանարժեք լինեն սահմանված ստանդարտ, հսկող, ոչ ստանդարտ, կասկածելի և անհուսալի ակտիվների սահմանումների հետ:

Ներքին հսկողության աշխատակիցներին անհրաժեշտ է տարանջատել աշխատող և չաշխատող վարկերը:

Չաշխատող են այն վարկերը, որոնք եկամուտ չեն ստեղծում և որոնց

ա) հիմնական գումարի (կամ դրա մի մասի) մարումը կամ տոկոսների վճարումն ուշացել է սահմանված ժամկետից

կամ

բ) տոկոսային վճարները կապիտալացվել են (գումարվել են չմարված վարկի գումարին), կամ վճարման պայմանները վերանայվել (վերաֆինանսավորվել), կամ էլ փոխանցվել են նոր վարկի գումարին:

Տոկոսների դադարեցնան համար չաշխատող վարկի գումարը հաշվարկելիս հիմք է ընդունվում պարտքի հիմնական գումարի գծով վարկառության չմարված պարտավորության գումարը, այլ ոչ թե վերջինիս ժամկետան նաև:

Ստանդարտ վարկերի պորտֆելն իրենից ներկայացնում է համախառն և դասակարգված ակտիվների տարբերությունը: Ստանդարտը են դասակարգվում այն վարկերը, որոնք սպասարկվում են պայմանագրի համաձայն և խմբահարույց չեն: Որպես կանոն, ստանդարտ վարկերն ունեն բավարար ապահովածություն ինչպես հիմնական գումարի, այնպես էլ տոկոսային պարտքի գծով: Ստանդարտ վարկերի գծով ձևավորվում է միայն ընդհանուր պահուստ՝ ստանդարտ վարկի գումարի 1 - 2%-ի չափով:

Նվազող վարկերի են այն վարկերը, որոնք աճբողջությամբ համապատասխանում են ստանդարտ վարկերի սահմանանը, սակայն նրանց հիմնական գումարի, կամ, տոկոսների մարումը ուշացել է մինչև 90 օր:

Ոչ ստանդարտ են այն վարկերը, որոնց գծով պայմանագրային պարտավորությունները չեն կատարվում՝ կապված վարկառության ֆինանսական վիճակից կամ նրա պարտքը մարելու ունակությունից: Ոչ ստանդարտ վարկերի մեջ ներառվում են՝

ա) ժամկետային վարկերը, որոնց մարումը ժամկետին հնարավոր չէ վարկառության դրամական միջոցների անբավարար հոսքի պատճառով

բ) սեփական կապիտալի և ներգրավված միջոցների միջև հարաբերակցության՝ անբավարար աստիճան ունեցող վարկառության վարկերը

գ) այն վարկերը, որոնք վարկառում չի կարող մարել նախնական պայմանավորվածության համաձայն, և որոնք վարկառության ոչ բարվոք վիճակի հետևանքով վերանայումների ու դրանց շուրջ տարվող բանակցությունների առարկա են: Այսինքն՝ վարկի մարման առաջնային ադբյուրները բավարար չեն, և բանկը պետք է դիմի մարման երկրորդային ադբյուրներին, որպահիք են՝ գրավի, գույքի վաճառքը, պայմանների վերանայումը (վերաֆինանսավորումը) կամ կապիտալի նոր ադբյուրների հայթայթումը և այլն: Ոչ ստանդարտ վարկերը ունեն ակնհայտ թերություններ, որոնք վտանգում են պարտքի աճբողջությամբ մարելը:

Ոչ ստանդարտ կարող են դիտվել նաև այն վարկերը, որոնց հետ կապված է սովորականից ավելի մեծ ռիսկ՝ կապված վարկառության գնացիկ ֆինանսական տեղեկատվության կամ գրավի վերաբերյալ համարժեք փաստարդերի բացակայության հետ:

Ոչ ստանդարտ վարկի համապատասխան դասակարգումը պարզելու համար պետք է հաշվի առնել նաև հետևյալ գործոնները՝

ա) վարկի սպասարկման պայմանների շարունակական վերանայումները (վերաձևակերպումները) առանց դրա գգալի մարման

բ) վարկառությունից առաջնային պայմաններում գաղտնական վիճակի հետ պարզ չեն, ինչը հիմնականում պայմանավորված է մի շարք կարևոր և հատուկ գործոններով, որոնք կարող են բարեւավել այս ակտիվի վիճակի հետ

գ) ոչ համարժեք գրավի առկայությունը:

Ոչ ստանդարտ վարկերի գծով ձևավորվում է հատուկ պահուստ՝ ոչ ստանդարտ վարկի գումարի 20% - 25%-ի չափով:

Կասկածելի վարկերն ունեն ոչ ստանդարտ վարկերի բոլոր հատկանիշները, սակայն առավել խմբահարույց են, ինչի արդյունքում դրանց հավաքագրումը տվյալ պահին դառնում է չափազանց դժվար կամ անհնար: Կասկածելի վարկերի դեպքում զգալի կորուստների հավանականությունը բարձր է, բայց կորուստների չափերը պարզ չեն, ինչը հիմնականում պայմանավորված է մի շարք կարևոր և հատուկ գործոններով, որոնք կարող են բարեւավել այս ակտիվի վիճակի: Այսպիսով, այս վարկի դասակարգումը՝ որպես անհուսալի՝ հետաձգվում է մինչև վերջինիս հետ կապված հանգանաքների հստակեցումը:

Կասկածելի վարկերի գծով ձևավորվում է հատուկ պահուստ կասկածելի վարկի գումարի

50% - 70%-ի չափով:

Անհուսալի վարկեր անհավաքագրելի և ցածրարժեք վարկերն են, որոնց հաշվառումը բանկի հաշվեգումը որպես ակտիվներ այլևս նպաստակահարմար չէ: Այս դասակարգումը չի նշանակում, որ վարկը հնարավոր չէ վերականգնել ապագայում, բայց դրա հաշվապահական ճանաչումը տվյալ պահին պետք է լինի որպես արժեգործված ակտիվ:

Եթե վարկը ճանաչվում է անհուսալի, ապա ձևավորվում է հատուկ պահուստ՝ անհուսալի վարկի 100%-ի չափով և նոյն օրվա ընթացքում դրանք գրվում բանկի հաշվեկշռություն՝ «հատուկ պահուստի» հաշվին, շարունակելով հաշվառել այն հաշվեկշռի ժանուցման համապատասխան հաշիվներում:

Ներքին հսկողության աշխատակիցներին անհրաժեշտ է ստուգել, թե վարկերի գծով տոկոսների հաշվեգրումը և դադարեցնումը համապատասխանում է արդյոք գործող կարգին, մասնավորապես՝

▪ Զաշխատող վարկերը, այդպիսին դասակարգվելուց սկսած, պետք է հաշվառվեն հաշվեգրման մեթոդով, ինչը նշանակում է, որ այն տոկոսը, որը կուտակվել է, բայց չի հավաքագրվել, այլևս չի կարող գրանցվել որպես տոկոսային եկամուտ: Այդ վարկի գծով հաշվեգրված տոկոսները պետք է գրանցվեն «չճանաչված տոկոսային

եկամտի հաշվին: Տոկոսի հաշվեգրումը շարունակվում է, սակայն այն այսուհետ չի գրանցվում որպես տոկոսային եկամուտ մինչև դրա վճարումը:

- Այն տոկոսները, որոնք արդեն հաշվեգրվել են, սակայն չեն հավաքագրվել միևնույն (հաշվետու) ժամանակաշրջանի ընթացքում, պետք է «տոկոսային եկամուտներ հաշվից փոխանցվեն «չճանաչված տոկոսային եկամուտ հաշվին»:

- Այն տոկոսները, որոնք հաշվեգրվել են նախորդ ժամանակաշրջանի ընթացքում, սակայն չեն հավաքագրվել, ճանաչվում են որպես ծախս՝ գրանցվելով «չճանաչված տոկոսային եկամուտ հաշվին»:

- Զաշխատող վարկի նկատմամբ հաշվեգրնան սկզբունքը վերականգնվում է, որպես կանոն, միայն ժամկետանց հիմնական գումարի և տոկոսների, ինչպես նաև տուժանքները ամբողջովին մարելու դեպքում:

- Հաշվեգրված, բայց դեռևս չգանձված տոկոսները, որոնք գրանցվում են «չճանաչված տոկոսային եկամուտ» հաշվում, ենթակա են հաշվեկշից դրլագումն համապատասխան վարկի անհուսալի ճանաչելու պահին: Հաշվեկշից դուրս գրելուց հետո բանկը հաշվառում է դրոնք ծանուցման հաշվիներում և կարող է շարունակել տոկոսների հաշվեգրումը:

- Ծանուցման հաշվիներում հաշվառվող վարկերի դիմաց վճարում (փոխհատուցում) ստանալիս:

- հաշվեգրում վերականգնվում է դուրս գրված վարկը կամ դրա մի մասը թրակցելով «հատուկ պահուստ» հաշվի հետ:

- վերականգնված վարկը մարվում է, թրակցելով դրանական միջոցների կամ համապատասխան այլ ակտիվի հաշվի հետ

- վարկի հերթական դասակարգումը և պահուստների ճշգրտումներն իրականացնելիս, բանկն ընդհանուր և հատուկ պահուստներում առկա ավելցուկային մնացորդներն ուղղում է եկամուտների հաշվին:

Ծանուցման հաշվիներում հաշվառվող տոկոսների դիմաց վճարում (փոխհատուցում) ստանալիս:

- հաշվեկշից վերականգնվում է դուրս գրված տոկոսը կամ դրա մի մասը՝ թրակցելով «տոկոսային եկամուտ» հաշվի հետ

- վերականգնված տոկոսը մարվում է՝ թրակցելով դրանական միջոցների կամ համապատասխան այլ ակտիվի հաշվի հետ:

Ծանուցման հաշվիներում հաշվառվող վարկերը և տոկոսները (կամ դրանց մի մասը) դուրս են գրվում ծանուցման հաշվիներից:

- բանկի կողմից վարկի և տոկոսների (կամ դրանց մի մասի) գիշելու (կամ ներելու) պարագայում

- վարկի և տոկոսների (կամ դրանց մի մասի) նկատմամբ պահանջի իրավունքի՝ օրենսդրությամբ սահմանված վաղենության ժամկետը լրանալու դեպքում:

Եթե ծանուցման հաշվիներում հաշվառվող վարկերը և տոկոսները (կամ դրանց մի մասը) բանկի կողմից գիշվել են (կամ ներվել) մինչև դրանց անհուսալի ճանաչվելը՝ կամ հաշվեկշից դուրս գրվելը, դրանք չեն հանդիսանում շահութահարկի հաշվարկնան նպատակով համախառն եկամտի նվազեցումներ: Տվյալ դեպքում բանկը պարտավոր է 7-օրյա ժամկետում այդ մասին հայտնել հարկային տեսչության տարածքային ստորաբաժանման:

6.3. Քանկի սեփական կապիտալի առողջիւթյուն

Բանկի սեփական կապիտալի ստորագրման հիմնական նպատակներն են՝

- ՀՀ ԿԲ և օրենսդրական ակտերի պահանջներին կապիտալի ծևավորման և փոփոխությունների համապատասխանության ստուգում

- գիշավոր պահուստի ծևավորման և օգտագործման կարգի ստուգում

- բանկի հիմնական և լրացուցիչ կապիտալների բաղկացուցիչ մասերի և նորմատիվների հաշվարկի ճշտության ստուգում:

Բանկի սեփական կապիտալի ծևավորման առանձնահատկությունը կայանում է նրանում, որ այն կանոնակարգվում է ոչ միայն բանկային օրենսդրությամբ, այլ նաև արժեքրեթերին վերաբերող օրենքներով և այլ ակտերով:

Բանկի կանոնադրական կապիտալի ծևավորման ճշտության ստորագրման համար անհրաժեշտ է ուսումնասիրել հետևյալ փաստաթղթերը:

- Բանկի հիմնադրի փաստաթղթերը և կանոնադրությունը: Վերջիններս պետք է պատշաճ ծևով հաստատված լինեն բանկի իրավասու մարմնի և ԿԲ-ի կողմից: Ստորագրման համար անհրաժեշտ է ուսումնասիրել միայն փաստաթղթերի առաջին օրինակները:

- Բանկային գործունեության իրականացման լիցենզիան:

- Բանկի ընդհանուր ժողովների անցկացման արձանագրությունները:

- Արժեքրեթերի թողարկման ազդագիրը, բանկի բաժնետոմսերի սեփականատերերի ցուցակը:

- արժեքրեթերի առորուվածառի պայմանագրերը:

Կանոնադրական կապիտալի ծևավորման ճշտությունը կարելի է ստուգել՝ ուսումնասիրելով:

- կապիտալի համարման համար կազմված համապատասխան վճարային փաստաթղթերը և նրանց համապատասխան արտացոլումը հաշվապահական հաշվեկշռությունը:

- բաժնետերերի կանոնադրությունները, հաշվեկշիռները, [առողջություն և գործազուրկությունները](#) և այլ տեղեկություններ, համոզվելու, որ տվյալ գումարները գոյացել են բաժնետիրոջ սեփական միջոցներից:

Կարևոր է բանկի կանոնադրության մանրակրկիտ ուսումնասիրությունը, կապված նրանում նշված արժեքրեթերի տեսակների, քանակի, թողարկման պայմանների, հայտարարված և համալրված կապիտալների և թույլատրելի ժամկետների, ինչպես նաև գլխավոր պահուստի և դրա ծևավորման կարգի հետ:

Քանի որ բանկի շահույթը համարվում է հիմնական կապիտալի բաղկացուցիչ մասերից մեկը, կարևոր է եկամուտների և ծախսերի պարբերական ուսումնասիրությունը ներքին վերահսկողների կողմից:

Ստուգման հիմնական նպատակը կյանում է բանկի գործունեության արդյունքում ֆինանսական արդյունքների հաստատումը, որը ենթադրում է բանկի հաշվապահական առումով եկամուտների և ծախսերի ժամանակին և ամբողջական արտացոլման ստուգում: Ֆինանսական արդյունքների ծշտության կարելի է հանգել, ստուգելով հետևյալ հոդվածները:

- հաշվառման մեջ տոկոսային և ոչ տոկոսային եկամուտների ու ծախսերի ժամանակին և ճիշտ հաշվեգրումն ու արտացոլումը
- եկամուտային և ծախսային հոդվածների ճիշտ արտացոլումը համապատասխան հաշվապահական հաշվվածերում
- նախորդ և ընթացիկ ժամանակաշրջանների շահույթների ձևավորման և հաշվառման ծշտության ստուգում:

6.4. Ավանդային գործառնությունների ստուգում

Ավանդային գործառնությունների ստուգման համար անհրաժեշտ է պահանջել հետևյալ փաստաթղթերը:

- բանկում գործող ավանդների ներգրավման և հաշվվածների բացման կարգերը
- ստուգմուն անսարքի դրությամբ հաշվապահական ծրագրից արտահանված ավանդային պայմանագրերի տեղեկությունները

- բանկի հաշվապահական հաշվեկշիռը ստուգվող անսարքի դրությամբ
- հաճախորդների հետ կնքված ավանդային պայմանագրերի և հաշվվածների բացման փաթեթը
- այն փաստաթղթերը, որոնք վերաբերում են հաճախորդների ավանդների դիմաց տոկոսագումարների հաշվեգրմանը
- ավանդների և տոկոսագումարների ելքագրման և մուտքագրման դրամարկղային օրդերները:

Ավանդային գործառնությունների ստուգման հիմնական էլույթունը կյանում է նրանում, որ

- ավանդային պայմանագրերում պետք է լրացված լինեն ճիշտ և ամբողջական
- ավանդային գործարքները և պայմանագրի կետերը չպետք է հակասեն օրենսդրության՝ այդ թվում քաղաքացիական օրենսգրքի և ներքանկային կարգերի պահանջներին

- ավանդների դիմաց հաշվարկվող տոկոսները համապատասխանեն բանկի սահմանած դրույթաչափերին, ինչպես նաև նրանց հաշվարկը ճիշտ հրականացվի
- սինթետիկ և անալիտիկ հաշվվածները մնացորդները պետք է համապատասխանեն

- տոկոսների հաշվեգրման ժամանակ պետք է ուշադրություն դարձնել, թե արդյոք ժամանակին է կատարվում տոկոսների հաշվեգրումը, տոկոսների վճարման ձևը համապատասխանում է արդյոք պայմանագրով նախատեսվածին, կամ հաշվեգրված տոկոսագումարների վճարման ժամանակ զանձվում է արդյոք օրենքով սահմանված եկամտահարկը

- անհրաժեշտ է ճշտել, թե արդյոք ճիշտ են կատարվում ԿԲ-ում ձևավորված ավանդների ապահովագրման պահուստաֆոնդին կատարվող մասհանումները, թե գումարների չափի և թե ժամկետայնության առումով: Յիշեցնեմք, որ 01.07.03 թ. գործում է առևտորային բանկերի կողմից ֆիզիկական անձանց՝ այդ թվում անհատ ձեռնարկատերների բանկային ավանդների և հաշվվածների երաշխավորման համար պարտադիր նաև հանումների կատարման կարգը: Ֆիզիկական անձանց բանկային ավանդների և հաշվվածների պարտադիր երաշխավորման չափը, երաշխիքային վճարների չափը, ավանդների երաշխավորման հիմնադրամի միջոցների կառավարման, երաշխավորված գումարի հատուցման կարգը, պայմանները և ժամկետները կարգավորվում են ԿԲ թիվ 20 կանոնակարգով:

6.5. Բանկի արժեթղթերի պորտֆելի և արտաքին գործառնությունների ստուգում

Արժեթղթերում կատարված ներդրումները, որպես կանոն, հանդիսանում են բանկի գործունեության առավել ակտիվ ուղղություններից մեկը: Նետարար, արժեթղթերում կատարված ներդրումներին առնվող փաստաթղթերի և ձևակերպումների ստուգումը պետք է հանդիսանա առողջության աշխատանքների առաջնահերթ ուղղություններից մեկը:

Բանկի արժեթղթերում կատարված ներդրումների և նրանց հետ կապված գործառնությունների ստուգումն իր մեջ ներառում է հետևյալ քայլերը.

- արժեթղթերի շուկայում որպես դիլեր կամ գործակալ հանդես գալու համար անհրաժեշտ համապատասխան լիզենզիայի առկայության ստուգում
- արժեթղթերում կատարված ներդրումների փաստաթղթային հիմքերի և հաշվապահական հաշվառման համապատասխանության ստուգում
- հաշվապահական չափանիշներին արժեթղթերի ձեռքբերման գնի, հավելավճարի և (կամ) զեղչատոկոսի հաշվառման համապատասխանության ստուգում
- բանկի հաշվապահական հաշվառման տվյալների համեմատում ԿԲ դեպու հաշվվածների հետ
- հաճախորդների համար գնված արժեթղթերի փաստաթղթերի, կոմիսիոն վճարների գանձման, դեպու հաշվվածերում դրանց հաշվառման ստուգում
- ոեպու գործարքների գոյն պայմանագրերի, արժեթղթերի, տոկոսագումարների հաշվառման ծշտության ստուգում
- պետական այլ արժեթղթերում և կորպորատիվ արժեթղթերում կատարված ներդրումների փաստաթղթային և հաշվապահական ձևակերպումների համապատասխանության ստուգում

- ինվեստիցիոն արժեքրերի գծով պահուստաֆոնդի ստեղծման ճշտության ստուգում՝ համաձայն «Հայաստանի Հանրապետության տարածքում գործող բանկերի ինվեստիցիոն արժեքրերում ներդրումների հնարավոր կորուստների պահուստի ծևակորման և օգտագործման» կարգի:
- Արտարժութային գործառնությունների ստուգումն իր մեջ ներառում է
- բանկի համապատասխան ստորաբաժանման կողմից արտարժույթների փոխանակման կուրսերի սահմանան և գործառնական ստորաբաժանմումների կողմից նրանց կիրառման ստուգում
- հաճախրդների՝ այդ թվում բանկերի հետ արտարժույթի արդուվաճարի պայմանագրերի, նրանց փոխանակման կուրսերի, գործարքների կատարման արդյունքում նկանութների կամ ծախսերի ծևակերպման ճշտության ստուգում
- կոնկրետ ժամանակահատվածի ընթացքում բանկի արժութային գործառնություններից ծևակորված եկամտային և ծախսային հոդվածների ուսումնասիրություն:

6.6. Բանկի հիմնական միջոցների ստուգում

- Հիմնական միջոցների ստուգման ժամանակ անհրաժեշտ է իրականացնել հետևյալ քայլերը.
- ստուգել գույքի որպես իմբնական միջոց, հաշվառելու հիմքերը, և ըստ տնտեսական նշանակության հաշվառմբ համապատասխան հաշվառվածական հաշվառման
 - հիմնական միջոցի ծեռքբերման փաստաթղթերի ստուգում ինչպես իրավական, այնպես էլ հաշվառահական տեսանկյունից և նրանց համեմատում ծրագրային տվյալների հետ
 - հիմնական միջոցի հաշվառման արժեքի ծշտության ստուգում
 - հիմնական միջոցների պահպանության կարգի և գույքագրման համարների առկայության ստուգում
 - մաշվածի կատարման ստուգում ժամանակին և ճիշտ կատարելու առումով
 - հիմնական միջոցների վերագնահատման կատարման ճշտության ստուգում
 - հիմնական միջոցների շարժի, այդ թվում գնման, վաճառքի, վերագնահատման ծևակերպումների ստուգում
Կարևոր է ուշադրություն դարձնել հիմնական միջոցների անսական մաշվածի հաշվառմանը, համաձայն գործող օրենսդրական պահանջների: Հիմնական միջոցի մաշվածի գումարը չի կարող գերազանցել նրա հաշվառահական արժեքը՝ հաշվի առաջ նրա վերագնահատման արժեքը:

Կարևոր է նաև ստուգել հիմնական միջոցների գույքագրման կատարման ընթացքը և նրա համապատասխանությունն ընդունված ակտերին:

6.7. Բանկի հաշվետվությունների կազմման և տնտեսական նորմատիվների հաշվարկման ստուգում

- Ներքին առողջությունից ստորաբաժանման կողմից պարբերաբար պետք է ստուգվեն բանկի կողմից ԿԲ ներկայացվող հաշվետվությունները: Վերջիններս պետք է կազմվեն ժամանակին և ճիշտ՝ համաձայն ՀՀ ԿԲ «Բանկերի հաշվետվությունները, դրանց ներկայացումը և հրապարակումը» կանոնակարգ 3-ի: Վերջիններիս ժամանակին և ճիշտ կազմումը անհրաժեշտ է ոչ միայն ԿԲ պահանջները կատարելու, կամ պատժամիջոցներից խուսափելու, այլ նաև բանկի գործունեության մասին արժանահավատ տեղեկատվություն ունենալու համար: Դրա համար անհրաժեշտ է.
- պարբերաբար ստուգել բանկի հաշվետվությունները, այդ թվում բանկի գործունեության հիմնական տնտեսական նորմատիվները
 - ուսումնասիրել հաշվետվությունների տվյալների գրանցումների համապատասխանությունը հաշվառահական հաշվառման ստանդարտների և ԿԲ նորմատիվ ակտերի պահանջներին
 - պարբերաբար ուսումնասիրել հաշվետվությունների հիմնական տվյալների դինամիկան
 - ստուգման ընթացքում պահանջնել տեղեկություններ և փաստաթղթեր համապատասխան ստորաբաժանումներից, համեմատելով նրանց հաշվետվությունների տվյալների հետ
 - ուսումնասիրել բանկի հիմնական տնտեսական նորմատիվների տարրերի հաշվարկը և նրա համապատասխանությունը ՀՀ ԿԲ «Բանկերի գործունեության կարգավորումը, բանկային գործունեության տնտեսական նորմատիվները» կանոնակարգ 2-ին:

Ինքնաստուգման հարցեր

1. Որո՞նք են բանկի կանխիկ և անկանխիկ դրամական միջոցների ստուգման նպատակները և իրականացման քայլերը:
2. Ո՞րն է վարկային պորտֆելի ստուգման նպատակը:
3. Որո՞նք են այն հարցերը, որոնք ներառվում են վարկային գործառնությունների իրականացման ընթացքում օրինականության պահպանման ստուգման մեջ:
4. Որո՞նք են բանկերի կողմից գործարքների (այդ թվում վարկային) կնքելու վերաբերյալ օրենսդրական դրույթները:
5. Որո՞նք են գրավի պայմանագրի կողմերի, առարկայի, դրա պահպանության վերաբերյալ սահմանված կանոնները և նրանց իրավունքները:
6. Որո՞նք են գրավ դրված առարկայի վրա բռնագանձում տարածելու և պահանջները բավարարելու հերթականության վերաբերյալ սահմանված կանոնները:
7. Որո՞նք են գրավի տեսակները:
8. Ինչպես կարելի է սխեմայի միջոցով պատկերել բանկային վարկի հատկանիշները:
9. Որո՞նք են բանկի կողմից վարկերի տրամադրման սկզբունքները:

10. Ինչպիսի՞ն է բանկի կողմից վարկերի տրամադրման և դրանց դասակարգման ներքին կանոնակարգի բովանդակությունը:
11. Որո՞նք են վարկային պորտֆելի ռիսկի դիվերսիֆիկացման աստիճանի ուսումնասիրության ուղղությունները:
12. Ինչպիսի՞ն է բանկի մեկ փոխառուի, բանկի հետ կապված անձանց գծով ռիսկերի հաշվարկը և վերլուծությունը:
13. Ո՞րն է փոխկապակցված անձանց սահմանումը:
14. Որո՞նք են վարկառուի ֆինանսական վիճակի գնահատման չափանիշների 4 խմբերը:
15. Որո՞նք են վարկերի դասակարգման օրինակության ստուգման համար քննարկվող հարցերը:
16. Ինչպիսի՞ն է վարկերի դասակարգումը համաձայն գործող կարգի:
17. Ինչպիսի՞ն կարելի է իրականացնել բանկի ընդիմուր կապիտալի և նրա տարրերի ստուգումը:
18. Ինչպիսի՞ն է իրականացվում բանկի ավանդային գործառնությունների ստուգումը:
19. Ինչպիսի՞ն կարելի է ստուգել բանկի հիմնական միջոցների հաշվառումը:
20. Որո՞նք են բանկի արժեթղթերով կատարվող և արտարժութային գործառնությունների ստուգման հիմնական ուղղությունները:
21. Ի՞նչ քայլեր պետք է ձեռնարկվեն բանկի հաշվետվությունների ստուգման ժամանակ:

ԱՌԱՋԱՐԿՎՈՂ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. «Բանկերի գործունեության կարգավորումը, բանկային գործունեության տնտեսական նորմատիվները» կանոնակարգ - 2
2. «Բանկերում վերստուգումների իրականացումը» կանոնակարգ - 4
3. «Բանկերում վերստուգումների իրականացման ձեռնարկ» - ՀՀ ԿԲ 2003թ
4. ՀՀ Առողջապահության մասին»
5. ՀՀ օրենք «Առողջապահության մասին»
6. «ՀՀ տարածքում գործող բանկերի, օտարերկրյա բանկերի մասնաճյուղերի, կամ դրանց դեկավարների կողմից բանկային օրենսդրության խախտումների արձանագրման, վարույթների ընթացակարգի և պատժամիջոցների կիրառման մասին» կարգ
7. „Այդմ“ - Է.Արենս, Դ.Ջ.Լոբեք 1995թ.
8. „Այդմ“ - Ա.Դ. Շերեմետ, Վ.Պ.Ծյուզ - 2003թ.
9. „Այդմ“ - Հ.Տ.Բելուխա- 2000թ.
10. „Այդմ“ - Յ.Ա.Դանիլևսկի- 2002թ.
11. „Այդմ բանկов“ - Գ.Բելոգլազով, Լ.Կրոլիվեցկայ, Ե.Լեբեդև 2002թ.
12. „Банки и банковские операции“- Е. Ф. Жуков - 1997г.
13. „Банковское дело „ - О.И.Лаврушин – 2003г.
14. „Банковское дело: стратегическое руководство“- В.Платонов, М.Хиггинс 1998г.
15. „Практический аудит“- В. Д. Андреев 1997г.
16. «Internal audit in banks and the supervisor's relationship with auditors» – Basel Committee on Banking Supervision 2001
17. «Internal control –Comptroller's handbook» 2001

ՀԱՆԳՈՒՅԱՅԻՆ ԲԱՌԵՐԻ ՑՈՒՑԻՉ

Ա

- [Ալիտարժութային ռիսկ](#), 49
[Ալիտիտորական եզրակացություն](#), 34
[Ալիտիտ](#), 29
 Ալիտիտի ստանդարտներ, 30
 Ալիտիտին հարակից ծառայություններ, 29
[Ալիտիտոր](#), 28

- Ի
[Իրազվելիության ռիսկ](#), 49
[Շուկայական ռիսկ](#), 49
[Ներքին վերահսկողություն](#), 45

Ծ

- Բ
[Բանկային առողիտ](#), 37
[Բանկային ռիսկ](#), 48
[Բանկային վերահսկողություն](#), 14

- Ո
[Որիսկ](#), 48
[Որիսկերի կառավարում](#), 49

Գ

- [Գործառնական ռիսկ](#), 49

- Վ
[Վարկային ռիսկ](#), 48

Ե

- [Եռկիր ռիսկ](#), 49

Արկադի Իվանյան
Տիգրան Եսայան

ՔԱՆԿԱՑԻՆ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԱՌԵԴԻՏ

Խմբագիր՝

Համակարգչային ձեռավորում՝

Լարիսա Նադարյան

Յուլյա Ստալյան, Աննա Գևորգյան

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐԻ ՑԱՆԿ